

T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ

ANABİLİM DALI

TÜRK SİNEMASINDA KIBRIS MESELESİ

Yüksek Lisans Tezi

BEDİRHAN ÖNER

İstanbul, 2024

T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ

ANABİLİM DALI

TÜRK SİNEMASINDA KIBRIS MESELESİ

Yüksek Lisans Tezi

BEDİRHAN ÖNER

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ALİ SATAN

İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ	1
1.1. KIBRIS ADASI'NIN SİYASİ-İDARİ GELİŞİMİ.....	1
1.1.1. Osmanlı Dönemi Öncesinde Kıbrıs'ın Durumu	2
1.1.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kıbrıs Adası.....	5
1.1.3. Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi.....	6
1.1.4. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi.....	13
1.1.5. Kıbrıs Barış Harekâtı ve K.K.T.C.	22
2. TÜRKİYE'DE SİNEMANIN GELİŞİMİ.....	27
2.1. TÜRKİYE'DE SİNEMANIN DOĞUŞU VE KURUMSALLAŞMASI	28
2.2. KIBRIS'TA TÜRK SİNEMASI	42
2.3. SİNEMANIN BİR PROPAGANDA UNSURU OLARAK KULLANILMASI.....	49
3. TÜRK SİNEMASINDA KIBRIS MESELESİ.....	54
3.1. YÖNTEM.....	57
3.2. ÇALIŞMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEM.....	57
3.3. 1974 ÖNCESİNDE TÜRK SİNEMASINDA KIBRIS MESELESİNİ KONU EDİLEN FİLMLER.....	58
3.3.1. <i>Kıbrıs Şehitleri</i> (1959) Filmi	59
3.3.2. <i>Kartalların Öcü: Severek Ölenler</i> (1965) Filmi	65
3.3.3. <i>Göklerdeki Sevgili</i> (1966) Filmi.....	70
3.4. 1974 YILINDA TÜRK SİNEMASINDA KIBRIS MESELESİNİ KONU EDİLEN FİLMLER.....	76
3.4.1. <i>Şehitler</i> (1974) Filmi	77
3.4.2. <i>Kartal Yuvası</i> (1974) Filmi.....	81
3.4.3. <i>Zindan</i> (1974) Filmi	85
3.4.4. <i>Sezercik Küçük Mücahit</i> (1974) Filmi	89

3.5. GÜNÜMÜZDE TÜRK SİNEMASINDA KIBRIS MESELESİNİ KONU EDİEN FİMLER	94
3.5.1. Çamur (2002) Filmi	95
3.5.2. Gölgeler ve Suretler (2010) Filmi	101
4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	106
EKLER	110
KAYNAKÇA	115



ÖNSÖZ

Bu çalışmada Kıbrıs konulu filmlerin Türk sinemasına olan etkileri değerlendirilmiştir. Bu amaçla 1959-2010 yılları arasında çekilen Kıbrıs meselesini konu edinen yerli filmler arasından çalışma kapsamına uygun olan dokuz filme öncelik verilmiş, filmlerin zaman içerisinde toplumdaki algısında değişen söylemleri ve anlatıları ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Kıbrıs Adası'nın siyasi tarihi, ikinci bölümünde ise Türk sinemasının gelişimi ve üçüncü ve son bölümde ise Kıbrıs konulu filmler değerlendirilmiştir.

Tezimin danışmanlığını kabul ederek hazırlık sürecimde yönlendirmeleri ve eleştirileriyle her zaman destekçim olan başta tez danışmanım Prof. Dr. Ali Satan'a, çalışma sürecinde daima yanımda olan eşim Damra Aydın Öner'e ve aileme, yardımlarını esirgemeyen değerli abim Ünal Üstündağ ve arkadaşlarım Onur, Uğurkan, Safa ve Taha'ya teşekkürü borç bilirim.

Bedirhan Öner

ÖZET

Kıbrıs'ta geçmişten günümüze bir arada yaşamış Türkler ve Rumlar, 1950'li yıllarda çatışmaya ve ayrılmaya başlamıştır. Yaşanan olumsuz gelişmeler Türk sinemasına da yansımıştır. Türk sinemasında 1959 yılında çekilmeye başlanan Kıbrıs sorunu konulu filmler 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı ile zirveye ulaşmış, 1980'li yıllarda ise popülerliğini yitirmiştir. 2000'li yıllarda farklı bir bakış açısıyla tekrar Türk sinemasında konu edinilen Kıbrıs sorunu, geçirdiği dönüşümlerle sinemamızda var olmaya devam etmiştir.

Bir anlatı sanatı olarak sinema, dünyada toplumu en çok etkileyen görsel sanat dallarından birisidir. Tarihi, kültürü ve toplumu yansıtan sinema yapıtları, kitleleri yönlendirmiş ve etkilemiştir. Bu doğrultuda Kıbrıs'ta iki toplum arasında yaşanan çatışma ve sonrasında gerçekleşecek olan Barış Harekâtı da Türk sinemasında kendisine önemli bir yer bulmuştur.

Araştırma 1959-1974 yılları arasında ve günümüzde çekilen Kıbrıs konulu yerli filmlerin de söylem ve görsel imgeleri üzerinden değerlendirerek, meselenin Türk sinemasında ele alınış şeklindeki değişimi ortaya koymayı hedeflemektedir. Filmler 1974 yılı öncesi, 1974 yılı ve 2000 yılı sonrası olmak üzere üç farklı dönemden seçilmiştir. Buradaki amaç Kıbrıs sorununun farklı tarihsel dönemlerde ele alınış şeklindeki değişimi göstermektir. Çalışma kapsamında dokuz film seçilerek incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Sinema, Türk Sineması, Sinema Tarihi, Kuzey Kıbrıs, Kıbrıs Barış Harekâtı, Kıbrıs Sorunu Konulu Filmler

ABSTRACT

The Turks and Greeks, who have lived in Cyprus from past to present, began to drift apart towards a two-community process with the escalation of tensions and conflicts erupting in the 1950s. These adverse developments significantly influenced Turkish cinema. Films addressing the Cyprus issue began production in 1959, reaching their peak with the Cyprus Peace Operation in 1974, and gradually lost popularity in the 1980s. However, in the 2000s, the Cyprus issue was revisited in Turkish cinema with a different perspective, continuing to exist through its transformations.

Cinema, as a narrative art form, is one of the most influential visual arts that reflect history, culture, and society, shaping and influencing masses. In this context, the conflict between the two communities in Cyprus and the subsequent Peace Operation have also found a significant place in Turkish cinema.

This research aims to evaluate films on the Cyprus issue produced between 1959-1974 and in the contemporary period, analyzing them based on discourse and visual imagery to reveal the changes in how the issue is addressed in Turkish cinema. Films from three different periods are selected: pre-1974, 1974, and post-2000. The objective is to illustrate the evolution of addressing the Cyprus issue across different historical periods. Nine films are examined within the scope of this study.

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

EOKA: Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)

İÜFM: İstanbul Üniversitesi Film Merkezi

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KTFD: Kıbrıs Türk Federe Devleti

MOSD: Merkez Ordu Sinema Dairesi

T.C: Türkiye Cumhuriyeti

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

GİRİŞ

1. SEBEP VE SONUÇLARIYLA KIBRIS MESELESİ

1.1. KIBRIS ADASI'NIN SİYASİ-İDARİ GELİŞİMİ

MÖ 4000 yılına kadar uzanan geçmişiyle Kıbrıs Adası tarihi boyunca; Mısırlılar, Hititler, Asurlular, Persler, Romalılar, Cenevizliler, Memlukler, İngilizler, Osmanlılar olmak üzere birçok egemenlik altında yönetilmiştir.¹ Bu nedenle Kıbrıs Adası, çok kültürlü ve bir o kadar da karmaşık bir toplumsal yapıya sahip olmuştur. Bulunduğu konum itibariyle Akdeniz ticaret yollarına sahip olmak isteyen her toplum için hem stratejik hem de ekonomik olarak büyük bir önem taşımıştır.

Osmanlı Kıbrıs'ının tarihi 1570 yılında Girne'nin ele geçirilmesiyle başlamış, 1 Ağustos 1571 tarihinde Mağusa Kalesi'nin alınmasıyla fetih süreci tamamlanmıştır. 1878 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalan Kıbrıs Adası, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı (93 Harbi) sonucunda Rusların Yeşilköy'e kadar ilerlemesiyle; Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması neticesinde İngiltere'ye kiralanmıştır.² Anlaşma sonucunda hukuki olarak Osmanlı'ya bağlı olan Kıbrıs adası, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle İngiltere tarafından tek taraflı olarak 5 Kasım 1914 tarihinde ilhak edilmiştir.³ Savaş sürecindeki Osmanlı Devleti bu ilhaki protesto etmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan İstiklal Savaşı'nın kazanılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. 23 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti resmen İtilaf Devletleri tarafından tanınmış ve anlaşmanın 16. 20. ve 21. maddeleri gereği Kıbrıs Adası'nın İngiltere'ye ait olduğu kabul etmiştir.⁴

İngiltere idaresindeki Kıbrıs, Rumlar ve Türklerin de dâhil olduğu ortak bir sistemle 1960 yılına kadar yönetilmiştir. 1960 yılında Kıbrıs Anayasa'sının ilanı ile Kıbrıs Adasının asli iki toplumu olan Rumlar ve Kıbrıslı Türkler %70'i Rumlar, %30'u Türklerden oluşan

¹ Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, (2012), s.1489.

² Güneş Şahin, *Kıbrıs Barış Harekatı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s. 3.

³ Ali Satan, "Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 6, (2012), s. 57.

⁴ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2000, s. 29.

nüfus temsilini kabul etmiş ve bu ortak yönetime İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantör ülkeler olmasıyla 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.⁵

Rum yönetiminin ENOSİS propagandası, EOKA örgütünün Türklere karşı olan şiddetli saldırıları nihayetinde anayasa, garantör ülke konumundaki Türkiye tarafından tek taraflı olarak feshedilmiş ve Türklere karşı yapılan soykırım hareketleri şiddetlenerek devam etmiştir. 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti ilk Cumhurbaşkanı Mihail Hristodulu Muskos (III. Makarios), Yunanistan'da gerçekleşen askeri bir darbe sonucu koltuğundan indirilmiş ve yerine Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanlığında Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Bu harekete karşılık Türkiye Cumhuriyeti, 20 Temmuz 1974 tarihinde yaptığı harekâtla adaya müdahale etmiştir. Kıbrıs'a yapılan bu harekât sonrasında 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti, 15 Kasım 1983 tarihinde self determinasyon ilan edilerek bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur.⁶

1.1.1. Osmanlı Dönemi Öncesinde Kıbrıs'ın Durumu

Kıbrıs Adası bulunduğu jeopolitik konum itibarıyla tarihin ilk devirlerinden günümüze kadar her zaman çok önemli bir saha olmuştur. Kıbrıs Adası'nda insan unsuru MÖ 4000 yılından itibaren görülmüştür. Tektonik bir çöküntü neticesinde Hatay bölgesinden ayrılıp ada haline gelen Kıbrıs'ın ilk sakinleri Anadolu'dan gelmiştir.⁷ İlk dönemde bağımsız, yerel bir topluma sahip olan Kıbrıs zaman içerisinde ilişkileri dolayısıyla III. Tutmosis tarafından (MÖ 1479-1425) Mısır'a bağlanmıştır. Ada konumu nedeniyle Hititler ve Mısırlılar arasında sürekli mücadele sebebi olmuş, MÖ 1320'de Hitit hâkimiyetine girmiştir.⁸

Hititlerin zayıflamasıyla tekrar Mısır hâkimiyetine giren Kıbrıs, MÖ 1000 tarihlerinde yaşanan Dor istilası nedeniyle Ege ve Anadolu bölgesinden gelen kavimle ev sahipliği yapmıştır. Bu kolonilerden birisi olan Fenikeliler, adanın tamamında hâkimiyet

⁵ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1878-1960, İmge Kitabevi Yayınları*, Ankara 2020, s. 408.

⁶ Onur Kovacı, *İnsan, Zaman, Mekan Perspektifinden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Jeopolitiği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2023, s. 35.

⁷ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2000, s. 8.

⁸ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 5.

kurmuştur ve bu hâkimiyet MÖ 709 yılında Asurluların adayı almalarına kadar devam etmiştir.

Kıbrıs Adası bu dönemde birçok kez el değiştirmiş, kısa süre bağımsız kaldıktan sonra tekrar Mısır hâkimiyetine girmiştir. Perslerin MÖ 525’de Mısır’ı işgali ile ada Pers hâkimiyetine de girmiş, Büyük İskender’in MÖ 333’te Persler’i İssus Savaşı’nda yenmesiyle de Makedonya adaya hâkim olmuştur. Büyük İskender’in ölümüyle Makedonya İmparatorluğu’nun dağılması üzerine Mısır’da Pitoleme Hanedanlığı kurulmuş olup Kıbrıs Adası yarı bağımsız olarak tekrardan Mısır egemenliğine girmiştir.⁹

Yaklaşık 250 yıl boyunca Mısır’a bağlı kalan Kıbrıs, MÖ 100 tarihlerinde dönemin en büyük güçlerinden biri olan Roma Cumhuriyeti’nin hedefi haline gelmiştir. MÖ 58 tarihinde ada Romalılar tarafından fethedilmiştir. MÖ 47’de Kıbrıs, Julius Caesar tarafından Mısır kraliçesi VII. Cleopatra’ya hibe edilmişse de MÖ 30 yılında tekrar Roma Cumhuriyeti egemenliğine girmiştir.¹⁰ Roma İmparatorluğu’nun MS 395’te ikiye bölünmesiyle ada Bizans İmparatorluğu’na bağlanmıştır. Bizans İmparatorluğu’nun Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine bağlı olması, Kıbrıs toplumunda büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Adada Ortodoks kilisesinin açılması, Rumcanın resmi dil ilan edilmesi; ada halkının Rum olmamasına rağmen Ortodokslaşmasına neden olmuştur.¹¹ Bütün bu nedenler Kıbrıs’ın Yunanistan ile bağ kurmasını sağlamıştır. Bu bağ günümüze kadar uzanan Kıbrıs meselesinin temel nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

7. yüzyıldan itibaren Bizans İmparatorluğu zayıflamaya başlamış ve İslam ordularının yoğun saldırılarına maruz kalmıştır. 632-964 yılları arasında yirmi dört defa kuşatılan Kıbrıs Adası, Hz. Osman döneminde Şam Valisi Muaviye tarafından 649 yılında fethedilerek Müslümanların kontrolüne geçmiştir. Fakat 964 yılına kadar Bizans İmparatorluğu yapılan birçok anlaşmayı bozmuş sonrasında Müslümanların adayı tekrar ve tekrar kuşatmasıyla sürekli el değiştiren bir süreç yaşanmıştır.¹² 964 yılında tekrar Bizans

⁹ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 6.

¹⁰ Remziye Okkar, “Eski Çağlardan Roma Dönemine Kıbrıs Adasındaki Siyasi Oluşumlara Genel Bir Bakış”, *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu (11-13 Nisan 2016)*, haz. Osman Köse, Ankara 2017, s. 37.

¹¹ M. Tevfik Tarkan, *Kıbrıs: Genel Çizgileriyle*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975, s. 47.

¹² *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2000, s. 10.

İmparatorluğu hâkimiyetine giren Kıbrıs, imparatorluğun gittikçe zayıflamış ve o dönemde gerçekleşen Haçlı Seferleri Bizans aleyhine sonuçlanmıştır. Bu durum üzerine ada, III. Haçlı Seferleri'nde İngiltere Kralı I. Richard (Arslan Yürekli Richard) tarafından 1191 yılında alınarak Tapınak şövalyelerine ardından Guy de Lusignan'a satılmıştır.

Lusignan dönemi olarak yaklaşık üç yüz yıl süren bu dönemde Kıbrıs halkı, kısmi bir refah ve düzene kavuşmuş, kültür ve sanatsal faaliyetlerde ilerlemeler kaydetmiştir.¹³ Aynı zamanda Lusignanlar, Kıbrıs'ta "Kıbrıs Latin Başpiskoposluğu"nu kurmuşlardır. Bu dönemde güçlenmeye başlayan Venedikliler ve Cenevizliler, Akdeniz'de kurdukları hâkimiyeti Kıbrıs Adası'na taşımaya başlamışlardır. Cenevizliler 1372 yılında Mağusa'yı almıştır. Ayrıca Memlûklülerin, 1426 tarihinde Kıbrıs Kralı Janus'u mağlup etmesiyle Kıbrıs'ın bazı bölgelerinde hâkimiyet kurmuştur. Böylece ada Memlûklüler, Papalık ve şehir devletlerinin mücadele alanı olmuş fakat Kıbrıs Kralı II. Jacques'in 1483 yılında ölmesiyle yönetim eşi Venedik Kraliçesi Katerina Kornaro'ya geçmiştir. 1489 tarihine kadar adayı yöneten Kraliçe Katerina, Venediklilerin yoğun baskısı sonucu idareyi bırakarak ülkesine gitmiştir.¹⁴ Kıbrıs yönetiminin Venedikliler tarafından ele geçirilmesiyle Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, Roma Katolik Kilisesi'ne bağlanmış ve bu durum adanın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesine kadar devam etmiştir.

Bu dönemde Osmanlı Devleti coğrafi olarak hâkimiyet alanında olan Kıbrıs'a zaman zaman seferler düzenlemiştir. Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Memluk Devleti'ni ortadan kaldırmasıyla Mısır'a hâkim olması ve Kıbrıs'a yerleşen korsanların Doğu Akdeniz ticaretini engellemeleri Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethetme nedenleri arasındadır.¹⁵

¹³ Erol Kapluhan, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Coğrafi Özellikleri ve Bu Özelliklerin Eğitime Yansımaları*, İKSAD Publishing Jouse, s. 30.

¹⁴ Ferda Tuncer Tutaman, "1489-1570 Kıbrıs'ta Venedik Hakimiyeti", *Akdeniz Üniversitesi Tarihçe Kıbrıs Sempozyumu (11-13 Nisan 2016)*, haz. Osman Köse, Ankara 2017, s. 99.

¹⁵ İdris Bostan, "*Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı*", Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 11.

1.1.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kıbrıs Adası

15. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti Doğu Akdeniz'in tamamında hâkimiyet kurmuştur. Kıbrıs Adası'ndaki Venedik egemenliği, Osmanlıların Akdeniz'deki ticari faaliyetlerine zarar vermektedir. Aynı zamanda adada yaşayan Ortodoks halkın, Katolik olan Venedik yönetiminden duydukları rahatsızlık, adanın Osmanlı Devleti tarafından fethini kaçınılmaz kılmıştır. 1570 yılında Kıbrıs'ın fethine karar verilmiştir, 1 Temmuz 1570 tarihinde 50 bin asker ve 80 toptan oluşan Osmanlı filosu harekete geçmiş ve Limasol'a çıkmıştır.¹⁶ Kışın gelmesiyle Magosa'ya üs kurulmuş ve 17 Nisan 1571 tarihinde Osmanlı ordusu tekrar saldırıya başlamıştır. Üç ay süren bir kuşatma sonucunda 1 Ağustos'ta Magosa kalesi alınmış ve Kıbrıs Adası'nın fethi tamamlanmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kıbrıs, Doğu Akdeniz'e hâkim bir konumda bulunması nedeniyle beylerbeyliği yapılmış ve ada hem askeri hem de nüfus olarak güçlendirilmiştir. İdari olarak Venediklilerin kurduğu feodal yönetim ve ağır vergiler kaldırılmış, ada halkına ve Rum Ortodoks Kilisesi'ne mal edinme hakkı tanınmıştır.¹⁷ Aynı zamanda fetihten sonra adada Katoliklik yasaklanmış olmasına rağmen bu durum Ortodoks ada halkının Yunanistan'a göç etmesine engel olamamıştır. Buna karşılık Anadolu'dan da adaya karşı bir göç hareketi başlatılmıştır. Hem teşvik hem de çeşitli sürgünler sonucunda adada köklü bir Türk kültürü ve nüfusunun oluşması sağlanmıştır.¹⁸

Osmanlı Devleti Akdeniz hâkimiyetini geliştirmek ve Girit Adası'nı fethetmek için 1645 yılında Venedik Cumhuriyeti ve müttefiklerine karşı savaşa girmiştir. 1699 yılına kadar çeşitli zamanlarda gerçekleşen savaşlar sonucunda Girit Adası alınmıştır. Fakat savaş sürecinde Akdeniz'deki ticari hayatın bozulması ve Kıbrıs'taki nüfusun azalması nedeniyle ada Kaptanpaşalık'a bağlanmıştır. 1687 yılında Kaptanpaşalık yönetiminin yetersizliği nedeniyle ada, sadrazama "has" olarak verilmiş; 1785 yılında ise Divan-ı Hümayun'a bağlı bir muhasıllık haline getirilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra ise Cezâyir-i Bahr-i Sefid eyaletine bağlı bir sancağa dönüştürülmüş, adanın idaresine "kaymakam" unvanıyla

¹⁶ H. Emre Oktay, *Türk Tarihinin Kayıp Yılları*, Akis Kitapevi, İstanbul 2015, s. 16.

¹⁷ Rıfat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978. s. 12.

¹⁸ Ayşe Nühket Adıyeke, "Osmanlı Egemenliğinin Kurgulanması Açısından Kıbrıs ve Giriş'in Karşılaştırılması Benzerlikler Farklılıklar", *Akdeniz Üniversitesi Tarihçe Kıbrıs Sempozyumu (11-13 Nisan 2016)*, haz. Osman Köse, Ankara 2017, s. 264.

bir mutasarrıf atanmıştır. 1861 yılından 1878’de İngiltere’ye devredilmesine kadar ada İstanbul’a bağlı bir mutasarrıflık idaresinde yönetilmiştir.¹⁹

1.1.3. Kıbrıs’ta İngiliz Yönetimi

1789 Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan modern akımlar birçok toplumu derinden etkileyen milliyetçilik fikrinin vücut bulmasına sebep olmuştur. Bu fikir hareketi başta Osmanlı Devleti olmak üzere birçok imparatorluğu olumsuz olarak etkilenmiş olup, Helen milliyetçisinin önünü açmıştır. 1821 yılında Osmanlı yönetimine karşı olarak Mora’da gerçekleşen Rum isyanı, Megali İdea fikrini²⁰ (Büyük Ülkü) gerçekleştirmek için yapılan en önemli faaliyetlerden birisidir.²¹

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda yaşadığı bu isyanlarla birçok yerde toprak kaybederken bir yandan da yüzyılın sonuna doğru özellikle Rusya ve İngiltere’nin Ortadoğu’daki çıkar çatışmasının arasında kalmıştır. Rusya’nın güneye inme çabası ve İngiltere’nin Asya’daki sömürgelerinin kontrolünü sağlamak istemesi, Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin önemini arttırmıştır. 1875 yılında başlayan Bosna-Hersek isyanı, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 93 Harbinin (1877-1878) başlamasına neden olmuştur. Savaş sonucunda Rus ordusunun Yeşilköy’e kadar gelmesi sonucunda 3 Mart 1878 tarihinde Yeşilköy (Ayastefanos) Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya’nın bağımsızlığı; Batum, Kars ve Ardahan’ın Rusya’ya verilmesi kabul etmek zorunda kalmıştır.²²

Rusya’nın Ayastefanos Antlaşması’yla Balkanlarda ve Boğazlarda kurabileceği hâkimiyet, İngiltere’nin Osmanlı topraklarında ve Akdeniz’deki menfaatlerinin büyük bir riske girmesine sebep olacaktır. Bu sebeple İngiltere, Rusya’ya karşı Osmanlı Devleti’ne destek vererek hem sömürgelerine giden ticaret yollarını güvenceye almak istemiş hem de Rus tehlikesi geçip Doğu’da işgal edilen toprakların geri alınca iade edilmesi koşuluyla,

¹⁹ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 11.

²⁰ Türkçeye “Büyük Fikir”, “Büyük Mefkûre” ya da “Büyük Ülkü” olarak çevirebileceğimiz “Megali İdea”, Yunanların kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri bölgeleri Yunanistan ile birleştirme ve Bizans İmparatorluğu’nu en geniş sınırlarıyla diriltme hedefidir.

²¹ Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 29-30.

²² Nükhet Eltut, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları”, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 126.

Kıbrıs Adası'nı askeri üs olarak kiralama izni istemiştir.²³ Osmanlı Devleti ise İngiltere ile müttefik olarak Rusya karşısındaki bu zor durumdan kurtulmak için bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır. 4 Haziran 1878 tarihinde yapılan gizli anlaşma sonucunda Kıbrıs Adası'nın yönetimini İngiltere'ye devredilmiş, ferman 7 Temmuz 1878'de Padişah II. Abdülhamid ve kabine üyeleri tarafından imzalanarak İngilizlere teslim edilmiştir.²⁴

22 Temmuz 1878 tarihinde Sir Garnet Wolseley, adaya çıkarak Kıbrıs Yüksek Komiseri olarak göreve başlamıştır. İngilizlerin adaya gelişi Rumlar tarafından sevinçle karşılanmış, *Enosis* (Yunanistan'a bağlanma) taleplerinin İngiltere yönetiminde gerçekleşeceğini düşünmüşlerdir. General Wolseley'i karşılamaya gelen Kıbrıs Başpiskoposu III. Sofronios'un:

"...Haşmetlim, bizler bu yeni siyasi değişimden oldukça memnunuz. Ancak bilmenizi isteriz ki bizler Yunan soyundan gelmekteyiz ve Kıbrıs'ın Yunanistan'ın bir parçası olmasını arzu etmekteyiz. Kıbrıs'ta Osmanlı'dan devrolunan Britanya yönetimini kabul ediyoruz. Büyük Britanya'nın ana vatan sayılan Yunanistan'a bağlanmasına yardım edeceğinden hiçbir şüphe duymamaktayız ki bunu daha önce Yedi Adalar konusunda da bizlere ispatlamıştı..."²⁵

Başpiskoposun bu sözleri Rum toplumunun, İngiliz yönetiminden adada nasıl bir beklentisi olduğunun göstergesidir.

Hukuki açıdan Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Kıbrıs Adası'nda, İngilizlerin ilk faaliyeti idari yönden değişikliklere gitmek olmuştur. Ada altı kazaya ayrılmıştır ve her kazada başkomisere bağlı olmak üzere İngiliz kaymakamları atanmıştır. Yine başkomisere bağlı olan bir meclis oluşturulmuş; dört İngiliz memur ve üç halk temsilcisinden oluşan bu meclis 1882 yılına kadar varlığı sürdürmüştür. Bu meclisin yerini daha sonrasında 9 Rum, 3 Türk ve 6 İngiliz'den oluşan "Teşrii Meclisi" almıştır. Yine adada yaşayan nüfusun sayılma işlemi ilk defa İngiltere yönetiminde gerçekleşmiş olup, bu sayım sonucunda Kıbrıs'ın nüfusu 186.173 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu 186.173 kişinin 45.458 kişisi Müslümandır. Adada Türkçe konuşanların sayısı ise 46.449 olarak tespit edilmiştir.²⁶

²³ Onur Kovacı, *İnsan, Zaman, Mekan Perspektifinden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Jeopolitiği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2023, s. 33.

²⁴ Rıfat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1978, s. 15-16.

²⁵ Filios Zannetos, *İstoria tis nisu Kipru. Apo tis Angilikis katohis mehri simeron (Kıbrıs Tarihi İngiliz Hakimiyetinden Günümüze)*, Cilt 2, Larnaka 1911, s. 43-49.

²⁶ Mehmet Demiryürek, "Fetihten Günümüze Türk Varlığı", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 103, (2002), s. 46.

1914 yılı haziran ayında Avusturya-Macaristan veliahdının, bir Sırp milliyetçisi tarafından Saraybosna'da öldürülmesiyle, İttifak ve İtilaf güçleri arasında I. Dünya Savaşı başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin İngiltere karşısında İttifak güçleri tarafında savaşa girmesiyle, İngiltere 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak etmiştir.²⁷ Bu ilhak sonucunda adada İngiliz egemenliğine girmek istemeyen 8.000 kadar Türk ailesi Anadolu'ya göç etmiştir.²⁸

I. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'da yaşanan rejim değişikliği sonucunda Osmanlı Devleti'nin devamı olarak Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. İstiklal Savaşı kazanıldıktan sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Kıbrıs Adası'nın İngiltere tarafından ilhakı resmi olarak kabul edilmiştir.²⁹ Bu anlaşmanın 16. 20. ve 21. maddeleri Kıbrıs Adası ile ilgilidir:

“*Madde 16:* Türkiye işbu muâhedede açıklıkla belirtilen hususlar dışında biletümle arazi üzerinde ve bu araziye bağlı kezâlik işbu muâhede ile üzerlerinde kendi hâkimiyet hakkı tanınmış olan adalardan gayri cezâreler üzerinde (-ki bu arazi ve cezârelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiş veya edilecektir-) her ne mahiyette olursa olsun hâiz olduğu bütün hukuk ve müstenidatından feragat ettiğini beyan eyler.

İşbu maddenin hükümleri komşuluk münasebetiyle Türkiye ile hem-hudud memleketler arasında kararlaştırılmış veya kararlaştırılacak olan özel hükümleri ihlâl etmez.”

“*Madde 20:* Türkiye Hükûmeti Kıbrıs'ın Britanya Hükûmeti tarafından 5 Kasım 1914'te ilan olunan ilhakını tanıdığını beyan eyler.”

“*Madde 21:* 5 Kasım 1924 tarihinde Kıbrıs adasında oturan Türk tebaası mahallî kanununun tayin ettiği şartlar dairesinde İngiliz tâbiyetine sahip ve bu yüzden Türk tâbiyetini kaybetmiş olacaklardır. Bununla beraber işbu muahedenâmenin meriyyet mevkiine girdiği günden itibaren iki yıllık bir müddet zarfında Türk tâbiyetinde kalmakta serbest olacaklardır. Bu takdirde bu haklarını kullandıkları tarihi takip eden 12 ay zarfında Kıbrıs adasını terk etmeye mecbur olacaklardır...”³⁰

²⁷ Esra Özşüer, “Eleftherios Venizelos ve Kıbrıs Sorunu: ‘Megali İdea’ dan Yeni Bir Politik Dönemece”, *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu (11-13 Nisan 2016)*, haz. Osman Köse, Ankara 2017, s. 264.

²⁸ Zafer Çakmak, “Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, XIV/36, (2010), s. 212.

²⁹ Müge Vatansever, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, (2012), s.1489.

³⁰ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 16.

Lozan Antlaşması, İngiltere tarafından 6 Ağustos 1924'te onaylanmıştır. 10 Mart 1925 tarihinde ise Kıbrıs Adası'nın bir "Taç Kolonisi" ne (Crown Colony) çevrilmesi İngiltere Kralı V. George tarafından onaylanarak, Kıbrıs'taki komiserlik yönetimi kaldırılmış yerine valilik sistemi getirilmiş ve ada İngiliz Vali tarafından yönetilmeye başlamıştır.³¹ Yine bu anlaşma sonucunda adada İngiliz vatandaşlığına geçmek istemeyen Kıbrıs Türklerinin, on iki ay içinde adadan ayrılmaları zorunlu kılınmış ve bu süreç 6-7 bin kişinin adayı terk etmesine neden olmuştur.³²

İngiltere'nin adaya ilk çıkışlarından itibaren Kıbrıs Rum toplumu, İngilizlerden Enosis isteklerine olumlu bir geri dönüş beklemekteydi. 1915 yılında İngilizlerin devir önerisinin Yunanistan tarafından reddedilmesi ve I. Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs'ın yine Yunanistan'a verilmemesi Enosis beklentisi olan Rum toplumu ve Yunanistan için umut kırıcı bir durum yaratmıştır. Ayrıca 1910 yılında Yunanistan'da Başbakan olarak iktidara gelen Elefterios Venizelos, Megali İdea'yı fikren geliştirmiş, sosyal ve ekonomik olarak imar etmiştir.³³

Bu süreçte Yunanistan ile birleşme isteklerini sık sık dile getiren Kıbrıslı Rumlar, 1931 yılında Londra'daki siyasi atmosferi etkileyebilmek için İşçi Partisi ve Liberal Parti üyeleriyle görüşmeler yapmışlar ve Enosis fikrini anlatmışlardır. Yine 1930'lu yıllarda adanın ekonomik şartlarının kötü olması ve İngiltere'nin, Kıbrıs gelirini Osmanlı Devleti'nden kalan borcun ödemesi olarak kullanmak istemesi üzerine, 1931 yılı Ekim ayında isyanlar başlamıştır.³⁴ 21 Ekim günü Limasol'da Kıbrıs Piskoposu Nicodemos, Enosis çağrısında bulunarak, Kıbrıslı Rumların kurtuluşunun Yunanistan'a bağlanmak ile gerçekleşeceğini açıklamış, yaklaşık beş bin kişilik bir kalabalığı hükümet konağına doğru yürüyüşe teşvik etmiştir. Konağın ateşe verilmesi ve şiddet olaylarının artmasıyla Kıbrıs Valisi Ronald Storrs, Mısır'dan takviye kuvvet

³¹ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1878-1960, İmge Kitabevi Yayınları*, Ankara 2020, s. 128.

³² Turgay Bülent Göktürk, "Lozan Konferansı'nda Kıbrıs ve Kıbrıs Türk Basınındaki Yansımalar", *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu (11-13 Nisan 2016)*, haz. Osman Köse, Ankara 2017, s. 37.

³³ Nilüfer Erdem, "Venizelos Arşivi'ndeki Belgelerle Kıbrıslı Ortodoks Din Adamlarının Enosis'e Yönelik Girişimlerine Örnekler", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 38, (2020), s. 96.

³⁴ Müge Vatandaş, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, (2012), s.1489.

isteyerek isyanı bastırmıştır. Olaylar sonucunda 70 köyde yangınlar çıkmış, altı kişi ölmüş ve birçok kişi yaralanmıştır.³⁵

Rumların vergi kanununu bahane ederek asıl amaçları olan Enosis'i hayata geçirmek için İngilizlere karşı başlattıkları bu isyan 5 Kasım 1931 tarihinde son bulmuş, birçok kişi tutuklanmıştır. Ayrıca Yunan ve Türk bayrakları; ulusal kahraman resimleri gibi milliyetçi motifler yasaklanmış, basın faaliyetleri üzerinde denetimler artırılmıştır.³⁶

İngilizlerin bu önlemlerine rağmen II. Dünya Savaşı döneminde Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar bölücü faaliyetlerini arttırarak devam ettirmişlerdir. II. Dünya Savaşı döneminde İngiltere, Yunanistan'a kendi saflarında savaşa katılmaları şartıyla Kıbrıs Adasını kendilerine verebileceklerine dair bir teklifte bulunmuş fakat bu teklif Yunanistan tarafından reddedilmiştir. II. Dünya savaşı sonrasında Enosis faaliyetleri daha da hızlanmış, bu doğrultuda 28 Şubat 1947'de Yunanistan oy birliğiyle Kıbrıs'ın ilhaki yönünde bir karar almıştır.³⁷ 21 Kasım 1949 tarihinde Rumlar, Birleşmiş Milletlere, Enosis istemiyle başvuruda bulunmuşlar, Ocak 1950 tarihinde de Rum Ortodoks Kilisesi önderliğinde yapılan "plebisit" ile Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki yeniden istenmiştir.³⁸

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı sonrasında adadaki Kıbrıs Türklerine karşı oluşan olumsuz tutumu, 1940'lı yıllara kadar gündemine almamıştır. Fakat 1950'li yıllarda bu durum, değişen siyasi ve sosyal koşullardan ötürü farklılaşmaya başlamıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü ve ada halkıyla ilgilenmeye başlaması, NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan arasında gelecekte ortaca çıkacak problemlerin başlangıcı olmuştur.³⁹

Savaş sonrasında İngiltere'de Kıbrıs politikası konusunda değişikliğe gitmiş; adanın sıkıyönetiminden vazgeçerek özerk bir yönetim oluşturmaya çalışmıştır. Bu amaçla 1947

³⁵ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1878-1960, İmge Kitabevi Yayınları*, Ankara 2020, s. 155.

³⁶ Yunus Arabacı, *Sinemada Kıbrıs Meselesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 13.

³⁷ Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, (2012), s.1489.

³⁸ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2000, s. 30.

Lord Winster Planı, 1948 Jackson Planı, 1955 I. Mac Millan Planı, 1955 I. ve II. Harding Planları, 1956 Radcliff Planı, 1958 II. Mac Millan Planı ve 1958 Spaak (NATO genel sekreteri) planları hazırlanmıştır. İngiltere'nin bu planlardaki ortak amacı adadaki hâkimiyeti koruyarak kendisine bağlı bir yönetim kurmak istemesidir. Fakat bu planların hepsi Rumlar tarafından Enosis idealleri için yeterli görülmediğinden reddedilmiştir.⁴⁰ İngiltere'nin 1954 yılındaki anayasa teklifinin de sonuçsuz kalmasından sonra Rum toplumu harekete geçmeye karar vermiştir.

Yunanistan ve Rumların siyasi yollarla isteklerine ulaşamaması sonucunda, Makarios'un da destekleriyle Kıbrıs'ta bir gerilla savaşı başlatılmak istenmiştir. Kıbrıs doğumlu Yunan asker Yeoryos Grivas liderliğinde 1952 yılında gerilla faaliyetleri için Kıbrıs'ta keşifler yapılmaya başlanmış, 1954 mart ve ekim aylarında adaya gizlice silah ve cephane sokulmuştur. Yunan Hükümeti'nin İngiltere ile ikili görüşmelerinden ve Birleşmiş Milletler'den sonuç alamamasıyla 1955 yılı ocak ayında Yunan Hükümeti, Grivas'a eylemleri başlatma onayı vermiştir.⁴¹ Asteğmen olarak İstiklal Savaşı'nda Anadolu'da Yunan ordusunda savaşan Grivas, Kıbrıs'taki faaliyetleri için kurduğu örgüte, Ethniki Organosis Kiprion Aganiston: Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü (EOKA) adını vermiştir. EOKA Örgütü 1 Nisan 1955 tarihinde ilk sabotajlara başlamıştır. Yayınladıkları bildiriyle İngilizler ve Türkler düşman ilan edilerek, Enosis'in kabulü için her türlü faaliyetin gerçekleştirileceğine vurgu yapmışlardır.⁴²

Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan'ın bu saldırgan tutumuna karşılık EOKA'nın faaliyetlerini kınamış, Yunanistan'a nota göndermiş ve diplomatik yollarla mesele ile ilgilenmiştir. EOKA'nın faaliyetlerinin adadaki Türk halkına karşı artması üzerine de Türk Hükümeti ada ile ilgili daha net bir siyaset kararı oluşturmaya başlamıştır.⁴³ Kıbrıslı Türkler kendilerini korumak amacıyla çeşitli örgütler kurmuş; bu örgütler 1957 yılında Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) çatısı altında birleştirilmiştir.

Adadaki durumun giderek kötüleşmesi üzerine İngiltere, Kıbrıs'a takviye birlikler göndermiştir. 30 Haziran 1955 tarihinde ise İngiltere Başbakanı Antony Eden, Avam

⁴⁰ Sebahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1998, s. 35-36.

⁴¹ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1878-1960, İmge Kitabevi Yayınları*, Ankara 2020, s. 344.

⁴² Age., s.345.

⁴³ Güneş Şahin, *Kıbrıs Barış Harekatı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s. 17.

kamarasında Türkiye ve Yunanistan'ın dahil olacağı üçlü bir konferans düzenleme önerisinde bulunmuştur. Bu öneri Türkiye tarafından kabul edilmiş olup Yunanistan, Kıbrıs halkının çağrılmaması gerekçesiyle öneriyi önce reddetmiş sonrasında kabul etmiştir. 29 Ağustos 1955 tarihinde Londra'da toplanan taraflardan Yunanistan "Enosis" isteğini tekrar etmiş, Türkiye de Lozan Antlaşması gereği adanın egemenlik haklarının yalnızca İngiltere'ye ait olduğunu belirterek; adadaki iki halkın ayrı ayrı self determinasyonunu (Taksim tezi) ya da Kıbrıs'ın Türkiye'ye ilhak edilmesini talep etmiştir.⁴⁴ Sonuç olarak konferans, herhangi bir anlaşma sağlanmadan dağıtılmıştır. Fakat konferansın en önemli kazanımı Türkiye'nin Kıbrıs konusunda İngiltere tarafından bir taraf olarak görülmesi olmuştur.

Yine 1958 yılında iki toplum arasındaki çatışmanın artması ve EOKA'nın adadaki terör hareketlerinin yoğunluğu nedeniyle iki taraf ve İngiltere bir araya getirilerek, bir çözüm üretilmeye çalışılmıştır. BM Genel Kurulu'nun kararı sonucunda, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında 6 Şubat 1959'de Zürih'de üçlü konferans yapılmıştır. 11 Şubat 1959 tarihinde yayınlanan ortak tebliğde ülkeler arası garanti anlaşması imzalanmasına karar verilmiş ve Kıbrıs Adası'na her iki tarafın da yapacağı herhangi bir ilhak teşebbüsü halinde, üç ülkenin de siyasi ve askeri olarak müdahale hakkı olması kararı verilmiştir. Bu amaçla adanın Rum ve Türk liderleri ile İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin temsilcileri Londra'da bir araya gelmiş, her iki tarafta tezlerinden vazgeçerek bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması konusunda karar alınmıştır.⁴⁵ Londra'da toplanan konferans sonucunda 19 Şubat 1959 tarihinde Londra Antlaşması imzalanarak bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması kararlaştırılmıştır. Bu devletin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garantörlüğünde cumhuriyet ile yönetilmesine; Cumhurbaşkanı'nın Rumlardan, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın ise Türklerden seçilmesine karar verilmiştir. 16 Ağustos 1960'da Kıbrıs Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.⁴⁶

⁴⁴ H. Emre Oktay, *Türk Tarihinin Kayıp Yılları*, Akis Kitap, İstanbul 2015, s. 66.

⁴⁵ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 16.

⁴⁶ Bahadır Bümin Özarslan, *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği'nin Yaklaşımı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007 s. 27.

1.1.4. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi

Kıbrıs Anayasası on dört aylık bir çalışmanın sonucunda 199 madde ve iki ek protokolden oluşmasına karar verilmiştir. Anayasanın genel hükümleri şu şekildedir:

1. Başkanlık sistemiyle yönetilecek olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, Rumların seçtiği bir Rum; yardımcısı ise Türklerin seçtiği bir Türk olacaktır. Rumca ve Türkçe devletin resmi dili olarak kabul edilmiştir.
2. Bakanlar konseyi yedi Rum ve üç Türk bakandan oluşacak; konseyin kararlarını Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı birlikte veya ayrı olarak veto edebilecektir.
3. Yasama yetkisine sahip Temsilciler Meclisi elli üyeden oluşacaktır ve bu elli üyenin %70'i Rumlardan, %30'u Türklerden oluşacaktır.
4. Adanın beş büyük kenti olan Lefkoşa, Limasol, Magosa, Larnaka ve Baf'ta iki toplum ayrı belediyelere sahip olacaktır.
5. Devlet kademelerinde görevli personellerin, Temsilciler Meclisinde olduğu gibi %70'ini Rumlar, %30'unu Türkler oluşturacaktır.
6. Kıbrıs Adası'nın ordusu, 2000 kişiden oluşacaktır ve bu sayının %60'ı Rumlardan, %40'ı Türklerden tahsis edilecektir.
7. Yüksek Anayasa Mahkemesi kurulacak ve bu mahkemenin başkanları; Türk, İngiliz, Yunan ve Kıbrıslı olmayacaktır.⁴⁷

Kıbrıs Başpiskoposu olan III. Makarios, Londra'daki anlaşma sonrasında adaya dönerek, EOKA lideri Yeoryos Grivas ile aracılarla görüşmüş ve Grivas 9 Mart'ta EOKA'nın silah bıraktığını açıklamıştır. 13 Aralık 1959 tarihinde adanın iki toplumu ayrı ayrı oy kullanarak; Cumhurbaşkanlığına III. Makarios'u, yardımcılığına Dr. Fazıl Küçük'ü seçmişlerdir.⁴⁸

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla iki toplum arasındaki problemlerin çözüleceği düşünüldüyse de Yunanistan ve Kıbrıs'lı Rumların isteği her zaman "Enosis" idi. Makarios'un adaya döner dönmez, "Bağımsızlık için Enosis basamaktır" demesi ve cumhuriyeti Enosis'e giden bir yol olarak görmesi iki toplum arasındaki problemlerin son

⁴⁷ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1878-1960, İmge Kitabevi Yayınları*, Ankara 2020, s. 408.

⁴⁸ A.g.e., s. 409.

bulmayacağını göstermektedir.⁴⁹ Cumhuriyetin kurulmasının hemen ardından silah bırakan EOKA'nın yerine, Enosis'i gerçekleştirmek üzere EDMA (Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi) ve Nikos Sampson önderliğinde OPEK (Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı) gibi cemiyetler kurulmuştur.⁵⁰ Yunanistan'ın da Rum toplumuna olan desteğiyle adada Türk karşıtı faaliyetler tekrar başlamış ve iki toplumun bütünleşme süreci neredeyse başlamadan sekteye uğratıp karşı karşıya gelmelerine sebep olmuştur.

Türk Cemaat Meclisi tarafından 31 Aralık 1962 tarihinde çıkarılan "Türk Belediyeler Kanunu" ile fiilen mevcut olan Türk belediyelerinin hukuki dayanağını oluşturan kanun teklifi Kıbrıs Temsilciler Meclisi'ne götürülmüştür. Meclis Başkanı Klerides'in Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş'la yaptığı görüşmeden bir sonuç alınamaması üzerine Türk tarafı Anayasa Mahkemesi'ne gitmiştir. Alman Prof. Dr. E. Forsthoff'un Başkanlığını yaptığı Anayasa Mahkemesi'nin Türk tarafını haklı görme ihtimali üzerine Makarios'un, Anayasa Mahkemesi'nin vereceği kararı tanımayacağını ilan etmesi, mahkemeyi çıkmaza sokmuş ve Prof. Forsthoff'un istifa etmesine sebep olmuştur.⁵¹

Makarios'un Anayasa Mahkemesi'ni etkisiz hale getirmesinden sonra 30 Kasım 1963 tarihinde, anayasanın Türk toplumu lehine olan 13 maddesinin değişikliğini talep etmiştir. Makarios'un değişiklik teklifleri kısaca şunlardı:⁵²

1. Ordunun miktarı Anayasa'ya göre değil, özel bir yasaya göre düzenlenecektir.
2. Cumhurbaşkanı ve yardımcısının veto hakkı kaldırılacaktır.
3. Adalet mekanizması birleştirilecek, Türk ve Rum davaları ayrı ayrı görülmeyecektir.
4. Jandarma ve Polis teşkilatları birleştirilecek ve bu kuvvetlerin sayısı bir yasayla belirlenecektir.
5. Devlet kademelerinde çalışan memurlar, nüfus oranlarına göre toplumlar arasında dağılacaktır.
6. Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun üye sayısı 10'dan 5'e indirilecek ve bu beş kişinin 4'ü Rum 1'i Türk olacaktır.

⁴⁹ Kemal Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004, s. 105.

⁵⁰ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul, 2020, s. 18.

⁵¹ Age., s. 19.

⁵² Ahmet Gülen, "İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 50, (2012), s. 396.

7. Şehirlerdeki Rum ve Türk belediyeleri birleştirilecektir.
8. Rum Cemaat Meclisi lağvedilmeli ve sadece Türk Cemaat Meclisi bırakılmalıdır.
9. Temsilciler Meclisi Bakan ve Yardımcısı bütün milletvekilleri tarafından seçilmelidir.

Anayasadaki değişiklik teklifi sadece adadaki Türk temsilcilere değil, garantör ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye de sunulmuştur. Türkiye ve Yunanistan tarafından onaylanmayan bu teklif, Kıbrıs Türk toplumu tarafından da reddedilmiş ve bu taleplere karşı 1960 yılı sisteminin devamını öngören taleplerle karşılık vermiştir. İngiltere'nin sessiz kalmasıyla Makarios tarafından tek taraflı olarak uygulanmaya başlanmıştır.⁵³



Şekil 1.1: *Akın* gazetesi, 11 Aralık 1963

Kıbrıslı Türklerin kendilerini adada azınlık durumuna düşürecek olan Kıbrıs Anayasası değişikliğini reddetmesi üzerine Rumlar, temel olarak Türklerin Kıbrıs Adasından atılması ve yok edilmesini öngören *Akritas Planı* uygulamaya karar vermişlerdir. Böylelikle üç yıldan beri süren adadaki uzlaşma son bulmuş, Kıbrıslı Rumlar Enosis'i gerçekleştirmek üzere siyaseti bırakarak, silahlı bir mücadeleye başlamışlardır.

Akritas Planı, Kıbrıs Türklerinin Londra ve Zürih Antlaşmaları ile sahip oldukları haklarının yok sayılarak; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetiminden uzaklaştırılması, azınlık

⁵³ Pınar Erkem Gülboy, *Sömürgeден Ulus Devlete: Çok Etnikli Coğrafyalarda Ortak Yaşam*, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2015, s. 275.

durumuna düşürülmesi ve EOKA terör örgütü kullanılarak topluca imha edilmesi amacıyla Rumlar tarafından yapılan plandır. İki kısımdan oluşan bu planın birinci kısmı, uluslararası alanda Kıbrıs'taki iki toplum arasındaki meselenin tam olarak çözülemediği ve yapılan anlaşmaların adil olmadığı bu sebeple tekrardan Kıbrıs meselesinin gözden geçirilmesi gerektiği izlenimi yaratmak ve uluslararası kamuoyu oluşturmaya çalışmaktır. İkinci kısım ise ada içerisinde yapılacak faaliyetlerin uluslararası alanda tepki çekmemesi için Türklerle anlaşma çabalarının boşuna olduğu ve birlikte yaşamanın imkânsızlığı sebebiyle Rum faaliyetlerinin haklı gösterilmeye çalışılmasıdır.⁵⁴ Çok gizli bir şekilde tasarlanan ve uygulanan bu plan, 21 Nisan 1967 tarihli Patris Gazetesi'nde bazı maddeleri gizli tutularak yayınlanmıştır. Planın tam metni ise Glafkos Klerides'in "Anılar" adlı kitabının 1. cildinde yer almıştır.⁵⁵

Akritas Planı doğrultusunda ilk saldırı, Rum bir grubun Lefkoşa'da iki Türk'ü öldürmesiyle 21 Aralık 1963 tarihinde başlamıştır. 24 Aralık gecesi Kıbrıs Türk alayının doktoru olan Nihat İlhan'ın eşinin ve üç çocuğunun katledilmesi adada yaşananların dünya kamuoyunda dikkat çekmesini sağlamıştır.⁵⁶ *Kanlı Noel* olarak bilinen bu katliamlar, Rumların Türklere karşı başlattığı soykırım hareketinin başlangıcı olmuştur. Adada yaşanan şiddet olaylarının etkisiyle hükümetin Türk üyeleri görevden ayrılmak zorunda kalmış ve garantör ülkelerden biri olarak Türkiye, anlaşmalardan gelen hakkıyla caydırıcı önlemler almaya çalışmıştır. 25 Aralık 1963 tarihinde Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı jetler ada üzerinde uçuş yapmışlar ve aynı gece adada ateşkes anlaşması sağlanmıştır. Adadaki düzenin tekrar sağlanması amacıyla Müşterek Müdahale Gücü oluşturulmasına ön ayak olunmuştur.⁵⁷ Ateşkesin hemen ardında 27 Aralık günü, üç garantör ülkenin askerleri bir İngiliz generalin komutasında "Barışı Koruma Kuvveti" adıyla göreve başlamıştır. 30 Aralık günü Lefkoşa'yı ikiye ayıran "Yeşil Hat" çizilmiş ve böylece adanın bölünme süreci başlamıştır.⁵⁸ Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş Kıbrıs Türkleri için 1964 olaylarının nasıl başladığını ve kendi yaşadığı endişeyi anılarında detaylı olarak anlatmıştır. "*Var olmak ve yok olmak*

⁵⁴ Ayhan Cankut, "Rumların Akritas Soykırım Planları ve Kıbrıs'ta Çözumsuzlüğün Başlangıcı", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, C. VIII, sy. 19, (2021), 74-75.

⁵⁵ Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004, s.21.

⁵⁶ Ulvi Keser, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XI, sy.23, (2011), s.101.

⁵⁷ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s. 116-118.

⁵⁸ Kemal Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004, s. 122.

arasındaki ince çizgideyiz.” diyen Denктаş, güçlükle geçiren Kıbrıs Türklerine yapılan yardımları değerlendirmiş, Anavatan’dan beklenen tek şeyin silah ve mermi olduğunu belirtmiştir.⁵⁹



Şekil 1.2: Bozkurt gazetesi, 2 Ocak 1964

Garantör ülkelerin müdahalesi sonrasında da Rumların saldırılarının devam etmesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti, adaya müdahale etmeye karar vermiş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine başvurmuştur. BM'nin 4 Mart 1964'te aldığı kararla Barış Gücü adadaki İngiliz kuvvetlerden görevi devir almıştır. Türkiye tarafından olumlu karşılanan bu adım Rumların daha da saldırganlaşmasına sebep olmuş; 9 Mart'ta Baf'ta, 19 Mart'ta Gaziviran ve diğer yerlerde yaşayan Türklere karşı saldırılar düzenlemişlerdir.⁶⁰ Rum saldırıları sonucu yüzlerce kişi vefat etmiş, mecburi göçler yaşanmış ve Kıbrıslı Türkler maddi, manevi birçok zarar görmüştür. Türkiye, adaya çıkartma yaparak müdahale etmek

⁵⁹ Rauf R. Denктаş, *Hatıralar 1964-1974*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996, s. 2.

⁶⁰ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 20.

istemiş fakat dönemin hem Ortadoğu hem de Dünya'daki hâkim gücü Amerika Birleşik Devletleri tarafından engellenmiştir.

13 Ocak 1964'te Londra'da adadaki duruma bir çözüm bulunması için üç garantör ülkenin ve Kıbrıs Türk ve Rum temsilcilerinin katıldığı konferanstan herhangi bir sonuç alınmaması ve şiddetin artarak devam etmesi üzerine, Türkiye 7 Haziran 1964'te adaya çıkartma yapmaya karar vermiştir. Fakat 5 Haziran günü ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderilen mektup ile Türkiye'nin adaya müdahalesi engellenmiştir. Mektupta Johnson, böyle bir harekete girişilmeden önce, Türkiye'nin müttefikleriyle istişare yapması gerektiğini, harekâtın Türk ve Yunan taraflar arasında savaşa sebep olabileceğini ve bu iki ülkenin savaşmasının kabul edilemez olduğunu, böyle bir savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin de Türkiye'ye saldırması sonucunda NATO'nun Türkiye'yi savunma konusunda isteksiz olacağını ve ABD'nin tek taraflı olarak müdahaleyi kabul etmeyeceğini sert bir dille belirtmiştir.⁶¹ Türkiye Dış Politikası için dönüm noktalarından birisi olan bu olay, bundan sonraki süreçte Türkiye'yi dış ilişkilerde daha rasyonel davranmaya yönlendirmiştir.

1950'li yıllarda, İngiltere'nin Arap-İsrail Savaşı sonrasında yaşadığı Süveyş Krizi'nin ardından Akdeniz ve Ortadoğu'daki gücünü kaybetmesi, Arap ülkelerinde Sovyet etkisinin artması ve Ortadoğu'daki petrol kaynaklarının ve yollarının güvenliği, Amerika Birleşik Devletleri'ni bu bölgede önemli bir figür haline getirmiştir. Kıbrıs Adası, coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle ABD için önem arz etmiş ve ABD Kıbrıs'ta istikrarlı düzenin olmasını istemiştir.⁶²

Türkiye'nin müdahalesinin de engellenmesinin ardından Rumlar, Grivas öncülüğünde saldırmaya devam etmişler ve buna karşılık Türk Hava Kuvvetleri, 8-9 Ağustos 1964 tarihlerinde Kıbrıs'ta Rum mevzilerini bombalamıştır. Başarıyla gerçekleşen caydırma harekâtında, uçaklardan biri düşürülmüş ve pilot yüzbaşı Cengiz Topel şehit edilmiştir.⁶³ Bu

⁶¹ Betül Buzbay Akdemir, "Kıbrıs Krizlerinde ABD'nin Tutumu ve Etkilileri", *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu (11-13 Nisan 2016)*, haz. Osman Köse, Ankara 2017, s. 950.

⁶² Halil Akman, "Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna Kıbrıs Sorunu", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 22, (2012), s. 73.

⁶³ Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı", *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, XXXIV/98, (2018), s. 363

müdahale sonucunda 33 Kıbrıslı Rum ölmüş, 20 kişi de yaralanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin olağanüstü toplantısında konuyla alakalı olarak İsmet İnönü şunları söylemiştir:

“Temmuz ayı içinde Kıbrıs'ta silahlanmaya paralel olarak halkın uğradığı baskı da artmıştır. Limanlara gelen silah sandıkları, BM tarafından hiç müdahale edilmeden ithal edilmiş ve Kıbrıs idaresi tarafından BM'i Türk idaresini korumak için yaptığı yardımları etkisiz hale gelmiştir. Ağustos'un ilk haftasında Yunanistan'ın Acheson Plânı'na ret cevabı etrafta yayılırken Kıbrıs'ta ve Mansura'da büyük taarruz patlamıştır. Bunun üzerine Türk cemaatinin yardımına koşmak vazifesi, bizi Ada'ya hava kuvvetlerinin sevkine mecbur etmiştir. 7 Ağustos'ta ihtar uçuşu yapılmış, 8-9 Ağustos'ta da Anayasa dışı kuvvetler ve o civarda bulunan kuvvetler bombalanmıştır.”⁶⁴

Kıbrıs Adası için maddi manevi çok sıkıntılar içerisinde geçen iki yılın ardından adada kısmen sulh sağlanmış 1967 yılına kadar da barış ortamı devam etmiştir. 21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan Başbakanı Papandreu'nun bir darbe ile yönetimden uzaklaştırılmıştır. Kral taraftarı olan Makarios, askeri yönetimle yakın bir bağ kuramamış dolayısıyla *enosis* planlarını uzun vadeli olarak gerçekleştirmek istemiştir. Fakat cunta yönetimi de bir an önce *enosis*'i gerçekleştirerek hem Yunanistan'da hem Kıbrıs'ta güçlü bir iktidar olmak istemiştir.⁶⁵ Her ne kadar cunta yönetimi Kıbrıs'la alakalı ikili görüşmelere katılmışsa da bu görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamamış ve durum kısa sürede eski haline dönmüştür.

15 Kasım 1967'de Grivas'ın emrindeki Rum birlikleri, Türklerin yoğun olduğu Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırılar gerçekleştirmiştir. Saldırılarda köyler maddi olarak ciddi zarar görmüş, 30'a yakın Türk vefat etmiştir.⁶⁶ TBMM bu saldırılara karşılık 17 Kasım günü bir araya gelerek Kıbrıs'a yapılacak askeri müdahaleyi oylayıp kabul etmiş, Makarios yönetimi ve Yunanistan'a bir nota göndermiştir. Bu notada Türkiye'nin istekleri şu şekildedir:

- Türkiye ve Yunanistan 1960 Lefkoşa Antlaşmasını kabul edecektir ve adadaki iki toplumlar beraber Türkiye ve Yunanistan'ın onayı olmadan antlaşma maddeleri değişmeyecektir.
- Anlaşmalara aykırı olarak adaya gizlice sokulan askerler geri çekilecektir.

⁶⁴ Güneş Şahin, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s. 41.

⁶⁵ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 21.

⁶⁶ Ertuğrul Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s. 113.

- General Grivas bir daha dönmek üzere Atina'ya çağırılacak ve EOKA örgütü dağıtılacaktır.
- Kıbrıslı Türklere uygulanan abluka kaldırılacak ve işledikleri suçtan sadece kendi toplumlarına karşı sorumlu olacaklardır.
- Adadaki BM barış gücünün asker sayısı arttırılacak ve sayıları 20000 kişiyi bulan Rum Milli Muhafız Ordusu dağıtılacaktır.⁶⁷

Bu nota sonrasında ABD Başkanı Johnson, özel temsilcisi Cyrus Vance'e vermiş olduğu yetkiyle devletler arasındaki mekik diplomasisi yaparak Yunanistan ve Kıbrıs Rum temsilcilerinin, Türkiye'nin belirttiği şartları kabul etmesini sağlamıştır.⁶⁸ Türkiye'nin baskısı sonucu adadan ayrılmak zorunda kalan Grivas, 1971 yılının Eylül ayında adaya dönmüştür ve Makarios'un aksine *enosis*'i siyasi olarak değil kurduğu EOKA-B adlı yeraltı teşkilatıyla cephede gerçekleştirmek istemiştir. Ayrıca 1967 yılında Yunanistan'da başa geçen cunta yönetiminin Makarios'la arasının iyi olmamasından dolayı, cunta tarafından Makarios'a karşı suikast planları yapılmıştır. Grivas da bu amaca yönelik olarak Rum Milli Muhafız Ordusu'nu ve diğer grupları Kıbrıs Başpiskoposu'na karşı organize etmeye başlamıştır.⁶⁹ Kıbrıslı Türkler ise Rumların birbirlerine girmeye başlayacağı bu dönemde 28 Aralık 1967'de *Geçici Türk Yönetimi* kurmuşlardır. Kıbrıs Anayasası esas alınmış ve bir yürütme kurulu meydana getirilmiştir. Böylelikle Türk toplumu kendi işleyişini kendisi yönetebilecek bir kuruluş meydana getirmiştir.⁷⁰

Kıbrıslı Rumlar, *enosis*'i gerçekleştirmek için EOKA'nın yanında birçok teşkilat kurmuşlardır. Bunlardan birisi de Makarios'un da yanında yer alan Nikos Sampson'un kurduğu Aspida yeraltı teşkilatıdır. Sampson'da *enosis*'in bir an önce gerçekleşmesini istemesiyle, Grivas'ın Makarios'a karşı olan suikast teşebbüsüne destek vermiştir. Aynı zamanda Sinod⁷¹ üyesi üç piskoposun, Makarios'u dini yetkileri gasp etmesiyle suçlaması ve başkanlıktan çekilmesini istemesiyle adadaki Rum toplumu ikiye ayrılmıştır.⁷²

⁶⁷ Betül Buzbay Akdemir, "Kıbrıs Krizlerinde ABD'nin Tutumu ve Etkilileri", *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu (11-13 Nisan 2016)*, haz. Osman Köse, Ankara 2017, S. 952.

⁶⁸ Altan Aktaş, 1964 ve 1967 Kıbrıs Krizleri Sırasında ABD'nin Kıbrıs Politikaları, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 177-181.

⁶⁹ Ali Denizli, "Kıbrıs'ta Yunan Terör Örgütü EOKA ve Katliamları", *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, sy. 2. (2020), s. 19-20.

⁷⁰ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 2005, s. 1068.

⁷¹ Katolik Hristiyanlarının dinî meseleleri tartışıp çözmek üzere bir araya gelen yüksek düzeydeki din adamları kuruluna verdikleri isim.

⁷² *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 21.

Atina ve Lefkoşa arasındaki iki kutuplu gerilim, 1974 yılı ocak ayında Grivas'ın ölmesiyle daha da artmıştır. Makarios, Grivas'ın ölümü sonrasında EOKA-B'yi yasa dışı ilan etmiş ve birçok üyesini teşkilatın Yunanistan'dan gelen emirlerle yönetildiği gerekçesiyle tutuklatmıştır. Yine Makarios'un, Yunanlı subayların geri çekilmesi ve adadaki mevcut Yunan güçlerinin yarı yarıya azaltılmasını istemesi üzerine iki taraf arasında çıkan gerilim sonucu 3 Temmuz 1974 tarihinde Lefkoşa'da Yunan askerler ve Rum polisler arasında çatışma çıkmıştır.⁷³



Şekil 1.3: Bozkurt gazetesi, 15 Temmuz 1974

Bütün bu olaylardan sonra Yunanistan cuntası, 15 Temmuz 1974 tarihinde adaya EOKA'cı Nikos Sampson aracılığıyla darbe yapmıştır. Beş gün süren darbenin bütün amacı bir yıldan kısa sürede kamuoyunun desteğinin alınmasıyla Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasıdır.⁷⁴ Dolayısıyla bu darbe sonucunda gerçekleşecek olası bir birleşme, Londra ve Zürih Antlaşmalarıyla sağlanan yasal düzeni ve iki toplumun bütünlüğünü ihlal edecek çok kritik bir durumdur.

⁷³ Age., s. 21.

⁷⁴ Kemal Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004, s. 142.



Şekil 1.4: *Bozkurt* gazetesi, 18 Temmuz 1974

1.1.5. Kıbrıs Barış Harekâtı ve K.K.T.C.

Darbenin ardından Rumların birbiri ile çatışması adada Türk toplumunu da telaşlandırmış ve Türkiye’den destek beklenmiştir. Darbenin üçüncü günü olan 17 Temmuz 1974’te TBMM olağanüstü olarak toplanmış ve aynı gün Başbakan Bülent Ecevit, İngiltere’ye giderek İngiltere Başbakanından Kıbrıs’a ortak müdahale talebinde bulunmuş fakat İngiltere’den istediği desteği görememiştir.⁷⁵ Türkiye’de ise Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ve Genel Kurmay Başkanı Semih Sancar öncülüğünde Kıbrıs Adası’na bir harekât planı çalışmalarına başlanmıştır.⁷⁶

19 Temmuz 1974 tarihinde devrik Cumhurbaşkanı Makarios, BM Güvenlik Konseyi’nde: “Yunanlılar Kıbrıs’ı işgal etmişlerdir. Büyük binalarda Yunan bayrakları dalgalanmakta ve ambulanslar sürekli olarak yaralı taşımaktadırlar. Yunanlılar Türklerden

⁷⁵ Betül Buzbay Akdemir, “Kıbrıs Krizlerinde ABD’nin Tutumu ve Etkilileri”, *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu (11-13 Nisan 2016)*, haz. Osman Köse, Ankara 2017, S. 953.

⁷⁶ Ali Satan, *Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012, s. 537-538.

daha çok tehlikelidirler. Çarpışmalar kanlı bir şekilde devam etmektedir. Türkler de büyük tehlike içindedirler. Bu işgal harekâtı Kıbrıs'ın bağımsızlığını tamamen ortadan kaldırmıştır." şeklinde konuşma yapar.⁷⁷ İngiltere'deki diplomatik görüşmelerin başarısız olması üzerine, Türkiye garanti anlaşmalarına dayanarak Kıbrıs'a müdahale yetkisini, 20 Temmuz günü gerçekleştirmeye karar vermiştir.

20 Temmuz 1974 tarihinde Bülent Ecevit, TBMM'deki gizli oturumda meclisi bilgilendirmiş ve aynı günün sabahında Türk Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin ortak hareketiyle Kıbrıs'a müşterek bir harekât başlamıştır. Operasyonun ilk etabında 2000 asker gemilerle Kıbrıs'a çıkmış, Türk Hava Kuvvetlerinin desteğiyle de paraşütlü birlikle havadan adaya iniş yapmışlardır.⁷⁸ Başbakan Bülent Ecevit harekâtla ilgili olarak TRT'ye verdiği demeçte şunları söylemiştir:

"Bu harekât milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı olsun. Umarım ki, kuvvetlerimize ateş edilmez ve kanlı bir çatışmaya yol açılmaz. Biz aslında savaş için değil, Türklere de Rumlara da barış getirmek için adaya gidiyoruz. Bu karara, ancak bütün diplomatik, politik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün memleketlere, bu arada son zamanlarda yakın istişarelerde bulunduğumuz dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika'ya ve İngiltere'ye, meselenin müdahalesiz halledilmesi, diplomatik yollardan halledebilmesi yönünde gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi bir borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse, sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir. Tekrar bu harekâtın insanlığa, milletime ve bütün Kıbrıslılara hayırlı olmasını dilerim. Allah'ın milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim."⁷⁹

Türk birliklerine karşı mukavemet gösteremeyen Rum birlikleri, Türk yerleşimlerine saldırarak, sivil halkı katletmiştir. Türk kuvvetleri 22 Temmuz'da Girne'yi ele geçirmiş ve aynı akşam BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes kararını kabul ederek ilerleyişini durdurmuştur. 25-30 Temmuz tarihlerinde yapılan I. Cenevre Konferansı'nda Kıbrıs'taki Özel Türk Yönetimi tanınmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'taki varlığı kabul edilmiştir. Konferansta Rumlara işgal ettikleri yerlerden çekilmesi, iki toplum arasında güvenli bölge oluşturulması ve karma köylerin BM güçleri tarafından korunmasına karar

⁷⁷ Davud Kapucu, "1974 Kıbrıs Hava Harekâtı", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/2, (2020), s. 88.

⁷⁸ Age., s. 91-92.

⁷⁹ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekatının Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, IV/9, (2018), s. 267.

verilmiştir.⁸⁰ Fakat Yunanistan ve Rum tarafının Cenevre Antlaşması'nda kabul ettikleri şartları yerine getirmemiştir.

8 Ağustos 1974 tarihinde gerçekleştirilen II. Cenevre Konferansı'nda Rum kesimi temsilcisi Glaskos Klerides, 1960'daki duruma dönme teklifinde bulunmuştur. İngiltere Dışişleri bakanı James Callaghan'ında desteklediği bu görüş, Kıbrıs Türk temsilcisi Rauf Denктаş tarafından karşı çıkılmıştır. Denктаş, 1960 Anayasası'nın Türk toplumunu korumadığını söylemiştir.⁸¹ Sonuç alınamayan II. Cenevre Konferansı'ndan sonra görüşmeler 14 Ağustos 1974 tarihinde Türk heyeti tarafından kesilmiş ve Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Bülent Ecevit'i arayarak, İkinci Barış Harekâtı'nı başlatacak olan parolayı ("Ayşe Artık tatile çıkabilir") söyleyerek ikinci harekâtın onayını almıştır.⁸²

Düzenlenen ikinci harekât, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın emriyle 14 Ağustos sabahı 05.30'da başlamıştır. Başarılı geçen harekâtın üçüncü gününde Kıbrıs'ın kuzey sahilinin tamamı Türk kuvvetlerinin kontrolüne geçmiş ve Mağusa'dan Lefke'ye uzanan hat boyunca Türk tarafının sınırları çizilmiştir.⁸³ Özellikle ABD ve İngiltere'nin karşı olduğu ikinci harekât sonucunda, 1960'lı yıllardan beri devam eden Rum mezalimi son bulmuş, Kıbrıslı Türklerin rahatça yaşayabileceği bir ortam oluşturulmuş ve Türkiye adada yaşayan halkın menfaati ve hakkı ile korunması için mücadele etmiştir.⁸⁴ Düzenlenen harekâtlarda Türk Ordusu'nda 35 subay, 41 astsubay, 421 erbaş ve er şehit olmuş, Kıbrıs Türk toplumun da 70'i mücahit olmak üzere 340 şehit ve 1200 civarında yaralı verilmiştir. Yunanistan ve Rum kesiminde ise 4000 kişi vefat etmiş, 12000 civarında yaralı verilmiştir.⁸⁵

⁸⁰ Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorunun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, (2012), s.1489.

⁸¹ Davud Kapucu, "1974 Kıbrıs Hava Harekâtı", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/2, (2020), s. 97.

⁸² Baskın Oran, *Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları*, İstanbul 2001 s.747-748.

⁸³ Güneş Şahin, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s. 253-262.

⁸⁴ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 23.

⁸⁵ Davud Kapucu, "1974 Kıbrıs Hava Harekâtı", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/2, (2020), s. 100.



Şekil 1.5: Bozkurt gazetesi, 16 Ağustos 1974

Türkiye Cumhuriyeti'nin adaya gerçekleştirdiği harekât sonrasında, Ekim 1974 tarihinde Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi oluşturulmuştur. Bu süreçte Türkiye'nin Kıbrıs politikalarına karşı olan ABD, Türkiye'ye karşı 5 Şubat 1975 tarihinde silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. Fakat bu durum Türkiye'ye geri adım attırmamış, karşılıklı olarak 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir.⁸⁶ KTFD'nin ilanına ilk tepki verenlerden birisi İngiltere olmuştur, İngiliz parlamentosunda yaşanan tartışmalar sonucunda İngiltere'nin yeni kurulan Türk yönetimini kesin bir şekilde tanımayacağını belirtmişlerdir.⁸⁷

1977-1983 yıllarında iki toplum arasında çeşitli görüşmeler olmuş ancak herhangi bir sonuç alınamamıştır. 3 Ağustos 1977 tarihinde Başpiskopos Makarios'un ölümü üzerine yerine geçen Sipiros Kipriyanu, Rumların ancak Güney Kıbrıs tarafından temsil edileceğini söylemiş ve KTFD'yi tanımamıştır. Ayrıca Rum kesimi, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kaldırmak için BM'ye başvurmuşlar, BM'nin bu duruma olumlu yaklaşımı sonucunda Kıbrıs

⁸⁶ Mustafa Bostancı, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı ve Buna Yönelik Tepkiler Türk Kamuoyundaki Yankıları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXIV/57, (2015), s.323.

⁸⁷ Yasin Coşkun, "Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kuruluş İlanına İngiliz Parlamentosunun Tepkisi", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, sy. 37, (2020), s. 16.

Türk halkı, 20 Mayıs 1983 tarihinde liderleri Rauf Denktaş'tan bağımsızlığın ilan edilmesini talep etmiştir.⁸⁸ BM, Yunanistan ve Rum kesimiyle yapılacak görüşmelerden bir sonuç çıkmayacağını gören Kıbrıs Türk Federe Devleti meclisi, 17 Haziran 1983 tarihinde Kıbrıs Türklerinin kendi kaderini tayin hakkının olduğunu ilan etmiş ve 15 Kasım 1983 tarihinde bu hakkını kullanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir.⁸⁹ KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş yaptığı ilk açıklamada cumhuriyetin ilan edilmesiyle ilgili olarak şunları söylemiştir: “*Bu karar halkın kararıdır. Bu karar insanım diyen ve insanca yaşamak isteyen her şeyi göze alarak ulaşabileceği şerefli bir karardır.*”⁹⁰

Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk ülke olmuş fakat ABD, Dışişleri Bakanlığı'nı devreye sokarak KKTC'nin İslam ülkeleri tarafından tanınmasını engelleyen BM Güvenlik Konseyi'nin 541 sayılı kararının çıkmasında öncü olmuştur.⁹¹ Türkiye Cumhuriyeti, 17 Nisan 1984 tarihinde resmen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanımıştır. KKTC'nin Ankara Büyükelçisi Peker Turgut, Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi ise İnal Batu olmuştur.⁹² KKTC kurucu meclisi tarafından hazırlanan anayasa 12 Mart 1985'te kabul edilmiştir. 5 Mayıs 1985 tarihinde yapılan halk oylamasıyla; dört adayın katıldığı seçimi %70,48 oy oranıyla Rauf Denktaş kazanmış ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olmuştur.⁹³ KKTC'nin kurulması ile adada kanlı mücadelelere varan siyasal iklim değişmiş, Kıbrıslı Türkler günümüze kadar uzanan huzur ve refah ortamına kavuşmuştur.

⁸⁸ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 24.

⁸⁹ Müge Vatanserver, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, (2012), s.1489.

⁹⁰ Güneş Şahin, *Kıbrıs Barış Harekatı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s. 395.

⁹¹ Enis Ediş, *Kıbrıs Barış Harekatı Odağında Bülent Ecevit*, (Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir 2018, s.131.

⁹² Mustafa Bostancı, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı ve Buna Yönelik Tepkiler Türk Kamuoyundaki Yankıları*, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXIV/57, (2015), s.348-349.

⁹³ *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, İstanbul 2020, s. 24.

2. TÜRKİYE'DE SİNEMANIN GELİŞİMİ

Türkiye’de sinemanın gelişimi sinema tarihçileri ve yazarları tarafından farklı dönemlerde ele alınmıştır. Sinemanın 20. yüzyılın başında dünyadaki gelişimi ve popülerliği Türkiye tarafından da yakından takip edilmiş, özellikle Osmanlı’nın başkenti İstanbul sinemanın mucitleri tarafından önemli bir pazar olarak görülmüştür.⁹⁴

Sinema Kuramcısı ve sinema alanında ilk akademik eserleri vermiş olan Âlim Şerif Onaran Türk Sineması’nı şu biçimde dönemlendirmiştir:

- 1- Tiyatrocular Dönemi (1923-1939)
- 2- Geçiş Dönemi (1939-1952)
- 3- Sinemacılar Dönemi (1952-1963)
- 4- Yeni Türk Sineması⁹⁵

Sinema tarihçisi Nijat Özön ise bu dönemlemeyi şöyle yapmıştır:

- 1- İlk Dönem (1914-1922)
- 2- Tiyatrocular Dönemi (1922-1939)
- 3- Geçiş Dönemi (1939-1950)
- 4- Sinemacılar Dönemi (1950-1970)
- 5- Genç/Yeni Sinemacılar Dönemi (1970 ve sonrası)⁹⁶

Sanat tarihçisi Sezer Tansuğ’a göre dönemleme şu şekildedir:

- 1- Tiyatrovari anlatım dönemi
- 2- Sinemasal anlatıma doğru yarı tiyatroyvari dönem
- 3- Sinemasal anlatım dönemi⁹⁷

⁹⁴ Peyami Çelikcan, “Türkiye’de Belgesel Sinemanın Kısa Bir Gelişimi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XVIII/36, (2020), s. 533.

⁹⁵ Alim Şerif Onaran, *Türk Sineması*, C 1, Kitle Yayınları, Ankara 1994, s. 5.

⁹⁶ Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul 2013, s. 7-10.

⁹⁷ Selahattin Önder - Ahmet Baydemir, “Türk Sinemasının Gelişimi (1895-1939)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VI/2, (2005), s. 116.

2.1. TÜRKİYE’DE SİNEMANIN DOĞUŞU VE KURUMSALLAŞMASI

19. yüzyıl çok sayıda teknolojik gelişmenin yaşandığı bir dönemdir. 1892 yılında Thomas Edison kinetograf isimli bir makine icat etmiştir. Bu makine üzerindeki gözetleme deliğinden, izleyici tarafından filmlerin görüntülenmesini sağlayan ilk cihaz olmuştur.⁹⁸ 1895 yılında ise Fransız Auguste ve Louis Lumière kardeşler sinematografi icat etmiş ve 28 Aralık 1895 tarihinde Paris, Grand Cafe’de halka açık olarak yaptıkları ilk gösterilerle modern sinemanın temellerini atmışlardır.⁹⁹ Halka açık olarak yapılan bu gösterilerde oynatılan filmler aslında gündelik hayata dair görüntülerden oluşmaktadır. Lyon’daki *Lumière Fabrikası’ndan İşçilerin Çıkışı, Bebeğin Kavgası, Tuileries Havuzu, Bir Trenin Gelişi, Alay, Nalbant, Kâğıt Oyunu* gibi aktüel ve belgesel türde sayabileceğimiz bu filmler çok kısa sürede Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde yaygınlaşmıştır.¹⁰⁰

Sinemanın potansiyelini gören Lumière Kardeşler, dünyanın çeşitli yerlerine kameramanlar göndermişlerdir. Dünyada ise Fransız yönetmen Georges Melies ve Amerikalı Edwin S. Porter öncülüğünde kurmaca filmler çekilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda 1900’lü yılların başında sinema ticari bir sektör haline gelmiş, Avrupa ve ABD’de birçok şirket kurulmuştur. I. Dünya Savaşı öncesinde Fransız ve İtalyan sineması dünyada sektöre öncülük ederken, savaş sonrasında Avrupa’dan ABD’ye yaşanan göçler sonucunda ABD, sinemada öncü hale gelmiştir. 1919 yılında görüntüye sesin de eklenmesiyle, sinemaya olan ilgi çok büyük oranda artmış; Fransa’da 1929’da 52, 1930’da 98, 1931’de 156, 1932’de 157 film yapılmıştır.¹⁰¹

Türkiye’de sinemanın gelişimi ise sinematografin ortaya çıkışından bir yıl sonra görülmeye başlamıştır. Lumière operatörlerinden Alexandre Promio 1896 yazında Türkiye’ye gelmiş; Felix Mesguich, Francis Doublier, Charles Moisson ise 1896-1899 yılları arasında çeşitli zamanlarda Türkiye’ye uğrayarak filmler çekmişlerdir. Promio anılarında, İstanbul’a girişlerinde yabancı ülkeler için çok yeni bir cihaz olan sinematografin

⁹⁸ Gerard Betton, *Sinema Tarihi Başlangıcından 1986’ya kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s. 6

⁹⁹ Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul 2013, s. 30.

¹⁰⁰ Rekin Tekinsoy, *Sinema Tarihi Birinci Cilt*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 31.

¹⁰¹ Süleyman Beyoğlu, *İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sineması*, Dergah Yayınları, İstanbul 2018, s. 13.

bilinmemesinden dolayı zorluklar yaşadığı, özellikle II. Abdülhamit döneminde manivelalı bir aygıtın şüpheli bir eşya olarak görüldüğünü anlatmıştır.¹⁰²

Türkiye’de ilk sinema gösteriminin ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte bu konuda genel kabul, ilk gösterimin 1896 yılında Yıldız Sarayı’nda II. Abdülhamit ve ailesine yapıldığıdır. II. Abdülhamit’in kızı Ayşe Osmanoğlu “Babam Sultan Abdülhamit” adlı kitabında konuyla alakalı şunları söyler:

“..İtalyanlardan başka Bertrand ve Jean adında iki Fransız daha vardı. Bertrand taklit ve hokkabazlık yapar her sene babamdan izin isteyerek Fransa’ya gider, bir takım yeni şeyler öğrenip gelirdi. Saraya sinemayı bu getirmiştir. O zamanki sinemalar şimdiki gibi değildi. Perde büyük fırçalarla iyice ıslatılır, küçük parçalar gösterilirdi. Bu parçalar pek karanlık görülür, filmler bir dakikada biterdi. Bununla beraber çok yeni bir şey olduğu için hoşumuza giderdi.”¹⁰³

Halka açık ilk sinematograf gösterimleri 1896 yılı sonlarında Pera semtinde, Galatasaray Lisesi karşısındaki Sponeck Birahanesi’nde gerçekleşmiş daha sonra Weinberg, Şehzadebaşı’nda Feyziye Kıraathanesi, St. Antoine Kilisesi’nin bulunduğu yerde olan Concordia Salonu gibi farklı mekânlarda gösterimlerine devam etmiştir. Yine İstanbul’daki yerleşik ilk sinema salonu olan Pathé Sineması’nı Tepebaşı’nda Weinberg açmıştır.¹⁰⁴

20. yüzyılın başında hızla büyüyen bir halk eğlencesine dönüşen sinema sektörünün, önemli bir şirketi de Charles Pathé’nin kurduğu, Pathé Film ve Prodüksiyon Şirketi’dir. Pathé şirketi adına sinema ekipmanları tasarlayan mühendis Pierre Continsouza aracılığıyla Osmanlı’da bağlantılar kurmuş olan şirket, İstanbul’da tüccarlık yapan Sigmund Weinberg ile iş birliği yapmıştır. 1908 yılında Fransız Pathé şirketi İstanbul’daki ilk kalıcı sinema salonunu Weinberg öncülüğünde açmıştır. Hemen ertesi yıl İzmir’de ikinci Pathé sineması açılmış ve I. Dünya Savaşı’na kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda Pathé, film gösterimi ve dağıtımında öncü olmuştur.¹⁰⁵ Pathé sinemasının açılışının ardından sırasıyla; 1911 yılında Orientaux, 1912 yılında Central ve İdeal, 1913 yılında Gaumont, Artistik ve American sinemaları artarda açılmış ve film gösterimlerinde geçici mekânlar bırakılıp yerleşik

¹⁰² Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul 2013, s. 32-33.

¹⁰³ Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamit*, Kent Basımevi, İstanbul 1986, s. 75.

¹⁰⁴ Rekin Tekinsoy, *Sinema Tarihi Birinci Cilt*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 66.

¹⁰⁵ Feyza Kurnaz Şahin, “I. Dünya Savaşı’nda Sinema Üzerinde Osmanlı Askeri Sansürü”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 43, (2023), s. 84.

salonlara geçilmiştir.¹⁰⁶ Bu salonlardan farklı olarak isminde “Türk” kelimesinin kullanıldığı ilk sinema salonu da Mayıs 1914’te Sirkeci’de Tramvay Caddesi’nde açılmıştır. Hakkında çok az bilgi sahibi olunan Türk Sineması, iki Türk genci tarafından kurulduğu bilinmekte olup Türk sinema yayıncılığı başlatan bir işletme olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir.¹⁰⁷

Sigmund Weinberg’in sinema çalışmaları sadece bunlarla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda Weinberg, İstanbul’da aktüel görüntüler çekmiştir; 1908 yılında Sultan II. Abdülhamid’in Hamidiye Camii’nde gerçekleştirdiği Cuma selamlığı merasimini ve İstanbul’daki seçimleri ve meclisin açılışını filme almıştır. 1911 yılında Manaki Kardeşler’in çektiği *Sultan Reşad’ın Rumeli Seyahati* filmine destek olmuştur.¹⁰⁸ Türk sinemasına her ne kadar Sigmund Weinberg ve Manaki Kardeşler öncülük etmişse de bu filmler sinema tarihimizin başlangıcı olarak görülmemiştir.

93 Harbi sonrasında savaşı kazanan Ruslar, ölen askerlerinin ve zaferlerinin hatırası olarak 1898 yılında Yeşilköy’de bir anıt dikmiştir. Bu anıt Osmanlı İmparatorluğu’nun I. Dünya Savaşı’na girmesiyle önce halk tarafından tahrip edilmiş birkaç gün sonrada Osmanlı subayları tarafından imha edilmiştir.¹⁰⁹ Abidenin imhası 1914 yılı Kasım ayında, Ali Fuat Uzkınay ve Mordo isimli yabancı bir kamera operatörü tarafından filme alınmış ve *Ayastefanos Abidesi’nin Yıkılışı* Türk sinemasının ilk filmi olmuştur. Aynı gün Cihad-ı Ekber mitingi de kameraya alınmış ve çekimden 15-20 gün kadar sonra Fuat Uzkınay Bey’in ortaklarından olduğu Ali Efendi Sineması’nda bu filmlerin gösterimleri gerçekleştirilmiştir.¹¹⁰

Kurumsal olarak Türk sinemasındaki ilk yapım da dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın Almanya’ya gerçekleştirdiği bir gezi sırasındaki müşahedeleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Alman ordusunda bir sinema birimi olduğunu gören Enver, bu kuruluşun ülkemizde de oluşması için emir vermiştir. Bu doğrultuda 1915 yılında Merkez Ordu Sinema Dairesi (MOSD) kurulmuştur. Başka bir önemli kurumda İttihat ve Terakki Partisi tarafından 1 Şubat 1913 tarihinde kurulan Milli Müdafaa Cemiyeti’dir. Yine 1909 yılında kurulan

106 Barış Saydam, “Türk Sineması’nın Tarihine Genel Bir Bakış”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XVIII/36, (2020), s. 405.

107 İsmail Arda Odabaşı, “Osmanlı’da Sinema Yayıncılığı ve Bilinen İlk Türkçe Sinema Gazetesi: Türk Sineması”, *Journey of Universal History Studies*, II/2, (2019), s. 330.

108 Age., s. 406.

109 Dilek Kaya, “Kırık Bir İlk Hikayesi: Türk Sinemasının 100. Yılına Dair”, *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, V/2, (2019), s. 113.

110 İ. Arda Odabaşı, “Ayastefanos Filmi Hakkında Yeni Bilgiler ve Sinema Haberleri Gazetesi”, *Müteferrika Dergisi*, 53, (2018), s. 102.

Donanma Cemiyeti ve 1914 yılında kurulan Malul Gaziler Cemiyeti Türkiye’de film yapımı ve gösterimi konusunda çalışmalar yapmış kurumlardır.¹¹¹

Türk sinemasında ilk kurmaca film ise Sedat Simavi’nin 1917 yılında yönettiği *Pençe* filmi olmuştur. Fuat Uzkınay ve Sigmund Weinberg’in yönetmenliğini yaptığı *Himmet Ağa’nın İzdivacı* film çeşitli kaynaklarda ilk kurmaca film olarak bilinse de, bu filmin yapımına daha önce başlanmış fakat 1918 yılında tamamlanabilmiştir.¹¹² Sedat Simavi’nin ikinci filmi ise Bedia Muvahhit, Eliza Binemeciyan, Nureddin Şefkati ve Raşit Rıza Samako’nun oynadığı, 1500 lira harcanmış olan 1917 yılında yapılan *Casus* filmi olmuştur. Yine Uzkınay ve Weinberg’in birlikte çalıştıkları *Leblebici Horhor* filmi her ne kadar 1916 yılında çekilmeye başlanmışsa da oyuncuların birinin ölümü üzerine yarım kalarak tamamlanamamıştır.¹¹³ 1919 yılında ise tiyatrocu Ahmet Fehim tarafından Türk sinemasında tarih temalı ilk film olan *Binnaz* filmi çekilmiştir. Kadın ilişkileri üzerine kurulan ve işgal kuvvetlerince sansüre uğramış *Mürebbiye* filmi de yine Ahmet Fehim tarafından çekilmiştir.¹¹⁴

İstiklal Savaşı döneminde Türk sinemasına Darülbedayi kökenli Muhsin Ertuğrul öncülük etmiştir. 1916 yılında Berlin’e giden Muhsin Bey, film stüdyolarında çalışmış ve rejisör unvanı almıştır. 1919’da *Samson*, *Kara Lale Bayramı*, *Şeytana Tapanlar* ve *Ölüm Kervanı* isimli filmleri çekmiştir. Yurda döndükten sonra 1922 yılında kurulan Kemal Film ile birlikte çalışarak Türkiye’de filmler çekmeye başlamıştır.¹¹⁵ Kemal Film yapımcılığında Ertuğrul, 1922 yılında işgal yıllarında gerçek bir cinayeti konu alan *İstanbul’da Bir Facia-i Aşk* ve Yakup Kadri’nin *Nur Baba* eserini filme almıştır. 1923 yılında Halide Edip Adıvar’ın eserinden uyarlama Kurtuluş Savaşı’nı konu edinen *Ateşten Gömlek* filmini çekmiştir. Millî Mücadele dönemini ele alan bu filmde ilk defa Müslüman kadın oyunculara yer verilmesi önemli bir gelişme olmuştur.¹¹⁶

¹¹¹ Selahattin Önder - Ahmet Baydemir, “Türk Sinemasının Gelişimi (1895-1939)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VI/2, (2005), s. 119-120.

¹¹² Rekin Tekinsoy, *Sinema Tarihi Birinci Cilt*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 67.

¹¹³ Age., s. 67.

¹¹⁴ Ağah Özgüç, *100 Filmde Başlangıcından Günümüze Türk Sineması*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1993, s. 15.

¹¹⁵ Ünal Üstündağ, *Demokrat Parti Siyasetinin Türk Sinemasına Yansımaları*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018, s. 13.

¹¹⁶ Barış Saydam, “Türk Sineması’nın Tarihine Genel Bir Bakış”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XVIII/36, (2020), s. 410.



Şekil 2.1: Ateşten Gömlek filmi oyuncularını, sol başta oturan Bedia Muvahhit, ayakta sırayla Muhsin Ertuğrul, Emin Belig Belli, Vasfi Rıza Zobu

(Giovanni Scognamillo, *Türk sinema Tarihi Birinci Cilt 1896-1959*, Metis Yayınevi, İstanbul 1987, s. 45.)

Kemal Seden ve Şakir Seden Kardeşlerin 1922 yılında kurdukları Türkiye'nin ilk özel film yapım şirketi olan Kemal Film,¹¹⁷ 1924 yılında *Sözde Kızlar* filmi çekerken yaşadıkları talihsiz bir olay neticesinde yapımcılıktan çekilmiştir. Kemal Film'in film çekimlerinde kullandığı fabrikaya yeni müdürün atanması sonucunda daha önce yapılan anlaşmanın geçerli olmadığı gerekçesiyle Kemal Film Şirketi'nin araçları ve malzemeleri sokağa atılmıştır. Bu olay sonucunda Seden Kardeşler film ekipmanlarını kısa sürede satmış ve faaliyetlerine film tedarikçisi olarak devam etmiştir.¹¹⁸

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve faaliyete başlamıştır. Cumhuriyet döneminde sinema önemli bir propaganda aracı olarak kullanılmış ve bu mesele mecliste konuşulmuştur. Saruhan Milletvekili Mustafa Reşit Bey sinema hakkında görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

¹¹⁷ *Türk Sinemasında Yeni Arayışlar*, Ed. Abdurrahman Şen, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2010, s. 105-106.

¹¹⁸ Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul 2013, s. 91-92.

“Binaenaleyh yapılacak işler nedir ve ne yapmak lazım gelir? Efendiler! Arkamızda koca bir Türkistan kıtası ve üç yüz milyondan fazla Müslüman âlemi vardır. Onlara hitap edelim, bizi kesiyorlar ve öldürüyorlar kalkınız, ayaklanınız, işte fotoğraflar, sinemalar, vesaik diyelim. Bunu yaptığımız gün efendiler üç yüz milyon Müslüman ayağa kalkacaktır.”¹¹⁹

Bu doğrultuda çeşitli propaganda filmleri yapılmış ve sinemaya cumhuriyetin kurucu üyeleri tarafından önemle yaklaşılmıştır. Öyle ki Millî Mücadele'nin devam ettiği 30 Mart 1921 tarihinde alınan 6/344 numaralı kararlar, Ankara'da tiyatro ve kahvehane gibi her türlü eğlence yasaklanırken, sinema kapsam dışında tutulmuştur.¹²⁰ Sinemanın gelişimiyle İzmir İktisat Kongresi'nde 7 Şubat 1923'te bir sansür kurulu kurulmuş ve ahlaka aykırı filmlere sansür uygulanmasına karar verilmiştir. TBMM ise 21 Mayıs 1923'te bu konuyu ele alarak, sinemalardan milli bir duruş sergilemelerini ve İtilaf Devletlerinin var olan propaganda filmlerinin yayınlanmamasını talep etmiştir.¹²¹



Şekil 2.2: Cumhuriyet gazetesi, 15 Kasım 1931

1930'lu yıllarda Türk sinemasında bir ilk daha gerçekleşmiştir; sessiz dönem sinemasının en önemli isimlerinden olan Muhsin Ertuğrul, İpek Film adına ilk sesli Türk filmi olan *İstanbul Sokaklarında* filmi çekmiştir. Ertuğrul filmin aynı zamanda senaristliğini de yapmış olup, filmin şarkılı melodram ve ortak bir yapımlı olması gibi Türk sineması için birçok ilkin öncüsü olmuştur.¹²² 1932 yılında ise Muhsin Ertuğrul, Kurtuluş Savaşı temalı bir film daha çekmek istemiş ve Molla Said ve yandaşlarına karşı mücadele veren Kuvâ-yi Milliye yüzbaşının hikâyesini konu edinen *Bir Millet Uyanyor* filmi çekmiştir. Halkın beğenisi kazanan bu film, Kurtuluş Savaşı konulu filmlerin en başarılı örneği ve bundan sonra hazırlanacak olan filmlerin modeli olmuştur.¹²³ Atatürk reformlarının

¹¹⁹ Ünal Üstündağ, *Demokrat Parti Siyasetinin Türk Sinemasına Yansımaları*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018, s. 14.

¹²⁰ Feyza Kurnaz Şahin, “Cumhuriyetin Kuruluşuna Kadar Türkiye’de yardım Cemiyetlerinin Sinema Faaliyetleri ve Kamuoyunda Sinema Algısı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXX/88, (2014), s.27.

¹²¹ Ünal Üstündağ, *Demokrat Parti Siyasetinin Türk Sinemasına Yansımaları*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018, s. 14.

¹²² Giovanni Scognamillo, *Türk sinema Tarihi Birinci Cilt 1896-1959*, Metis Yayınevi, İstanbul 1987, s. 49-51.

¹²³ Alim Şerif Onaran, *Türk Sineması*, C 1, Kitle Yayınları, Ankara 1994, s. 29.

halk tarafından benimsenmesine yardımcı olmayı amaçlayan bu filmin çekimlerine Mustafa Kemal Atatürk tarafından devlet yardımı sağlanmış ve Atatürk film için görüntülenmeyi kabul etmiştir.¹²⁴

Türk sinemasında bir diğer önemli özel yapım şirketi, Kemal Film'den sonra ikinci özel yapımevi olan İpek Film'dir. Fahir ve İhsan İpekçi tarafından 1928 yılında kurulan şirket, Muhsin Ertuğrul ve onun yönettiği Şehir Tiyatrosu oyuncularıyla yakinen çalışmış, Atatürk'ü çeşitli zamanlarda görüntülemiş ve bir dönem yerli film yapımında rakipsiz olmuştur.¹²⁵ Şirketin kurulduğu yıllarda yaptığı filmlerin ekonomik açıdan beklentinin altında kalması sonucu dönem dönem yerli film yapımına ara vermiş ve 1933 yılında açtıkları dublaj stüdyosuyla faaliyet göstermiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında Amerika ve Mısır'dan filmler ithal etmişlerdir.¹²⁶

II. Dünya Savaşı döneminde bütün dünyada film endüstrisinde büyük bir gerileme görülmüştür. Türkiye'de ise 1938 yılında bir, 1939'da dört, 1940'ta dört, 1941'de iki, 1942'de dört yerli film gösterime girmiştir.¹²⁷ Bu dönemde savaşın başlangıcında yer almayan ABD filmleri sinemalarımızda yer almaya başlamış ve savaş sebebiyle Mısır üzerinden gelen bu filmlerin yanında Mısır sinemasının ürünleri de Türkiye'ye gelmiştir. Öyle ki 1938 yılında *Damu'al-hubb*, Türkçe adıyla *Aşkın Gözyaşları* filmi sinemalarda gösterildiği zamanlarda Nijat Özön'ün ifadesiyle sinemanın camları kırılıyor, trafik durmuştur. Bu filmin bu kadar sevilmesi üzerine 1938-1944 yılları arasında arka arkaya Mısır filmleri vizyona girmeye başlamıştır.¹²⁸ Bu filmlerin etkisiyle ticari olarak savaş döneminde hızla canlanan sinema aynı zamanda birçok eleştiri de almıştır. Yusuf Ziya Ortaç, *Akbaba* dergisindeki yazısında konuyla alakalı olarak şunları söylemiştir:

“İşitiyoruz ki, stüdyolarımızda yine telli dümbelekli ve zilli göbekli Arap filmleri Türkçeleştiriliyormuş! Yine işitiyoruz ki Rus edebiyatında, Rus musikisinde bir temizleme başlamış; Avrupa'daki işgal ülkelerinden Sovyet sanatına sinen ruhu temizleme! Bu tezat karşısında ne kadar hür ve demokrat ruhlu olursak olalım bir dikkatle düşünmek zorundayız. Şimdi her sinemada bir Arap filmi var. Anadolu baştanbaşa bu fesli, yaşmaklı, yalelli filmlerle

¹²⁴ Semra Kır, *İstanbul'un 100 Filmi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2010, s. 14.

¹²⁵ Abdullah Muratoğlu, *Selanik'ten İstanbul'a İpekçiler ve İsmail Cem*, Bakış Yayınları, İstanbul 2002, s. 77-96.

¹²⁶ Esin Berktaş, *1939-1950 Dönemi Türk Sinemasının Ekonomik, Politik, Toplumsal ve Kültürel Yapısı*, (Sanatta Yeterlilik Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 16-17.

¹²⁷ Ağâh Özgüç, *Ansiklopedik Türk Filmleri Sözlüğü*, Horizon International, İstanbul 2012, s. 37-41.

¹²⁸ Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul 2013, s. 127.

mest oluyormuş. Bu yeni düşmandan korkmalıyız: Beyaz perde. Divan edebiyatının beyaz kâğıdından; meyhane zurnası tevekkül şairinin kamış kaleminden çok kuvvetlidir.”¹²⁹

Türkiye II. Dünya Savaşı yıllarında her ne kadar savaşa girmemiş olsa da savaş tehlikesi nedeniyle zor bir dönem geçirmiştir. İhracatın neredeyse durması, çok sayıda askerın silahaltına alınması gibi nedenlerden dolayı ekonomi bozulmuş, bu durum sinema sektörünü de etkilemiştir. Geçiş dönemi olarak adlandırılan bu dönem, savaş sonrası tüm dünyada sadece sinemada değil, tüm sanat ve bilim dallarında da bir değişimin başladığı bir süreçtir. İşte bu dönemde Türk Sineması'nın başlangıcından bu zamana kadar yerli film yapımına öncülük eden alaylı tiyatrocuların yerini de sinema eğitimi görmüş, geçiş dönemi yönetmenleri almıştır.¹³⁰ Bu kişiler doğrudan sinema eğitimi almış olsalar da teknik olarak yetersiz şartlarda, deneyerek bir sinema kültürü, bilinci ve sanatı oluşturmaya çalışmışlardır. Yönetmen Lütfi Ömer Akad, o dönemde yaşadıklarını şu şekilde anlatıyor:

“O günler farkında olmasak bile yeni bir sinemanın kuruluş sürecinin başlangıç günlerindeydik. Her şey bir deneme, arama havası içindeydi. Serüven dolu, sancılı, ateşli, iyimserlikle dolu, coşkulu günlerdi. O günlerin sinema yapanlarının ne parasızlık, ne teknik eksiklik, ne de işteki bilgi yetersizliği yıldıyordu. Yapımcısından en küçük işçisine kadar gözü kara bir kuşaktı. Sinema yıllar önce Amerika'da olduğunca yeni baştan keşfediliyordu. Yeni kuşak eskisi ile tüm köprüleri atmış, el yordamı ve sağduyusuyla kendi birikimini oluşturma yolunu seçmişti.”¹³¹

Türkiye'de 1940'lı yıllara kadar film yapımında Kemal ve İpek Film şirketleri öncülük ederken, II. Dünya Savaşı döneminde bu durum değişmeye başlamıştır. Halil Kamil'in Ha-Ka Film, Necip Erses'in Ses Film, Faruk Kenç'in İstanbul Film, Turgut Demirağ'ın And Film şirketleri bu dönemde faaliyet göstermeye başlamış ve 1944-1950 yılları arasında toplamda yirmi beş film şirketi var olmuştur.¹³² Aynı zamanda 1948 yılında değişen sinemadaki vergi düzenlemesiyle birlikte belediyelerin yerli ve yabancı filmlerden aldığı %70 oranındaki rüsum vergisi, yabancı filmler için aynı kalmış ancak yerli filmler için %25'e düşürülmüştür. Bu doğrultuda yerli film yapımında ve yeni yapımcıların sinemaya girmesi kolaylaşmış ve Türkiye'de sinema faaliyetleri hız kazanmaya başlamıştır.¹³³

¹²⁹ Emel Akbaş, “Mısır Filmlerinin Türk Sinemasında Yarattığı Etki”, *Etkileşim Dergisi*, S. 4, (2019), s. 280.

¹³⁰ Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul 2013, s. 149.

¹³¹ Esin Berktaş, *1939-1950 Dönemi Türk Sinemasının Ekonomik, Politik, Toplumsal ve Kültürel Yapısı*, (Sanatta Yeterlilik Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 76.

¹³² Barış Saydam, “Türk Sineması'nın Tarihine Genel Bir Bakış”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XVIII/36, (2020), s. 411.

¹³³ Ertan Tunç, *Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı (1896-2005)*, Doruk Yayınları, İstanbul 2012, s. 61.

Sinemacılar dönemi, Türkiye’de siyasi ve toplumsal alanda birçok değişimin yaşandığı bir zamana rastlamaktadır. 1950 yılında Cumhuriyet Halk Partisinin tek parti yönetimi son bulmuş, çok partili hayata geçilmiş; Demokrat Parti iktidarı ise katı laik uygulamalara karşı dine saygı ve liberal bir ekonomik yapı ilkelerini benimsemiştir.¹³⁴ Başta Lütfi Akad olmak üzere, Faruk Kenç, Baha Gelenbevi, Şadan Kamil, Turgut Demirağ, Şakir Sırmalı, Çetin Karamanbey, Aylin Arakon, Orhan Murat Arıburnu, Talat Artemel, Hadi Rün gibi birçok isim bu dönemde eserler üretmiş yönetmenlerdir.¹³⁵ Bu dönem Türk sineması, toplumsal sorunları konu alan realist filmler üretmesinin yanında gişe geliri ve ekonomik nedenlerle roman uyarlaması melodram türü yapımlara da yer vermeye devam etmiştir.

Sinema tarihçileri tarafından, sinemacılar döneminin başlangıcı sayılan Lütfi Akad’ın “Kanun Namına” filmi 1952 yılında çekilmiştir. 1924 yılından beri yapımcılık yapmayan Kemal Film, Akad’la bu filmde çalışarak yapımcılığa geri dönmüştür.¹³⁶ Tiyatrolaşmış sinemadan gerçekçi sinemaya geçişin ilk önemli örneği olan filmin konusu kıskançlık nedeniyle kayınvalidesini ve kayınbabasını öldüren araba tamircisi Nazif Kuş’un hikâyesidir.¹³⁷

1950-1960 yılları arasında 600 kadar film yapılmış fakat bu filmlerden bahsedilmeye değerler şunlardır: Akad’ın *Kanun Namına*, 1952; *Altı Ölü Var*, 1953; *Katil ve Öldüren Şehir*, 1954; *Beyaz Mendil*, 1955; *Yalnızlar Rıhtımı*, 1959, Şadan Kamil’in *Kaçak’ı*, 1954; Atif Yılmaz Batıbeki’nin *Gelinin Muradı*, 1957; *Bu Vatanın Çocukları* ve *Alageyik*, 1959; Metin Erksan’ın *Dokuz Dağın Efesi*, 1958; *Gecelerin Ötesi*, 1960; Osman Fahir Seden’in *Namus Uğruna*, 1960; Memduh Ün’ün *Üç Arkadaş*, 1958; *Ayşecik*, 1959; *Kırık Çanaklar*, 1960; Orhan Elmas’ın *Kanlı Firar*, 1960 yılında yapılmış sinema diliyle ve senaryosuyla önemli eserlerdir.¹³⁸

Sinemacılar döneminin önemli bir özelliği de belgesel film yapımının kurumsallaşması ve teknik olarak da iyi filmlerin üretildiği bir dönem olmasıdır. Dokümanter filmin en büyük ayrımı kurmaca olmamasıdır. Barış Tolga Ekinci’ye göre belgesel film çalışmaları toplumu, ülkeyi, yaşanan bir olayı belge olarak göstermesinin yanında bir görüşü

¹³⁴ Ünal Üstündağ, *Demokrat Parti Siyasetinin Türk Sinemasına Yansımaları*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018, s. 40.

¹³⁵ Esin Berktaş, *1939-1950 Dönemi Türk Sinemasının Ekonomik, Politik, Toplumsal ve Kültürel Yapısı*, (Sanatta Yeterlilik Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 210-211.

¹³⁶ Alim Şerif Onaran, *Türk Sineması*, C 1, Kitle Yayınları, Ankara 1994, s. 55.

¹³⁷ Agah Özgüç, *100 Filmde Başlangıcından Günümüze Türk Sineması*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1993, s. 116.

¹³⁸ Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul 2013, s. 195-196.

kabul ettirmeye çalışmak ya da doğrudan propaganda yapmak amacıyla da yapılabilir. Bu doğrultuda tarihte birçok belgesel film devlet ve ordu desteğiyle çekilmiştir.¹³⁹

Türkiye’de belgesel film çalışmaları Osmanlı Devleti döneminde kurulan Ordu Foto-Film Merkezi’nin faaliyetleriyle başlamış olup bu alandaki ilk örneklerini British Pathé’nin hem savaştan önce hem de savaştan sonra Osmanlı topraklarında çektikleri filmler oluşturur. 1915-1916 yıllarında kayda alınan *Colonial Army Service Corps* filminde koloni ordularının Gelibolu’daki erzak hazırlığı ve köprü inşaatı görülmektedir. Çekim yeri ve zamanı belli olmayan *Turks on Board Ship* filminde üniformalı üç Türk asker ve iki çocukla beraber İngiliz askeri görülmektedir. 1914-1918 yıllarında çekilen *Turkish Scenes* filminde ise at arabasıyla seyahat eden Türk bir aileyi ve tek başına ata binen bir kadının görüntüleri vardır.¹⁴⁰ 1897’den 1923 yılına kadar Osmanlı topraklarında Lumière Kardeşler’in sekiz, Gaumont’un iki, Fransız Pathé’nin sekiz ve British Pathé’nin yirmi dokuz filmi bulunmaktadır. Bu filmler genellikle bir ila iki dakika arasında sürmekte ve tek plandan oluşmaktadır.¹⁴¹

Ordu Foto-Film Merkezi, özellikle Kurtuluş Savaşı döneminde çekimler yapmış, bu çekimler ve arşivdeki görüntülerle, 1922 yılında *İstiklal* (İzmir Zaferi) belgesel filmi yapılmıştır. İlk özel yapım olarak Kemal Film’in yapımcılığında Fuat Uzkınay, 1922 yılında *Zafer Yollarında* belgesel filmini çekmiştir.¹⁴² Bu örnekler dışında da Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığının ve özel şirketlerinin de belgesel film girişimleri olmuşsa da dokümanter film çalışmaları Türkiye’de 1950’li yıllara kadar önemsenmiş bir alan olmamıştır. 1950 yılında başlayan Kore Savaşı’na gönderilen Türk birliğini konu edinen 1951 yapımı *Mehmetçik Kore’de*; İstanbul’un fethinin beş yüzüncü yılı sebebiyle yapılan şenlikleri, surları, eski yapıları gösteren *İstanbul’un 500. Fetih Yılı Töreni* ve 1954 yılında Ali İpar yönetmenliğinde çekilen İstanbul’u geçmişten günümüze anlatan *Bir Şehrin Hikayesi* filmleri bu dönemin önemli belgesel filmleridir.¹⁴³

Dokümanter film konusunda akademik çalışmaların yapılması 1956 yılında İstanbul Üniversitesi Film Merkezi’nin kurulmasıyla başlamıştır. O dönemde sinema bölümünün

¹³⁹ Barış Tolga Ekinci, “Dijital Film Arşivlerinden Hareketle Türk Belgesel Sineması ve Yabancılar Rolü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XIX/37, (2021), s. 27-28.

¹⁴⁰ British Pathé Youtube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=VSkSe11UD2k> [Erişim tarihi: 15.01.2024]

¹⁴¹ Barış Tolga Ekinci, “Dijital Film Arşivlerinden Hareketle Türk Belgesel Sineması ve Yabancılar Rolü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XIX/37, (2021), s. 48.

¹⁴² Alim Şerif Onaran, *Türk Sineması*, C 1, Kitle Yayınları, Ankara 1994, s. 97.

¹⁴³ Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, Doruk Yayınları, İstanbul 2013, s. 215.

olmaması sebebiyle film merkezi, Sanat Tarihi bölümü ve hocaları Prof. Dr. Mazhar Şevket İpşiroğlu ve Selahattin Eyüpoğlu tarafından kurulmuştur.¹⁴⁴ Film merkezinin ilk filmi de 1956 yılında İpşiroğlu ve Eyüpoğlu tarafından çekilen *Hitit Güneşi* isimli belgesel filmidir. Bu belgeselin en önemli özelliği ise katıldığı Berlin Film Festivali'nde ikincilik ödülü almasıyla, Türk sinemasında uluslararası alanda ülkemizi temsil eden ve ödül alan ilk film olmasıdır.¹⁴⁵

İ.Ü.F.M. kuruluşundan itibaren film yapmaya başlamış; 1957 yılında Mehmet Siyah Kalem'in eserlerini anlatan *Siyah Kalem*, 1959 yılında *Karanlık Renkler* ve *Anadolu'da Roma Mozaikleri*, 1960 yılında *Anadolu Yollarında* belgesel filmleri Sabahattin Eyüboğlu ve Mazhar Şevket İpşiroğlu tarafından çekilmiştir. 1960 yılında film merkezi üç yıl süreyle çalışmalarına ara vermiş, 1963'te *Aktamar*, 1964'te *Nemrut Tanrıları*, 1965'te *Ben Asitavandas*, 1969'da *Eski Antalya'nın Suları* ve *Ana Tanrıça*, 1972'de *Karagöz'ün Dünyası*, 1973'te *III. Ahmed Surnamesi* ve *Haliç* belgesel filmleri çekilmiştir.¹⁴⁶

İstanbul Üniversitesi Film Merkezi, Türkiye'de belgesel sinema alanında önemli eserler üreterek büyük bir gelişim sağlamasına sebep olmuştur. Bu atılım başta TRT olmak üzere farklı kurumların da belgesel film yapımına önem vermesine ve Suha Arın gibi önemli belgeselcilerin yetişmesine sebep olmuştur. İ.Ü.F.M'nin en önemli özelliklerinden birisi de Türkiye'de ilk kez kurumsal olarak belgesel film çalışmaları yapması olmuştur.

1960'lı yıllarda Türk sinemasında artan şirketler ve endüstrileşme sonucunda Hollywood'daki stüdyo sistemi Türkiye'de Yeşilçam adı altında oluşmuştur. Stüdyolar, yönetmen ve oyuncularla sözleşmeler yaparak; yaptıkları filmleri belli sinema salonlarında gösterime sokarlar. Ancak bu yapıda şirketlerin ayakta kalmasının koşulu çekilen filmlerin rağbet görmesi olması nedeniyle, ticari kaygılar yapılan filmlerin önüne geçmiştir. Bir noktada o kadar fazla film üretilmeye başlanmıştır ki, meşgul olmayan görüntü yönetmeni, senarist, teknik ekip gibi film çalışanları bulunamamıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Peyami Çelikan, "Türkiye'de Belgesel Sinemanın Kısa Bir Gelişimi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XVIII/36, (2020), s. 536.

¹⁴⁵ Berrin Avcı, "Sabahattin Eyüpoğlu ve Belgesel Filmleri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sy. 14. (2002), s. 727.

¹⁴⁶ Sinem Tuna, *Toplumsal Bellek Çerçevesinde Türk Arkeoloji Belgesellerinde İnsan-Mekan İlişkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012, s. 71-73.

¹⁴⁷ Barış Saydam, "Türk Sineması'nın Tarihine Genel Bir Bakış", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XVIII/36, (2020), s. 412-413.

Türkiye’de 1960 yılında 85, 1965 yılında 215, 1966 yılında ise 241 yerli film üretilmiştir. 1960-1969 yıllarında toplam 1710 film yapılmış, bu filmlerinde 637 tanesi 17 şirket tarafından üretilmiştir.¹⁴⁸ Rekabetin böylesine güçlü olduğu bir ortamda birçok firma açılıp kapanmış, yapılan filmlerin içerik ve biçimi göz ardı edilmiştir. Yeşilçam’ın en büyük sorunlarından biriside rekabete dayalı kendini tekrar eden film yapım sürecidir. Tabii dönemin tek öne çıkan yapısı Yeşilçam değildir, özellikle 27 Mayıs Darbesi’nin etkisiyle Türkiye’de toplumsal bir değişim yaşanmış ve bu durum sinemayı da etkilemiştir. Ulusal Sinema’nın teorisyeni olan Halit Refiğ’in öncülük ettiği toplumsal gerçekçi sinema: sömürülen köylüyü, köy sorunlarını, işçileri, ekonomik sıkıntıları, sendikalaşma ve grev gibi toplumun asıl sorunlarını konu edinen filmlerin yapıldığı bir dönem olmuştur.¹⁴⁹ Ulusal Sinema, Yeşilçam dışında alternatif bir sinema anlayışının oluşmasına katkı sağlamıştır.

1970’li yıllarda başlayan televizyon yayıncılığı, sinema yapımları için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Yeşilçam’ın klişe filmlerinin sürekli televizyonda gösterilmesi, yabancı film ve dizilerin Türk seyirciye ulaşması sonucunda sinemada bir çözülmeye sebep olmuştur. Bu dönemin yeni seyirci kitlesine uygun filmleri yapabilen en önemli isim Ertem Eğilmez olmuştur. Ertem Eğilmez’in sahibi olduğu Arzu Film, 1974’te *Hababam Sınıfı*, *Mavi Boncuk*, *Salak Milyoner*; 1976’da *Tosun Paşa*, *Süt Kardeşler*; 1977’de *Gülen Gözler* gibi dönemin en başarılı filmlerini yapmış ve Yeşilçam’ın son döneminde aile yapımlarıyla seyirciyi salonlara çekmiştir.¹⁵⁰ 1970’li yılların bir diğer sinema akımı da televizyonun ve videokasetlerin evlere girmesiyle başlayan erotizm temalı Türk sinemadır. Bu yıllarda izleyici kitlesini kaybeden sinema ve yapımcılar yeni bir arayış içine girmiştir. Seyirciyi tekrar perdeye çekmek için üretilmeye başlayan erotik filmler, şehir hayatına alışmaya çalışan ve genel kitlesi erkek olan izleyiciyi tekrar sinema salonlarına çekmiştir. Türk Sineması’nda, 1974 yılı itibariyle neredeyse her yıl yüzün üzerinde erotizm temalı film üretilmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁸ Ertan Tunç, *Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı 1896-2005*, Doruk Yayınları, İstanbul 2012, s. 219.

¹⁴⁹ Bülent Vardar, “Türkiye’de Sinemanın Gelişimi ve Ulusal Sinema Tartışmaları”, *Öneri Dergisi*, VI/23, (2005), s. 310-311.

¹⁵⁰ Barış Saydam, “Türk Sineması’nın Tarihine Genel Bir Bakış”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XVIII/36, (2020), s. 415-416.

¹⁵¹ Buket Aydemir, *1970’ler Türk Sinemasında Seks Filmleri Fırtınası Ve Artan Müstehcenliğin Toplumda Yükselen Gerilim Üzerinden İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 148-152.

1950'lilerde başlayan ve 1980'lere kadar devam eden gecekondulaşma, sanayileşme ve ekonomik sebeplerle yaşanan göçler, Türk toplumunda sosyolojik açıdan önemli değişimlere sebep olmuştur. Kötü hayat şartları altında yaşayan köylülerin, kentlerde yaşadıkları kimlik bunalımları 1980'li yıllarda *Arabesk* kültürünü ortaya çıkarmıştır. II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye'de gösterime giren Mısır melodram filmlerinin arabesk kültürünün oluşumuna katkısı olmuştur.

Bu kültürün asıl çıkış noktası müziktir. Arabesk müziğin kurucusu olan Orhan Gencebay, *Bir Teselli Ver* isimli 45'lik plağını 1968 yılında; aynı isimli albümünü 1972 yılında çıkarmıştır. Yine Orhan Gencebay'ın bestelemiş olduğu “Batsın Bu Dünya”, *Hatasız Kul Olmaz*, *Feryada Gücüm Yok* gibi şarkıları, perdeye taşınmış Türk sinemasında 1970'li yıllardan 1980'li yılların sonuna kadar sürecek olan Arabesk furyası başlamıştır.¹⁵² Arabesk müziğin öncüsü olan Orhan Gencebay'la birlikte Ferdi Tayfur, Müslüm Gürses ve İbrahim Tatlıses'te dönemin en önde gelen sanatçıları olmuş ve aynı zamanda bu kişiler Arabesk film yapımlarında rol almışlardır. 1981 yılında çekilen 72 yerli filmin 33 tanesi Arabesk kategorisinde yer almış, benzer konulara; hor görülme, dışlanma, yoksulluk, kan davası, karasevda gibi temalara sahip yapımlardır.¹⁵³

Bir döneme damgasını vuran Arabesk akımı 1990'lı yıllarda etkisini kaybetmiştir. Ayrıca uluslararası Amerikan film şirketlerinin, 1989 Yabancı Sermaye Kanunu ile Türkiye'ye girmesiyle ülkemizde film üretimi ciddi oranda azalmıştır. Büyük film yapım şirketlerinin, Türkiye'deki dağıtımıcılar ve salonları programlı bir şekilde ayarlamasıyla, yerli yapımlar maddi kaygılardan dolayı riskli görülmüştür. Bu ticari şartlarla rekabet etmenin zor olduğu 1990'lı yıllar, yeni nesil Türk sinemacıları için bir dönüm noktası olmuştur.¹⁵⁴

Türk sinemasının son bulduğunun düşünüldüğü bu yıllarda, yeni nesil genç sinemacılar, seyirciyi salona getirmeyi amaçlamayan; kişisel dünyalarını, toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunları anlatan klasik anlatım tarzlarından uzak filmler yapmaya

¹⁵² Ali Murat Kırık, *Türk Sineması'nda Arabeskin Doğuşu ve Gelişimi*, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, II/3, (2014), s. 104.

¹⁵³ Şükran Esen, *80'ler Türkiye'sinde Sinema*, Beta Basım Yayınevi, İstanbul 2000, 46.

¹⁵⁴ Barış Saydam, “Türk Sineması'nın Tarihine Genel Bir Bakış”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XVIII/36, (2020), s. 418.

başlamışlardır.¹⁵⁵ Modern Türk Sineması'nın kurucu yönetmenleri olan bu nesil ilk filmlerini 90'lı yıllarda çekmeye başlamışlardır. 1993 yılında Zeki Demirkubuz, *C-Blok*; 1994 yılında Yeşim Ustaoglu, *İz*; 1995 yılında Nuri Bilge Ceylan, *Koza*'yı; 1996 yılında Derviş Zaim, *Tabutta Röveşata* filmlerini çekmişlerdir.¹⁵⁶ Yönetmen sineması olarak isimlendirilen; düşük bütçeli, tanınmayan oyuncuların oynadığı, daha çok yurtdışında ilgi gören, yönetmenlerinin genellikle aynı zamanda yapımcı olduğu bu filmlerle, Türkiye'de bağımsız sinema ortaya çıkmaya başlamıştır. 1990'lı yıllardan günümüze kadar da Yeşilçam'dan miras kalan maddi kazanç odaklı ana akım filmler ve bağımsız sinema etkisiyle üretilen filmler sinemamızda yapılagelmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁵ İmran Aslan, "1990 Sonrası Türk Sineması'nda Film Dilinin Kullanımı", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, III/3, s. 96.

¹⁵⁶ Barış Saydam, "Türk Sineması'nın Tarihine Genel Bir Bakış", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XVIII/36, (2020), s. 419.

¹⁵⁷ Hakan Kürkçüoğlu, *Son Dönem Anaakım Türkiye Sineması'nın Popüler Kültür Kuramları Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 44-45.

2.2. KIBRIS'TA TÜRK SİNEMASI

Kıbrıs'ta sinema tarihi 19. yüzyıl sonlarında, adanın İngiltere yönetiminde olduğu dönemde başlamaktadır. 1878 yılı sonbaharında adaya gelen İskoç fotoğrafçı John Thomson'la ada halkı fotoğrafçılıkla tanışmış, 1883 yılında Merdirus Mathieu Papazyan ve John P. Foscolo isimli fotoğrafçıların adaya yerleşmesiyle fotoğraf adada kalıcı olmuştur.¹⁵⁸ 1900 yılında Lefkoşa'da "Foto Türk" ismiyle Lefkoşa'da ilk Türk fotoğraf stüdyosu Ahmet Şevki Bey tarafından açılmıştır. Fakat sonrasında ailenin İngiliz idaresi altında yaşamak istememesi üzerine Antalya'ya göç etmişlerdir. Yine de adada fotoğrafçılık faaliyetleri günümüze kadar, Mustafa Fevzi Akarsu, Mustafa Diana ve Süleyman Polili gibi isimlerle devam etmiştir.¹⁵⁹

Kıbrıs'ta sinemanın gelişimi ise Mustafa Ali isimli bir Kıbrıslı Türk'ün kişisel girişimleriyle başlamıştır. 1913 yılı mart ayında Amerika'ya göçmen olarak giden Mustafa Ali, adaya yanında bir projeksiyon makinesi ve çok sayıda filmle dönmüştür. Kıbrıs'ta "Sinemacı Ali" olarak bilinen Mustafa Bey, tutkunu olduğu sinemayı Sarayönü'ne getirmiş ve Lefkoşa Cumhuriyet Caddesi'nde ilk sinema salonunu açmıştır. Bu salon aslında etrafi branda perdelerle çevrilmiş, salaş bir mekândır. Sinemacı Ali, elle çalışan projeksiyon makinesiyle salonu dışında köy panayırlarında, bayram yerlerinde eline geçen her filmi göstermeye çalışmıştır, bu gösterimlerde yardımcı olarak Niko Kiprianu isimli bir Rum gencini ve oğlu Kemal'i çırak olarak yanına almıştır. 1913'ten 1916 yılına kadar adanın iki toplumuna da çeşitli filmler göstererek sinemayı sevdiren Mustafa Ali, 1916 yılında Kıbrıs'tan ayrılarak Amerika'ya gitmiştir ve adada sinema kısa bir duraklamaya girmiştir. 1931 yılında Kıbrıs'a dönen Mustafa Bey, kısa bir süre sonra vefat etmiş ve sinema faaliyetlerini oğlu Kemal Sinemacıoğlu devam ettirmiştir.¹⁶⁰

1927 yılında "Sinemacı Ahmet Cemali" olarak ünlenmiş bir başka Türk sinemasever Kıbrıs'ta film gösterimleri yapmaya çalışmıştır. Cemali Bey, 1925 yılından itibaren Arap ülkelerinden getirttiği filmleri halkın seyrine sunmuştur. Bu film kopyalarının içinde Türk filmlerinin de olduğunun fark edilmesi üzerine Kıbrıs halkı Cemali Bey'den Türk filmleri

¹⁵⁸ Kadir Baba, *Kıbrıs Fotoğraf Tarihi 1839-1939 Yüz Yılın Öyküsü*, Cypriot Photographers Gallery, Lefkoşa 2021, s. 38.

¹⁵⁹ Aptullah Sayar, *Kuzey Kıbrıs'ta Belgesel Sinema*, (Yüksek Lisans Tezi), Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Lefkoşa 2017, s. 38-39.

¹⁶⁰ Ahmet Tolgay, *Kıbrıs'ın Orta Yeri Sinema*, BEM Yayınları, Lefkoşa 2016, s. 19-21.

getirtmesini istemiştir. Ahmet Cemali, film dağıtımının olmadığı o dönemde Muhsin Ertuğrul'un 1933 yılında yönettiği *Karım Beni Aldatırsa* ve 1934 çektiği *Milyon Avcıları* filmlerini adada göstermiştir.¹⁶¹ Dünya'da yaşanan II. Dünya Savaşı ve ekonomik krizler sonucunda adada sinema serüveni 1945 yılına kadar duraksama dönemine girmiştir. Bu süreçte halk Rum sinemalarındaki yabancı filmleri izlemiştir. 1945 yılında Kıbrıslı tüccar Cemal Togan, ticari işleri sebebiyle gittiği İstanbul'da Muhsin Ertuğrul'un *Aysel* ve *Bataklı Damın Kızı* filmlerini satın almış ve adada bu filmlerin gösterimlerini yapmaya başlamıştır. Daha sonrasında şekerleme işi yapan Necip Mustafa'yla birlikte film ithalatı yapmaya başlayan ikili kurdukları "Türk Sinema Şirketi" adı altında, 1950'li yıllara kadar film gösterimine ve ithalatına devam etmişlerdir.¹⁶²

Türk Sinema Şirketi'ne meşhur tatlıcı Halil Bedevi ve amcası Cahit Bedevi katılarak şirketi daha da büyümüşlerdir. 1946-1947 yıllarında *Yılmaz Ali*, *Kerem ile Aslı*, *13 Kahraman*, *Toros Çocuğu*, *Tosun Paşa*, *Kıskanç*, *Senede Bir Gün* gibi Türk filmleri arka arkaya adaya getirilmiş ve seyirciye sunulmuştur. Sinemaya olan bu talep sonucu adada birçok film şirketi kurulmuş, "Halk Sinema Şirketi" ve "Kent Film Türk Sinemacılık Şirketi" bu dönemde faaliyet gösteren firmalar olmuştur. 1950 yılında film ticaretine kiralama usulünün getirilmesiyle artık filmler satın alanın malı olmaktan çıkmış; 4, 8, 10 ay gibi sürelerle kiralanıp yapımcı şirkete geri gönderilme zorunluluğu gelmiştir. Bu durum Kıbrıs'taki birçok film yayıncısını zarara uğratmış ve sektörden çekilmeye zorlamıştır. Türk Sinema Şirketi kurucularından Cemal Togan, 1949 yılında şirket hisselerini çekip, *Bozkurt Basımevi*'ni kurarak farklı bir iş alanına yönelmiştir. Bu ayrılıktan kısa bir süre sonra 1950 yılında Türk Sinema Şirketi yaşadığı ekonomik sorunlar nedeniyle, sinema sektörünün önemli isimlerinden Vahe Nigogasyan'a ortaklık teklif etmiş ve bu birleşme ile Vahe Nigogasyan ve Halil Bedevi müdürlüğünde "Yeni Halk Sinema Şirketi" kurulmuştur. Şirketin getirdiği ilk film "*Kore'de Türk Kahramanları*" olmuştur ve dönemin önemli sinemalarından *Beliğ Paşa* ve *Odeon*'da 15 gün gösterimde kalarak, büyük bir gişe geliri getirmiştir.¹⁶³

¹⁶¹ Ahmet Tolgay, Kıbrıs Türk Toplumunda Sinema Olayı, Meral Tekin Birinci Vakfı Yayını, Lefkoşa 1995, s. 23.

¹⁶² Aptullah Sayar, *Kuzey Kıbrıs'ta Belgesel Sinema*, (Yüksek Lisans Tezi), Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Lefkoşa 2017, s. 40.

¹⁶³ Ahmet Tolgay, Kıbrıs'ın Orta Yeri Sinema, BEM Yayınları, Lefkoşa 2016, s. 33-37.



Şekil 2.3: *Hürsöz* gazetesi, 7 Nisan 1951

1955 yılında EOKA'nın adadaki terör faaliyetleriyle başlayan Türk-Rum çatışması, Kıbrıs'ta sinema faaliyetlerini de olumsuz yönde etkilemiştir. EOKA'nın kundaklama saldırılarından birisinin dönemin önemli salonlarından Zafer Sineması'na olması sonucunda, salonda yangın çıkmıştır neyse ki saldırı esnasında herhangi bir film gösterimi olmadığı için bir can kaybı yaşanmamıştır. Fakat Rumların bu tarz saldırıları adada kaygılı bir sürecin başlangıcı olmuş, Kristal ve Zafer Sinemaları'nın sahibi Vahe Nigogosyan, sinema işinde çekilerek salonları kapatmaya karar vermiştir. Salonun kapanmasından sonra sinema sektöründe olan Mustafa Boyacı, Zafer Sineması'nı satın alarak uzun yıllar film gösterimlerine devam etmiş; 1960'lı yıllarda burada konserler de verilmeye başlamış ve Cem Karaca, Barış Manço, Erol Büyükburç, Nesrin Sipahi gibi dönemin önde gelen sanatçıları konserler vermiştir.¹⁶⁴



Şekil 2.4: Zafer Sineması, *Yeni Düzen* gazetesi, 20 Nisan 2020

(<https://www.yeniduzen.com/dellalarla-beraber-biletciiler-15549yy.htm> [Erişim tarihi: 19.02.2024])

¹⁶⁴ Tolgay, 2016, a.g.e., s. 45.

1960'lı yıllarda adadaki iki toplum arasındaki çatışmanın şiddetlenmesiyle ortaya çıkan Kıbrıs sorunu, ciddi bir değişim geçiren Türk Sineması'nı da etkilemiştir. Türk sinemasının başlangıç yıllarında sıkça konu edinen Millî Mücadele temalı filmlerden sonra 1950'li yıllarda Kore Savaşı'nı konu edinen filmler yapılmış, 1960'lı yıllar ise Kıbrıs temalı filmlerin çekilmeye başlandığı bir dönem olmuştur.

Kıbrıs sorununu konu edinen ilk film, Rum saldırılarının devam ettiği 1959 yılında Nişan Hançer tarafından çekilmiş; *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA* filmidir. Fakat filmin çekildiği dönemde Zürih ve Londra Antlaşmaları nedeniyle oluşan iyi havanın bozulmaması için film gösterime girememiştir. Kıbrıs konulu ikinci film yine 1959 yılında Behlül Dal yönetmenliğinde çekilen, *Kıbrıs Şehitleri* filmi olmuş ve sinema izlenebilmiştir. Bu dönemde çekilen üçüncü film ise Kıbrıs sorunuyla ilgisi olmayan fakat adada Türkiye'den giden ekiplerce 1963 yılında çekilen *Hancının Kızı* filmidir.¹⁶⁵



Şekil 2.5: *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA* filmi afişi

(https://www.imdb.com/title/tt0353623/mediaviewer/rm1993170432/?ref_=tt_ov_i, [Erişim tarihi: 20.03.2024])

¹⁶⁵ Ersoy Soydan, "Türk Sinemasında Kıbrıs Konulu Filmler", *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu (11-13 Nisan 2016)*, haz. Osman Köse, Ankara 2017, s. 1038.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1959 yılında kurulmasıyla kısa bir süreliğine adada sağlanan sulh ortamı, 1963 yılı sonlarında başlayan Rum saldırılarıyla bozulmuş ve şiddet olayları önlenemez bir hale gelmiştir. Bu olaylara paralel olarak Türk Sineması'nda Kıbrıs'ı konu edinen filmler tekrar artmıştır. Bu filmler genel olarak Türkiye'de, Türkiye vatandaşı yapımcı ve yönetmenler tarafından çekilmiştir. 1964 yılında *On Korkusuz Adam*, 1965 yılında *Kıbrıs Volkanı* ve *Severek Ölenler*, 1966 yılında *Dişi Düşman*, *Fedailer*, *Fırtına Beşler* ve *Göklerdeki Sevgili*, 1967 yılında *Fedai Komandolar Kıbrıs'ta*, 1968 yılında *Komandolar Geliyor* filmleri çekilmiştir. 1968 yılında adadaki olayların geçici süreliğine de olsa sakinleşmesiyle, 1974 yılında Türkiye'nin adaya müdahalesine kadar konuyla alakalı başka bir film çekilmemiştir.¹⁶⁶

1960'lı ve 1970'li yıllarda Kıbrıs'taki Rum hâkimiyeti, toplumlararası olaylar ve siyasi sebeple nedeniyle adadaki sinemalara sansürü getirmiştir. Adadaki Rum idaresince özellikle İstanbul'dan gelen filmler, doğrudan sansür kuruluna teslim edilmiş ve denetlenmiştir. Kurul tarafından bu filmlerin gösterilmesine izin verilmesi için Türk sinemacılar çeşitli hediyeler ve rüşvetler vermeye çalışmıştır fakat Atatürk heykeli, Türk bayrağı gibi ulusal öğeler içeren filmler kesinlikle kurul tarafından onaylanmamıştır.¹⁶⁷

Türkiye, 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta yaşanan Rum darbesine karşı adadaki düzeni sağlamak amacıyla bir harekât düzenlemiştir. Bu harekâtle birlikte Türk Sineması'nda ikinci bir dönem başlamıştır. 1974 yılında Remzi Jöntürk yönetmenliğinde *Göç-Kıbrıs Ufuklarında* ve *Zindan*, Çetin İnanç yönetmenliğinde *Şehitler*, Natuk Baytan yönetmenliğinde *Kartal Yuvası*, Müjdat Saylav yönetmenliğinde *Kıbrıslı Fedailer*, Lütfi Akad yönetmenliğinde *Esir Hayat*, Tanzer Akın yönetmenliğinde *Kıbrısta Türk Aslanları*, Duygu Sağıroğlu yönetmenliğinde *Önce Vatan*, Ertem Göreç yönetmenliğinde *Sezercik Küçük Mücahit* filmleri çekilmiştir. 1977 yılında Osman Fahir Seden yönetmenliğinde *Silah Arkadaşları*, 1987 yılında Cüneyt Arkın ve Hüsnü Çetiner'in beraber yönettiği *Cehennem Ateşi: Ölüme Koşanlar*, 2002 yılında Derviş Zaim'in yönettiği *Çamur* ve 2010 yılında *Gölgeler ve Suretler*, 2012 yılında Tamer Galip tarafından *Kod Adı: Venüs* filmleri yapılmıştır.¹⁶⁸ Ayrıca Kıbrıs'la alakalı çok sayıda belgesel film çekilmiştir. 1974 yılında

¹⁶⁶ Duygu Alpan Çakmak, *Kolektif Hafıza Bağlamında Sinemada Kıbrıs Sorunu*, (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, s. 74.

¹⁶⁷ Ahmet Tolgay, *Kıbrıs'ın Orta Yeri Sinema*, BEM Yayınları, Lefkoşa 2016, s. 84.

¹⁶⁸ Fatma Türkkol, "Türk Filmlerinde Kıbrıs ve Kıbrıslı Türkler", *Sinecine: Sinema Araştırma Dergisi*, IV/1 (2019), s. 35-36

Michael Cacoyannis tarafından *Attilas '74*, 1993 yılında Panikos Chrissanthou tarafından *Duvarımız*, 2002 yılında Derviş Zaim ve Panikos Chrissanthou tarafından *Paralel Yolcular*, 2004 yılında Antonis Angantiniyotis tarafından *Kan Sesi*, 2007 yılında Fevzi Tanpınar tarafından *Kayıp Otobüs* dokümanter filmleri öne çıkan eserlerdir.

Kıbrıs'taki iki toplum arasında yaşanan acı olaylar, ortaya "biz" ve "onlar" algısını çıkarmıştır. Topluma sirayet eden bu algı, Kıbrıs konulu filmlerde Türk Sineması'nın da sıkça kullanılan senaryo metotlarından çatışmanın temel malzemesi olmuştur. Kıbrıs sorununun ortaya çıkardığı milliyetçi bakış açısı, iki toplum arasındaki çatışmalarla kendisine Kıbrıs konulu filmlerde yer bulmuştur.¹⁶⁹ Özellikle kurmaca olan filmlerin sayısının 1974 sonrasında hızla artması, dönemin milliyetçi duygularını yansıtır fakat özellikle harekât sonrasında yapılan filmler daha çok izleyici sinemaya çekmek amacıyla kahramanlık ve milliyetçi öğelerin baskın olduğu sahnelere sahiptir. Aynı zamanda bu filmlerin merkezinde Türkiye'den gelen kahraman ve kahraman grupları bulunmaktadır. Kıbrıs'a gelerek düşman ile savaşan, mücadele veren bu kişilerin kahramanlıklarının anlatıldığı benzer olay örgülerine sahiptir.¹⁷⁰ Dramatik ayrılıklar, ayrı kalan kardeşler, umutların tükendiği son anda çıkagelen kahramanlar, tecavüz ve taciz gibi olumsuz temsil eden ve benzeri drama öğelerine sahip olan bu filmler, toplumsal hafıza ve sinema tarihi açısından çok önemlidirler. 2000 sonrasında yapılan filmler ise bu durum dönüşüm göstermiş özellikle *Çamur ve Gölgeler ve Suretler* filmlerinde Kıbrıs'ta yaşanan olaylara iki toplum açısından da yer verilmiş, milliyetçi ve öteki bir yaklaşımdan çok, uzlaşmacı bir tutum ile anlayışlı bir yapıya geçilmiştir.¹⁷¹

1970'li yıllar sinemanın iyi dönemlerinin değişime uğradığı bir dönemdir. Türkiye'de başlayan televizyon yayınları, 1975 yılından itibaren Kıbrıs'a ulaşmış ve kısa sürede halk sinema salonlarına rağbet göstermemeye başlamıştır. Mısırlızade, Zafer, Taksim, Beyrut ve Vakıflar Sinemaları gibi adanın önemli tarihi yapıları süreç içerisinde kapanmış ve âtil kalmıştır.¹⁷² 1980'li yıllarda video kasetlerinin yaygınlaşmasıyla, izleyici sinema salonlarına gitme alışkanlığını terk etmiş ve Kıbrıs'ta sinema durma noktasına gelmiştir. Öyle ki bir süre

¹⁶⁹ Murat Şahin, "Türk Sinemasında Kıbrıs Temalı Filmlerde Ötekinin Temsilindeki Dönüşüm", *Erciyes İletişim Dergisi*, IV/2, (2015), s. 6.

¹⁷⁰ Türkkol, 2019, a.g.m., s. 12.

¹⁷¹ Murat Şahin, "Türk Sinemasında Kıbrıs Temalı Filmlerde Ötekinin Temsilindeki Dönüşüm", *Erciyes İletişim Dergisi*, IV/2, (2015), s. 6.

¹⁷² Ahmet Tolgay, *Kıbrıs Türk Toplumunda Sinema Olayı*, Meral Tekin Birinci Vakfı Yayını, Lefkoşa 1995, s. 33.

Kuzey Kıbrıs'ta film gösterimi yapan salon kalmamıştır fakat bu durum Birinci Ailesi'nin girişimleriyle son bulmuştur. 1975 yılından beri faaliyet gösteren Mısırlızade Sineması, 13 Ocak 1995'te tekrar çalışmaya başlamış ve günümüze kadar da faaliyet göstermeye devam etmiştir.¹⁷³



Şekil 2.6: Mısırlızade Sineması'nın günümüzde restore edilmiş hali

(<https://www.guncelkibris.com/toplumun-sanata-duyarli-olmasi-gerek/> [Erişim tarihi: 26.03.2024])

¹⁷³ Aptullah Sayar, *Kuzey Kıbrıs'ta Belgesel Sinema*, (Yüksek Lisans Tezi), Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Lefkoşa 2017, s. 41.

2.3. SİNEMANIN BİR PROPAGANDA UNSURU OLARAK KULLANILMASI

Bir düşünceyi, inancı, öğretiyi başkalarına benimsetme, tanıtmaya ve yayma amacıyla yapılan çalışmaların tümü, propaganda olarak isimlendirilmiştir. Siyaset ve iletişim bilimlerinin sıkça kullandığı bir yöntem olan propagandanın temel amacı, hedeflenen kitlenin kendine karşı olan tutumunu etkilemek ve değiştirmektir.¹⁷⁴ Sinemanın gelişimiyle filmlerin toplum üzerinde etkileyici bir araç olmasıyla, zaman zaman devletler tarafından sinema bir propaganda aracı haline gelmiştir. Özellikle savaş dönemlerinde yapılan filmlerde işlenen vatanseverlik, milliyetçilik gibi temalarla halk manipüle edilmiş ve hâkim ideolojinin varlığını korunmuştur.¹⁷⁵

19. yüzyılın sonlarından itibaren sinematografin icadıyla, Avrupa ve Kuzey Amerika'da dönemin liderleri ve hükümdar ailelerini konu edinen pek çok belge film çekilmiştir. 1897'de Kraliçe Victoria'nın jübilesi, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in ve Sultan II. Abdülhamid'in çeşitli görüntüleri; I. Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Almanya'nın cephede aldıkları kayıtlar ilk propaganda filmleridir. Bu belge filmler sadece tarihi kayıt altına almamış, aynı zamanda askeri ve siyasal amaçlarla kullanılan propaganda araçları olmuştur. 1915 yılında, Amerikan İç Savaşı ile Amerika Birleşik Devletleri'nin yeniden yapılanma dönemini konu alan *Birth of Nation (Bir Ulusun Doğuşu)* filmi de propaganda sinemasının ilk örneklerinden birisi olmuştur.¹⁷⁶

I. Dünya Savaşı dönemin özellikle Almanya ve İngiltere sinemayı propaganda aracı olarak kullanmaya başlamış, planlı ve sistemli bir şekilde filmler üretmiş ve halkın moralini yükseltmek, savaş hakkında bilgi vermek gibi amaçlarla göstermişlerdir. Fakat 1920'li yıllarda Almanya'da güçlenmeye başlayan Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin (NSDAP) aşırı sağ görüşlü ideolojisi, propaganda sinemasını kullanım şekillerini de değiştirmiştir. NSDAP'ın 30 Ocak 1933 tarihinde Almanya'da iktidara gelmesiyle, Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı kurulmuş ve bakanlığın başına da Adolf Hitler

¹⁷⁴ *Siyaset Toplum Medya*, drl. Hasan Yılmaz, Orion Kitabevi, Ankara 2020, s. 176-177.

¹⁷⁵ Sezen Altay – Ufuk Uğur, “Sinemanın Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Ben Küba Filmi”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, IV/8, (2018), s. 18.

¹⁷⁶ Özge Çeliktemel-Thomen, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Sinema ve Propaganda (1908-1922)”, *Kurgu Dergisi*, XXIII/1, (2011), s. 2-4.

tarafından Dr. Joseph Goebbels getirilmiştir. Goebbels propaganda bakanı olarak bütün kitle iletişim araçlarını denetimine almış ve partisinin Nazizm ideolojisini, tüm ülkeye egemen kılmaya çalışmıştır. Özellikle sinemayı kullanarak yoğun bir propaganda faaliyetine girişmiş fakat temkinli davranarak Alman sinemasının tamamında Nazi propaganda filmlerinin gösteriminden kaçınmıştır.¹⁷⁷ Goebbels liderliğindeki propagandanın bakanlığının, dönemin en iyi teknolojilerini kullanarak çektiği bu filmler, Almanya’da güçlü bir propaganda sinemasını oluşturmuş fakat Alman sineması, Nazizm temelli tek taraflı bir gelişim göstermiştir. Savaşın sonlarında Almanya’nın aldığı yenilgilere rağmen propaganda filmlerinin yapımı devam etmiş ve ülkenin en ücra yerlerinde bile gösterimini sağlamıştır.¹⁷⁸

Türkiye’de ise propaganda film çalışmaları Osmanlılar döneminde başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı sırasında Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın Almanya seyahati sırasında, Alman ordusunun sinema kolunun savaşa ilgili belge filmler çektiğini ve savaş propagandası yaptığı gözlemlemiştir. Seyahati sonrasında Osmanlı ordusunda da bir sinema kolunun kurulmasını emretmesi üzerine 1915 yılında Merkez Ordu Sinema Dairesi kurulmuştur. MOSD, 1918 yılına kadar birçok belge film çekmiş, Mondros Mütarekesi sonrasında faaliyetleri son bulmuştur. Ordu Sinema Dairesi sonrasında bu çalışmalara, Malul Gaziler Cemiyeti ve özel bir girişim olan Kemal Film devam etmiştir. Dönemin en önemli çalışması, Fuat Uzkınay tarafından 1922 yılında çekilen *Zafer Yollarında* isimli belgesel film olmuştur.¹⁷⁹

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilan edildiği 1923 yılında yapılan Ateşten Gömlek filmi, Kurtuluş Savaşı’nı konu edinmesi ve milli duyguların yoğun şekilde yaşandığı bir dönemde gösterilmesi sebebiyle Türk halkında büyük bir ilgi uyandırmıştır. Cumhuriyet dönemi iktidarı, 1930’lu yıllarda yerli ve ithal filmlerle toplumun eğitilmesini, ekonomik ve sosyal olarak kalkınmasını hedeflemiştir. Aynı zamanda bu filmler, yeni rejimin toplum tarafından tanınması ve benimsenmesi için propaganda amacıyla kullanılmıştır.¹⁸⁰ 1932 yılında Muhsin Ertuğrul tarafından çekilen *Bir Millet Uyaniyor*, 1934 yılında HA-KA film tarafından

¹⁷⁷ Caner Çakı., Mehmet Gazi., Gül Çakı., Fulya Almaz., “Goebbels Liderliğinde Nazi Almanyası’nda Propaganda Sineması”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/4, (2019), s. 153-154.

¹⁷⁸ A.g.m., s. 160-161.

¹⁷⁹ Meltem Tekerek, “Bir Propaganda Aracı Olarak Türkiye’de Sinema: Atatürk Dönemi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, sy. 37, (2020), s. 186.

¹⁸⁰ A.g.m., s. 202.

hazırlanmaya başlayan *Türk İnkılabında Terakki Hamleleri*, yine aynı yıl Türk hükümeti tarafından Cumhuriyetin 10. yıl dönümüne özel olarak hazırlatılan *Ankara: Türkiye'nin Kalbi* belge filmleri dönemin en önemli eserleri olmuştur.¹⁸¹



Şekil 2.7: *Hâkimiyyet-i Milliye* gazetesi, 5 Mayıs 1934

Cumhuriyet Halk Partisi, 1936 yılından itibaren Türkiye’de sinema faaliyetlerini arttırma çalışmalarına başlamıştır. CHP Genel Sekreterliği tarafından 25 Ağustos 1936 tarihinde yayınlanan bir genelge ile ülkenin ihtiyacı olan sesli sinema makinesinin tespiti için çalışmalara başlanmış ve birkaç aylık çalışma sonucunda 1937 yılı Şubat ayında hazırlanan rapor, Nafia Vekâletine (Bayındırlık Bakanlığı) gönderilmiştir. Rapor sonucuna göre 1933 yılında Sovyet Rusya, Fransa, Almanya, İngiltere ve Türkiye devletlerinin sahip olduğu sesli ve sessiz sinema sayıları karşılaştırıldığında, en az sinemaya sahip ülkenin Türkiye olduğu ortaya çıkmıştır. Sadece Fransa’da, Paris hariç bir haftada 5.000.000 kişinin sinemaya gittiğini ve toplumun dörtte üçünün çeşitli yollarla sinemanın etkisinde kaldığı, sinema salonlarında davranış ve nezaket kurallarına uygun hareket ettiği ve filmlerin en etkili milli propaganda aracı olduğu tespit edilmiştir.¹⁸²

CHP iktidarı bu rapordan esinlenerek, *Memleket İçinde ve Dışında Sinema ile Yapılacak Propaganda Projesi*’ni başlatmış ve Türk toplumunun çeşitli sosyal sınıfları için

¹⁸¹ Nijat Özön, *Türk Sineması Kronolojisi (1895-1966)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1968, s. 71-74.

¹⁸² Meltem Tekerek, a.g.m., s. 192.

değişkenlik gösterecek şekilde filmler yapılmış ya da yurt dışından getirilmiştir. Bu filmlerin gösterimi için gerekli olan salonların azlığı sebebiyle çeşitli zorluklar yaşandıysa da halkevlerinin artmasıyla filmlerin gösterimi de yükselmiştir.¹⁸³ 1938 yılında 209 halkevinde, 1760 film gösterimi yapılmış ve 804.153 kişi bu gösterimlere katılmıştır.¹⁸⁴ Proje kapsamında en çok gösterilen filmler ise Sergey Yutkeviç ve Lev Arnshtam tarafından çekilen *Ankara: Türkiye'nin Kalbi* ve Esther Schub tarafından *Türk İnkılabında Terakki Hamleleri*'dir.¹⁸⁵

1950 yılında Demokrat Parti'nin seçimleri kazanıp, iktidar olmasıyla Amerika ile Türkiye arasındaki ilişkiler güçlenmiştir. ABD, Sovyet Rusya'nın komünizm tehlikesine karşılık Marshall Planı adı altında Avrupa devletlerine ekonomik yardım yapmıştır. Plan kapsamında Türkiye'ye 1948-1952 yılları arasında 175 milyon doları Amerikan ekonomisinden mal satın alınması şartıyla, 352 milyon dolar yardım yapılmıştır.¹⁸⁶ Hollywood sineması, yapılan bu yardımların ABD'de gösterilmesi amacıyla çeşitli filmler çekirmiştir. Türkiye'yi konu edinen filmlerinin çoğunluğu tarım temalı olup; Türkiye'de de gösterilmiştir. *Türkiye ve Toprak*, *Yusuf ve Sabanı*, *Köy Traktörü*, *Uygulamadaki Marshall Planı*, *Tepkili Uçaklar Türk Semalarında*, *Avrupa Kalkınma Programı*, gibi isimlere sahip bu filmler, Marshall Planı'nı tanıtmak ve toplumları etkilemek için yapılmıştır.¹⁸⁷

Türkiye'nin ulusal ve uluslararası propaganda faaliyetlerinde, en bilinen örneklerinden birisi de 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde yaşanmıştır. 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Adasında yaşanan darbe sonrasında III. Makarios adayı terk etmiş ve adayı askeri cunta yönetmeye başlamıştır. Darbe sonrasında Türkiye garantör ülke olarak müdahale hakkını kullanarak, 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'taki Türk ve Rum halkı, darbeye karşı korumak amacıyla Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir.¹⁸⁸ Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde, ulusal ve uluslararası kamuoyu oluşturmak amacıyla Türk ordusunun adayı işgal etmek için değil, anlaşmalar gereği garantörlük hakkını kullanarak adaya müdahale ettiği aktarılmıştır. Bu propaganda faaliyetli sırasında Türk milliyetçiliği,

¹⁸³ Meltem Tekerek, a.g.m., s. 194.

¹⁸⁴ *CHP 1939'da Halkevleri*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1939, s. 6.

¹⁸⁵ Savaş Arslan, *Cinema In Turkey: A New Critical History*, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 42.

¹⁸⁶ Ünal Üstündağ, a.g.t., s. 71.

¹⁸⁷ Ünal Üstündağ, a.g.t., s. 74.

¹⁸⁸ Aras Erdoğan, *Umud Adam Ecevit*, Kesit Yayınları, İstanbul 2006, s. 55.

Türk ordusunun kahramanlığı gibi haberler sıkça yapılmıştır. Harekât, Türk basınında; Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesine veya Mustafa Kemal Atatürk'ün Yunan ordusuna karşı kazandığı Büyük Taarruz Savaşı'na benzetilmiştir.¹⁸⁹



Şekil 2.8: Bozkurt gazetesi, 25 Temmuz 1974

Türk sinemasında da Kıbrıs meselesi kendisine oldukça çok yer bulmuştur. 1974 öncesinde Rum mezalimine ve EOKA'nın saldırılarına karşı Kıbrıs Türklerinin mücadelesini konu edinen filmler yapılırken, 1974 sonrasında harekâtın gerekliliğini, Türk askerlerinin kahramanlıklarını konu edinen filmler yapılmıştır. Özellikle 1974 yılında yapılan *Önce Vatan*, *Göç: Kıbrıs Ufuklarında*, *Zafer Kartalları*, *Sezercik Küçük Mücahit* filmleri, Kıbrıs Barış Harekâtını anlatan, ulusal söylemlerin halka yoğun bir şekilde aktarıldığı propaganda filmleridir.¹⁹⁰ Ayrıca propaganda çalışmaları sinemanın yanında müzik alanında da gerçekleşmiş, Yunanistan'a karşı olumsuz algıya yol açan şarkı ve türküler bestelenmiştir. Bestelenen bu türkülerden en bilineni, *Kıbrıs'a Çıktık* isimli eser olmuştur ve türkü, Bedia Akartürk tarafından seslendirilmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁹ Derya Karaburun Doğan., Caner Çakı., "Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Müziğin Milliyetçilik İnşasında Propaganda Amaçlı Kullanılması", *Eurasian Journal of Music and Dance*, sy. 14, (2019), s. 218.

¹⁹⁰ Derya Karaburun Doğan., Caner Çakı., a.g.m., s. 219.

¹⁹¹ Sadık Çalışkan., Derya Karaburun Doğan., "Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Türkülerin Propaganda Amaçlı Kullanılması: 'Kıbrıs'a Çıktık' Türküsü Üzerine İnceleme", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XX/2, (2020), s. 158.

3. TÜRK SİNEMASINDA KIBRIS MESELESİ

II. Dünya Savaşı sonrasında halk, yıllardır süren savaşın olumsuzluklarından kaçmak için müzik, tiyatro, sinema gibi çeşitli eğlence yollarına yönelmiştir. Türkiye’de de Yeşilçam’ın doğuşu bu döneme rastlamış, özellikle sinema, seyircilerin en çok tercih ettiği görsel sanatlardan birisi olmuştur. Yeşilçam’ın bu dönemde ürettiği filmlerin birçoğu Türk tarihinin önemli kahramanlıklarını, zaferlerini, savaşlarını konu edinen tarihi eserler olmuştur. Bu filmlerin en temel özelliği ise yapım aşamasında ticari kaygılar ön planda tutulduğu için teknik ve senaryo bakımından birçok eksikleri bulunuyor olmasıdır.¹⁹²

1950 yılında başlayan Kore Savaşı ve 1960’lı yıllarda Kıbrıs’ta yaşanan gerilimler, 1950 ile 1970 yılları arasında Yeşilçam’ın kahramanlık filmlerinin teması olmuştur. *Kore’de Türk Süngüsü (1951)*, *Kore’den Geliyorum (1951)*, *Kore Gazileri (1951)*, *Kore’de Türk Kahramanları (1951)*, *Yurda Dönüş (1952)*, *Dokunulmaz Bu Aslana (1952)*, *Zafer Güneşi (1953)*, *Şimal Yıldızı (1954)*, *Ağlayan Gelin (1957)* filmleri, 1950-1960 yılları arasında Kore Savaşı konulu önemli Türk filmleridir.¹⁹³

1960’lı yıllardan itibaren Kıbrıs Adası’nda iki toplum arasında yaşanan çatışmalar Türk sinemasına da konu edinilmeye başlanmış, Kıbrıs Barış Harekâtı ile Kıbrıs olayları konulu filmlerin sayısı hızlı bir yükselişe geçmiştir. Kıbrıs konulu ilk film 1959 yılında, Nişan Hançer’in yönetmenliğini ve senaristliğini yaptığı *Vatan Uğruna/Kıbrıs’ın Belası Kızıl EOKA’dır*. Kıbrıs meselesini konu edinen kurmaca filmler kronolojik olarak: *Kıbrıs Şehitleri (1959)*, *On Korkusuz Adam (1964)*, *Kıbrıs Volkanı (1964)*, *Severek Ölenler (1964)*, *Fedailer (1966)*, *Fırtına Beşler (1966)*, *Göklerdeki Sevgili (1966)*, *Fedai Komandolar Kıbrıs’ta (1967)*, *Komandolar Geliyor (1967)*, *Göç-Kıbrıs Ufuklarında (1974)*, *Zindan (1974)*, *Şehitler (1974)*, *Kartal Yuvası (1974)*, *Kıbrıslı Fedailer (1974)*, *Kıbrısta Türk Aslanları (1974)*, *Önce Vatan (1974)*, *Zafer Kartalları (1974)*, *Sezercik Küçük Mücahit (1974)*, *Silah Arkadaşları (1977)*, *Cehennem Ateşi: Ölümüne Koşanlar (1987)*, *Çamur (2002)*, *Gölgeler ve Suretler (2010)* şeklinde sıralanmaktadır.

¹⁹² Mesut AYTEKİN, “Tarih Sinema İlişkisi Bağlamında Türk Sineması’nda Tarihi Filmler: Yavuz Sultan Selim Filmleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 1/40, (2019), s. 576.

¹⁹³ Fatih SET, *Sinema Savaş İlişkisi ve Türk Sineması’nda Kore Savaşı*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s. 54.

Türk sinemasında 1959-1975 yılları arasında Kıbrıs konulu 23 adet film çekilmiştir. Bu filmlerin büyük çoğunluğu Barış Harekâtı sürecinde yapılmış, bir kısmı Kıbrıs meselesini doğrudan konu edinirken bazı filmler de mesele motif olarak kullanılmıştır. 1959-1977 yıllarında yapılan filmler dönemin ruhunu yansıtan milliyetçi bir anlatıya sahip olup genellikle Rumların Türklere karşı giriştiği katliamları, bu katliamlara karşı Kıbrıs Türklerin mücadelesini anlatmıştır.¹⁹⁴ Türkiye açısından Kıbrıs'ın sosyal temsili soydaşlarının yaşadığı bir coğrafyadır. Kıbrıslı Türkler için Türkiye'nin sosyal temsili ise bir kurtarıcı ve ait olunmak istenen bir yurttur. Filmlerde işlenen temalar da Türk kimliği üzerinden “güç”, “cesaret” ve “kahramanlık” gibi imajlarla özdeşleştirilmiş; ötekileştirilen Rum ve Yunan kimlikleri ise “zulüm”, “terör”, “tecavüz”, “sarhoşluk”, “korkaklık” imajları yüklenmiştir.¹⁹⁵

Özellikle Kıbrıs meselesinin ele alındığı bu filmlerde sıkça kullanılan biz ve öteki kavramları, sinemanın en önemli unsurlarından olan çatışma ve karşıtlık durumlarını destekledikleri için önemli unsurlardır. Biz ve öteki kavramlarını oluşturan temel ise kimlik olgusudur. Kimlik sosyal psikolojide bizi biz yapan maddi ve manevi, bireysel veya toplumsal unsurların bileşimidir.¹⁹⁶ Bireysel ve toplumsal kimliklerimiz kim olduğumuz ve hangi grubun üyesi olduğumuzu gösterir. Birbirine benzeyenlerden oluşan “biz” grubuna karşılık gelen “öteki” kavramı, kimliğin tarifinde kullanılan karşıt bir sosyal, politik ve psikolojik bir inşa sürecidir.¹⁹⁷ Kıbrıs filmlerinde düşman olarak gösterilen Rum toplumu, öteki kavramıyla ilişkilendirilerek politik kimliğin tahkim edilebilmesi için kullanılmıştır. 1974 döneminde çekilen filmlerde Türk kimliği imajlarını daima olumlu nitelikler yüklenmiş buna karşılık Rum kimliğine de olumsuz imajlar yüklenerek Türk kimliğinin korunması ve yüceltilmesi amaçlanmıştır.

Kıbrıs filmleri akımı, 1980’li yıllara kadar devam ettikten sonra sinemada popülerliğini yitirmeye başlamıştır. Aslen Kıbrıs Türkü olan Derviş Zaim 2000’li yıllarda Kıbrıs meselesini farklı bir bakış açısıyla ele almış; *Çamur (2002)* ve *Gölgeler ve Suretler*

¹⁹⁴ Ersoy Soydan, “Türk Sinemasında Kıbrıs Konulu Filmler”, *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu (11-13 Nisan 2016)*, haz. Osman Köse, Ankara 2017, s. 1045.

¹⁹⁵ Betül Özyılmaz Kiraz, “Popüler Jeopolitik ve Sinema: Önce Vatan Filmi Özelinde Türkiye’nin Jeopolitik Söyleminde Kıbrıs’ın Analizi”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, VIII/2, (2020), s. 415-416.

¹⁹⁶ Deniz Ülke Arıboğan - Hadiye Yılmaz Odabaşı, *Travmadan Zafere Türk Ulusal Kimliğinin Psikopolitik Hikâyesi*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2023, s. 17-18.

¹⁹⁷ Deniz Ülke Arıboğan - Hadiye Yılmaz Odabaşı, *Travmadan Zafere Türk Ulusal Kimliğinin Psikopolitik Hikâyesi*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2023, s. 158-159.

(2010) filmlerini çekmiştir. Harekât döneminde çekilen filmler ile bu dönemde çekilen filmler arasındaki en temel fark, birinci dönemde yapılan filmlerde iki topluma dair çatışmacı ve ayrımcı bir anlatı hâkimken, ikinci dönem filmlerinde uzlaşmacı bir anlatı hâkim olmuştur. Bu durum ortak acı ve travmalardan beslenen kolektif hafızanın değişkenliğini ve olaylara bakışını sinema üzerinden vurgulamıştır.

Derviş Zaim'in uzlaşmacı tavrında dönemin siyasi konjonktürünün de etkisi bulunmaktadır. 1997 yılında Türkiye Dışişleri Bakanlığı görevine İsmail Cem'in getirilmesi ve İsmail Cem'in Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu ile olan çalışmaları, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu süreçte Yunanistan 1980 yılı sonrasında ilk kez Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığını desteklemiş ve iki ülke arasında barış ve insani yardım görüşmeleri yapılmıştır.¹⁹⁸ İsmail Cem 2001 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında en temel sorun olan Kıbrıs meselesini barışçıl bir şekilde ele almak istemiş fakat dünya siyasetinde meydana gelen değişimler, Kıbrıs politikasını sürdürmesini engellemiştir. İki ülke arasındaki yaşanan olumlu bir siyasi atmosferin etkisiyle 2000'li yıllar, Kıbrıs sorununa çözüm arayışlarının gündeme geldiği bir dönemdir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından 11 Kasım 2002 tarihinde Annan Planı, Kıbrıslı Türk ve Rum taraflara sunulmuştur. Kıbrıs'ın idaresinde, mülkiyetine birçok konuda düzenleme getiren Annan Planı, 24 Nisan 2004'te Kıbrıs'ta yapılan referandum sonucunda Kıbrıslı Rumların %75,8 oranında hayır oyu vermesiyle kabul edilmemiştir.¹⁹⁹ Kısacası dönemin uzlaşmacı siyasi faaliyetleri 2000 sonrasında çekilen Kıbrıs konulu filmlerin içeriğini etkilemiş, 1974 döneminde yapılan filmlerdeki tek taraflı bakış bu dönemde değişmiştir.

¹⁹⁸ Tefik Karpuzcu, "Neo-Klasik Realizm Teorik Çerçevesinde İsmail Cem ve Türk Dış Politikasının Dönemsel Oluşumu", *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, MMXXII/1, (2022), s. 13.

¹⁹⁹ Melih Dinçer, "Kıbrıslı Rumlar ve Annan Planı", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, III/5, (2019), s. 62-63.

3.1. YÖNTEM

Türk Sinemasında Kıbrıs meselesinin geçmişten günümüze Türk sinemasını ve Türk tarihini nasıl etkilediği; süreç içerisinde geçirdiği dönüşümlerin inceleneceği bu çalışmada ayrıntılı bir literatür taraması yapılmıştır. Meselenin tarihsel zemini siyasi ve sinema tarihi açısından tasarlandıktan sonra Kıbrıs meselesini konu edinen filmler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Doğrudan konuyla alakalı olan ve ulaşılabilen kurmaca filmler çalışmanın temelini oluşturmuş, belge filmlere yer verilmemiştir.

3.2. ÇALIŞMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEM

Çalışmanın evrenini, Türk Sineması'nda 1959 yılından 2010 yılına kadar üretilmiş Kıbrıs meselesini ele alan filmler oluşturmaktadır. Çalışma hazırlanırken yapılan araştırmalar neticesinde Kıbrıs'ta yaşananların dolaylı ve doğrudan anlatıldığı toplam 28'i kurmaca, 4'ü belgesel film olmak üzere 32 film tespit edilmiştir. Çalışmanın örnekleme şu dokuz filmde oluşmaktadır: *Kıbrıs Şehitleri (1959)*, *Kartalların Öcü (1965)*, *Göklerdeki Sevgili (1966)*, *Şehitler (1974)*, *Kartal Yuvası (1974)*, *Zindan (1974)*, *Sezercik Küçük Mücahit (1974)*, *Çamur (2002)*, *Gölgeler ve Suretler (2010)*.

Örneklem olarak bu filmlerin seçilmesinin nedeni, Kıbrıs meselesini konu edinen ilk filmlerden günümüze kadar Türk sinemasının her döneminde konunun ele alınmak istenmesidir. 1959'dan 1974 yılına kadar yapılan filmler Kıbrıs meselesinin başlangıç yıllarında üretilmiş olup Barış Harekâtı döneminde çekilen filmler, meselenin en yoğun olduğu bir dönemde Türk sinemasının olaya bakış açısını görmemizi sağlamaktadır. 2000 yılı sonrasında üretilen filmler ise Kıbrıs meselesinin tarafsız ve milli söylemlerden uzak olarak ele alındığını örneklendirmek amacıyla seçilmiştir.

3.3. 1974 ÖNCESİNDE TÜRK SİNEMASINDA KIBRIS MESELESİNİ KONU EDİNER FİMLER

Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde yapılan bu filmler, harekât sonrasında yapılan filmlerle birçok yönden benzerlik göstermektedir. Filmlerde ortak düşman Rumlardır ve Kıbrıs Türkleri bu düşmana karşı zulme uğrayan taraf imgesine sahiptir. Filmdeki kahramanlar Türkiye'den giden askerlerdir ve anavatanın, her zaman soydaşları Kıbrıs Türklerinin yanında olduğu vurgusu yapılır.

Teknik olanaksızlıklarla çekilen bu filmler siyah-beyazdır. Türkiye'de çekilen filmlerde çeşitli deniz, ada görselleriyle Kıbrıs atmosferi oluşturulmaya çalışılmıştır.

1974 öncesinde Kıbrıs sorunun ele alındığı *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA (1959)*, *Kıbrıs Şehitleri (1959)*, *Hancının Kızı (1963)*, *On Korkusuz Adam (1964)*, *Kıbrıs Volkanı(1964)*, *Severek Ölenler (1964)*, *Kartalların Öcü (1965)*, *Fedailer (1966)*, *Fırtına Beşler (1966)*, *Göklerdeki Sevgili (1966)*, *Fedai Komandolar Kıbrıs'ta (1967)*, *Komandolar Geliyor (1967)* filmleri çekilmiştir. Fakat çalışma kapsamında bu bölümde sadece *Kıbrıs Şehitleri (1959)*, *Kartalların Öcü (1965)*, *Göklerdeki Sevgili (1966)* filmleri değerlendirilmiştir.

3.3.1. Kıbrıs Şehitleri (1959) Filmi



Şekil 3.1: Kıbrıs Şehitleri filmi afişi

(<https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/6020/kibris-sehitleri>, [Erişim Tarihi: 01.04.2024])

Yönetmen: Behlül Dal

Görüntü Yönetmeni: Ali Uğur

Senaryo: Behlül Dal

Yapım: Ata Film

Yapımcı: Behlül Dal

Film: Siyah-Beyaz

Yapım Yılı: 1959

Süre: 77 Dakika

Oyuncular: Öztürk Serengil (Yorgi), Mine Coşkun (Ayşe), Teoman Atalay (Ömer), Saliha Tekneci (Eleni), İhsan Aşkın (İhsan Baba), Mustafa Dağhan (Hristo), Zuhul Dal (Zeynep), Ahmet Kostarika (Niko)

3.3.1.1. *Filmin Konusu*

Kıbrıs Şehitleri filminin konusu, Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumları arasında gerilimin arttığı bir dönemde, köyde balıkçılık yapan Ömer ve Ayşe'nin Rum çete lideri Yorgi ile olan çatışmalarıdır. Yorgi ile arasındaki husumet sonucunda haksız yere hapse giren Ömer, hapisten kaçarak Yorgi ve adamlarının peşine düşecektir. Filmde Millî Mücadele dönemine ve Mustafa Kemal Atatürk'e ait gerçek görüntüler kullanılmış, Kıbrıs'taki Türk kahramanlığına odaklanılmıştır.

3.3.1.2. *Filmin İçerik Analizi*

EOKA'nın Kıbrıs Adası'nda faaliyetlerine yeni başladığı bir dönemde geçen *Kıbrıs Şehitleri* filmi, Kıbrıslı Türklere karşı gerçekleşen zulümleri Ömer ve Ayşe'nin ailesi odağında işlemiştir. Yorgi ve çetesi örgütten gelen gizli mesajlar ile aldığı emirlerle köyde, Türklere karşı çeşitli saldırılarda bulunmuştur.

Filmin jenerik bölümü, Mehter Marşı eşliğinde Kıbrıs'ın doğa, deniz görüntüleriyle ve Kıbrıs Türklerini öven sözlerle sözleriyle başlar. Böylece daha filmin jeneriğinde Osmanlı Türk kimliği öne çıkarılarak bu kimliğe olumlu imgeler yüklenmektedir. Rumların saldırı görüntüleri eşliğinde verilen dış ses ise “*Bereketli topraklarında boylarında ekininin, yuvasına saadet getireceğine inanan Türk çiftçisi ve yeşil meralarında sürüsünü otlatan çoban bile dededen yadigâr öz yurdunda bir gün kendi soyundan olmayanların kahpece saldırılarına uğrayacağını düşünemiyordu. Ne yazık ki gözleri dönmüş azgın EOKA'cı Rumlar, bu toprakları kana bulamak ve yıllarca beraber yaşadıkları Türk kardeşlerimizi yıldırım için gizliden gizliye teşkilatlanıyor; can, mal, şeref ve namusa tecavüzü planlıyorlardı.*” Anlatısıyla Kıbrıs Rum'unu Kıbrıs Türk kimliğinin ötekisi olarak konumlandırır ve olumsuz imajlar yükler. Ardından Türk bayrağı ve tören görüntüleriyle birlikte Türk ordusu, Türk milleti ve Atatürk övülerek film başlamaktadır.



Şekil 3.2: Filmin başlangıcından kareler

Filmin açılış sahnesinde yerde yatan bir çocuk ile bir grup Rum'un üstlerini temizlediklerini görmekteyiz. Bu sahne ile adadaki iki toplumun arasındaki çatışmanın çocuklara kadar yansıdığı sembolize edilmektedir. Çetenin lideri Yorgi, gruptan ayrılarak sahilde Ömer ve Ayşe'yi görür ve takip etmeye başlar. Ayşe, balıkçılık yapan eşi Ömer'den ayrılarak eve giderken, Yorgi'nin saldırısına uğrar fakat tam bu esnada Ömer'in arkadaşı Garipoğlu'nun yakınlarda olduğunu duyan Yorgi, Ayşe'ye "Yine görüşeceğiz" deyip kaçar. Buradaki tecavüze teşebbüs sahnesi ve tecavüz olayına Kıbrıs temalı filmlerde sıkça rastlanmaktadır. Bu tarz sahneler ile Kıbrıs'ta yaşanan çatışmalarda sıklıkla görülen acı tablolar betimlenmiştir.



Şekil 3.3: Tecavüze teşebbüs ve izleme sahnesi

Filmin devamında Yorgi, Lefkoşa'da bir meyhanede otururken, mekânda çalışan Eleni, Yorgi'ye örgütten gizli bir mesaj getirir. Mesajda silah ve cephanelerin geldiğini öğrenen Yorgi, köye döner ve bir mağarada gizlenen silah ve cephaneyle Türklere karşı

saldırlara başlar. Böylece Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar arasındaki gerginlik iyice yükselmiştir. Yorgi, Ömer'i saf dışı bırakarak Ayşe'ye sahip olmak istemektedir. Bu tema ile Kıbrıslı Rumların olumsuz imajına Türklerin en kutsal değerlerinden biri olan namuslarına yönelik saldırganlıkları eklenmektedir.

Rum çetesinin Türklerle karşı gerçekleştirdiği çeşitli soygun, pusu ve kundaklama görüntülerinin ardından, Yorgi daha önce Ömer'in teknesinden almış olduğu bıçağı, cinayet mahalline bırakır. Bu olayın hemen ardından Ömer haksız yere tutuklanır. Bu hadise de Kıbrıslı Rumların sahtekâr entrikacı olumsuz imajını öne çıkarmaktadır. Bu olayın ardından Yorgi, adamları aracılığıyla Ömer'in babası İhsan Baba'dan haraç ister. İhsan Baba, adamları tersleyerek kovalar. Aynı akşam Yorgi ve Çetesi, Ayşe'nin evine saldırmak üzere harekete geçer. İhsan Baba ve arkadaşları da eve konuşlanarak ailesini korumaya çalışır. Burada İhsan Baba'nın saldırı öncesi "Bizi kendimizi korumaya mecbur ettiler, Allah affetsin!" diyerek saldırıya karşılık vermesi; adada senelerce yan yana yaşayan komşularına karşı Türk halkının sağduyusuna ve içinde bulunulan zor duruma işaret eden bir gösterge olarak kurgulanmıştır.

Çatışma sırasında bir mücahit yaralanır. Ölmeden hemen önce göğsünden Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğrafını çıkararak "*Sana emanet ediyorum, hiç göğsünden ayırma!*" diyerek Ömer'in kızı Zeynep'e verir. Atatürk fotoğrafı Kıbrıslı Türk kimliğinin güçlendirici motifi işlevini görmektedir. Rumların eve yaklaşması sonucunda İhsan Baba'da kendini feda ederek, Garipoğlu, Ayşe ve Zeynep'in arka kapıdan kaçmasını sağlar fakat Zeynep kaçarken çete üyesine yakalanır. Ayşe ve bir mücahit dağa doğru kaçarken, Yorgi ve çetesinin İhsan Baba ve Zeynep'i yakaladığını görürüz. İhsan Baba ölmeden önce abdest almak ister ve abdest aldıktan hemen sonra öldürülür. Bu sahne ile de Kıbrıs Türkü'nün iyi bir Müslüman olarak güçlü mukaddesatçı karakterine vurgu yapılır. Zeynep, çete üyelerinin elinden kaçır fakat çok uzaklaşmadan öldürülür. Bu sahne devamında Millî Mücadele'nin gerçek görüntülerinden bir kesit verilir ve Zeynep göğsünde taşıdığı Atatürk fotoğrafına sarılarak vefat eder. Filmdeki bu ve benzeri sahnelerle Kıbrıslı Türklerin, Anavatan ve Atatürk sevgisi sıkça vurgulanarak Türklük kimliği tahkim edilmektedir.



Şekil 3.4: Filmde sıkça kullanılan Atatürk fotoğrafı

Yorgi'den kaçan Ayşe, yanında Garipoğlu ile bir dağ evine sığınır. Bu sırada Zeynep'in ve İhsan Baba'nın ölüm haberi hapishaneye ulaşır ve Ömer, kızının intikamı için firar eder. Bu sırada Ayşe'nin yanındaki Garipoğlu, Rum çetesini takip ederek yaşadıkları mağarayı keşfeder. Mağarada bulunduğu patlayıcıların bir kısmını yanına alan Garipoğlu, Rum çetesinin üssünü havaya uçurur ve Ayşe'nin yanına döner.

Filmin son kısmında cephaneliği havaya uçan Yorgi, adamlarıyla Ayşe'nin peşine düşer ve saklandığı dağ evinin etrafını sarar. Bu sırada Ömer'de Yorgi'nin peşindedir. Çetenin silahlı saldırısı karşısında evde daha fazla kalamayacağını anlayan Ayşe ve Garipoğlu dağlara doğru kaçmaya başlarlar, uzun bir kaçma kovalamaca sahnesinden sonra bir yamaçta mahsur kalan Ayşe ile Rumlar arasında silahlı çatışma başlar. Tam bu esnada Ömer de onlara yetişir ve çatışmaya katılır. Uzun bir çatışmadan sonra çeteciler yenilir fakat Yorgi'nin adamlarından birisi kaçarken Ayşe'yi vurur. Vurulan Ayşe, Ömer'e "Beni bırak, peşlerinde git Ömer, intikamımı al!" diyerek vefat eder. Ömer ile Yorgi, silahlarını bırakarak yumruk yumruğa bir kavgaya girerler. Dövüşerek bir uçurum kenarına kadar gelirler ve Ömer son bir gayretle Yorgi'yi uçurumdan aşağıya atarak, intikamını alır. Filmin son sahnesinde Ömer, Ayşe'nin bedenini taşıyarak ufka doğru yürümeye başlar ve sahnenin ortasında Türk bayrağı belirir. Ayşe'nin intikamının alınması, Kıbrıs Türklerinin adadaki mücadelelerine bakış açılarını simgelemektedir. Türklerin adadaki hak ve varlıkları için mücadeleden vazgeçmeyecekleri sembolize edilmektedir.

Kıbrıs Şehitleri, Türk kimliğinin sıkça ön plana çıkarıldığı, gerçek görüntülerle desteklenmiş ve Rum saldırılarına karşı Türklerin kendilerini savunabildiğine vurgu yapan

bir filmidir. Rumların acımasız, kötü ve onursuz imajlarla gösterildiği filmin başında dış ses Kıbrıs Türklerini anlatırken şunları söyler: “*Türk olarak doğuşlarının şerefini ölünceye kadar bütün varlıklarının üstünde tutmak, onların en büyük emelleridir. İlk havayı orada almış, son nefeslerini de orada vermeye kararlıdırlar.*” Bu söylemle Türklerin, orada doğup orada ölecekleri vurgusu yapılmıştır. Ayrıca film Kıbrıs’ta geçmesine rağmen Kıbrıs şivesi ve Rumcaya yer verilmemesi, filmin Türkiye izleyicisi için çekildiğini göstermektedir.

Film çekildiği 1959 yılı itibariyle ayrı bir öneme sahip olmuştur. Bu dönemde EOKA faaliyetleri artmaya başlamış ve adadaki iki toplum, garantör devletler aracılığıyla çeşitli anlaşmalar yapmaya çalışmıştır. Böyle bir dönemde çekilmiş olan *Kıbrıs Şehitleri*, adeta gelecekte yaşanacakların habercisi olmuştur. *Kıbrıs’ın Belası Kızıl EOKA* filminden sonra, Kıbrıs meselesinin konu edinildiği ikinci film olan *Kıbrıs Şehitleri*, teknik olarak büyük bir yetkinliğe sahip olmasa da vurgulamak istediği meseleler içerdiği imajlar ve mesajlar açısından Türk sinema tarihi için değerli bir film olmuştur.

3.3.2. Kartalların Öcü: Severek Ölenler (1965) Filmi



Şekil 3.5: *Kartalların Öcü: Severek Ölenler* Filmi Afışı

(https://www.imdb.com/title/tt0410576/?ref_=tt_mv_close, [Erişim tarihi: 05.04.2024])

Yönetmen: Osman Fahir Seden

Görüntü Yönetmeni: Kenan Kurt

Senaryo: Osman F. Seden

Yapım: Kemal Film

Yapımcı: Osman Fahir Seden

Film: Siyah-Beyaz

Yapım Yılı: 1965

Süre: 79 Dakika

Oyuncular: İzzet Günay (Kemal), Fatma Girik (Güner), Süleyman Turan (Samim), Cahit İrgat, Serpil Gül (Gül), Nubar Terziyan (Hadi Bey), Muzaffer Tema (Yüzbaşı Turan Özbek), Kadir Savun (Başçavuş Kadir), Faik Coşkun (Samim'in Babası)

3.3.2.1. Filmin Konusu

Filmin konusu, aynı kadına âşık olan iki arkadaşın (Kemal ve Samim) Kıbrıs'taki kritik bir operasyon için görevlendirilmesini ve bu süreçte yaşadıklarını anlatmaktadır. Kıbrıs'taki görev için İstanbul'da eğitim alan iki arkadaş, eğitim sırasında aynı kadına âşık olurlar ve filmde bu ikilinin Kıbrıs'taki kahramanlıkları anlatılır.

3.3.2.2. Filmin İçerik Analizi

Kartalların Öcü: Severek Ölenler filmi, Kıbrıs'a dair bir tema barındırıyor olsa da işlediği konu itibarıyla tam anlamıyla Kıbrıs meselesini anlatmamıştır. Çocukluklarından beri yakın arkadaş olan Kemal ve Samim isimli askerlerin, aynı kadına âşık olması filmdeki ana meselesinin Kıbrıs değil, aşk ilişkileri olduğunu göstermektedir. Fakat filmin içeriğindeki, milliyetçi söylemler ve zulme karşı savaştan Türk ordusu gibi motifler; romantizm temalı filme, militer bir anlatım katkısı sağlamıştır.

Filmin başında komutan üç askere Kıbrıs'ta gerçekleşecek olan bir görev vermektedir ve görevin sebebini şu şekilde açıklar: “Yıllardır kahpece ezilen, arkadan vurulan, yerlerinden, yuvalarından sürülen yurttaşlarımızın geleceği ve kurtuluşu için gönderiyoruz sizi.” Ve konuşmasının sonunda ekler “Türk ordusu sizin gibi kahramanlarla iftihar edecektir!” Bu söylemlerden de anlaşılacağı üzere, filmde Türkiye ve Türk askeri kurtarıcı olarak gösterilmiş, Kıbrıs Türklerinin hak arayıcıları olarak görülmüşlerdir.



Şekil 3.6: Filmin başrol oyuncularını Samim ve Kemal

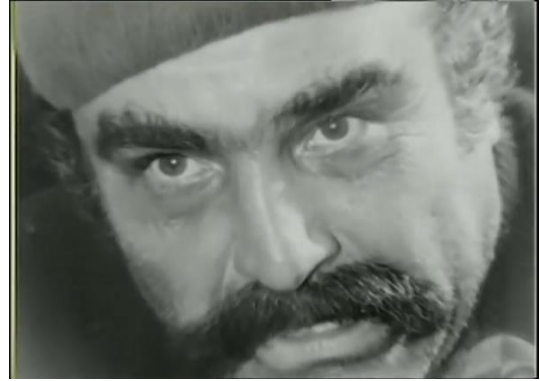
Türk Hava Kuvvetleri'nin logosuyla açılan *Kartalların Öcü* filmi, Kadir, Kemal ve Samim'e Kıbrıs'la ilgili ölümcül, imkânsız bir görev verilmesiyle başlar. Üç asker verilen vazife için gerekli olan kurs için İstanbul'a gönderilir. Samim, İstanbul'da yaşayan nişanlısı Güner'i göreceği için çok mutludur. Bu sırada ise Güner, tedavisi olmayan bir hastalıktan mustarıptır ve çeşitli doktorlara muayene olmaktadır. Ruhsal bir sebepten dolayı bir ya da iki ay ömrü kalan Güner'in iyileşmesinin tek yolu, hayatında yapacağı değişikliklerle yaşama isteğini arttırmasıdır. Vefat edeceğini düşünen Güner, Samim'in nişan yüzüğünü Kemal aracılığıyla geri gönderir. Fakat Kemal bir türlü yüzüğü Samim'e veremez ve Güner'i ayrılmamaya ikna etmek için onunla görüşmeye başlar. İlk başta Samim için olan bu buluşmalar zamanla romantik bir ilişkiye dönüşür, Samim'in özel bir eğitim için bir aylığına İzmir'e gitmesiyle ikili daha çok baş başa zaman geçirmeye başlar. Güner ve Kemal'in romantik ilişkisi zaman içerisinde ilerler. Bu sürede Güner'den hiç haber alamayan Samim, eğitiminin ardından İstanbul'a döndüğünde nişanlısı hakkındaki gerçeği öğrenir, ikiliye saadetler diler ve oradan ayrılır.

Filmin son kısmında görev zamanı gelmiştir ve ekibin komutanı, Kıbrıs'ta yapılacak görevin detaylarını anlatmaktadır. Kıbrıs'ta EOKA'cılarının irtibat yollarının imha edilmesi gerekmektedir. Bu vazife için görevlendirilen Kemal, Samim ve Kadir'in, yakalanmadan kıyıda bekleyen denizaltına dönmeleri için sadece iki saatleri vardır. Aralarında hayatta kalan son kişi yanındaki dinamitleri ateşleyerek görevi sonlandıracaktır. Samim, yaşadıklarından dolayı Kemal ve Güner'le konuşmayı keser ve Güner'den gelen mektubu okumayı reddeder. Kemal ise yola çıkmadan Güner'e yazdığı mektupla görevlerinin geri dönülmemek üzere olduğunu fakat en mutlu günlerinin onunla geçirdiği anlatır.

Görev için Kıbrıs'a doğru yolculuk sırasında Kemal, Samim'le konuşmak ister fakat Samim sürekli uzaklaşır. Bu esnada Güner, hasta yatağında yatmakta ve durumu kötüleşmektedir. Kıbrıs'a çıkan üç askerden Samim, diğerlerine orada kalmaları için emir vererek keşfe çıkar fakat yola çıkar çıkmaz ormanda EOKA'cılar tarafından izlenmeye başlar. Kemal ve Kadir, bir süre bekledikten sonra Samim'in dönmemesi üzerine harekete geçer. Samim'i yakalayan EOKA'cılar onu öldürmek üzere silahlarını çekerler ve tam bu esnada Kemal ve Kadir belirerek Samim'i kurtarır. Üç asker görev için gerekli ikmal yolu

koordinatlarını öğrenir, bilgiyi merkeze bildirdikten sonra EOKA örgütü Türk askerlerini kovalamaya başlar.

Türkiye’de Kıbrıs’a bir saldırı hazırlığı başlar ve EOKA tarafından etrafı sarılmış üç askeri görürüz. Tam bu esnada gökyüzünde Türk jetleri görülür ve EOKA’cılar silahlı saldırıya başlarlar. Jetlerin ağır bombardımanı sonrasında, üç asker rahat bir nefes alır. Bu esnada Samim, Güner’den gelen mektubu okumaya başlar. Güner mektubunda Kemal’i sevdiğini ve kurtuluşunun sadece Kemal ile olacağını yazar. Samim mektuptan sonra, Kemal’le sarılarak barışır ve Kıbrıs’a çıkmak üzere harekete geçerler. Kıyıya yaklaştıkları sırada EOKA’cıların kurmuş olduğu bir pusu sonucu Kemal ve Samim ağır yaralanır. Kurtulamayacaklarını anlayan ikili, dinamitlerini hazırlarlar. Beyaz bayrak açarak EOKA’cıların etraflarına toplanmasına müsaade ederler ve şehadet getirerek, dinamitleri patlatırlar. Filmin kapanış sahnesinde Kadir, Yüzbaşı Turan, Gül ve Babasını, Güner’in mezarı başında görürüz. Kadir ellerini açmış şekilde dua ederken iç sesini duyarız: *“Rahat uyu kızım, sana onların selamını getirdim. Vatanları için dövüşerek öldüler, bayrakları için çarpışarak seve seve öldüler, seni severek öldüler kızım!”*



Şekil 3.7: EOKA’cı örgüt üyeleri

Milli söylemlere sıkça yer verilen filmde, Türk askerleri Kıbrıs’ta şehit olarak vatani görevlerini yerine getirmiştir. Neredeyse bütün film boyunca kahramanlar askeri uniformalarını giymiş, seyircinin milli duygularına sıkça hitap etmiştir. Aynı kadına âşık olan iki askerde, sevdiklerini kaybedeceklerini bile bile göreve gitmişler, Türklüğü ve vatan sevgisi uğruna hem kendilerini hem sevdiklerini feda etmişlerdir. Filmin kahramanları Türkiye’den gitmektedir ve filmde Kıbrıs Türkü’yle karşılaşmamıştır. Filmde konuşulan dil

Türkçedir. EOKA'cılar Rumca sayılabilecek basit söylemlerde bulunmuş fakat Rumca konuşmamışlardır.

Türk askerleri traşlı, iyi giyimli ve iyi görünümlü gösterilirken; EOKA'cılar kirli sakallı, kilolu, kötü giyimli ve kaba olarak gösterilmiştir. Bu durum filmde oluşturulmak istenen Türk kimliği ve öteki teorisi desteklemek için kullanılmış bir motiftir. *Kartalların Öcü* filminin önemli özelliklerinden biriside, 1964 yılında Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılan caydırma operasyonunda şehit düşen yüzbaşı pilot Cengiz Topel'e dair izler taşımasıdır. Filmin sonunda operasyona katılan Türk jet görüntüleri yine filmin çekildiği dönemde şehit olan Cengiz Topel'e yapılan bir atıftır. Cengiz Topel'in şehadeti Kıbrıs meselesinin konu edinildiği filmlerde Türk jet pilotları, Türk jetleri ve Türk Hava Kuvvetleri imajlarıyla sıkça kullanılan bir vurgu olmuştur.

3.3.3. Göklerdeki Sevgili (1966) Filmi



Şekil 3.8: Göklerdeki Sevgili Filmi Afışı

(https://www.imdb.com/title/tt0304118/mediaviewer/rm3485861120/?ref_=tt_ov_i, [Erişim tarihi: 07.04.2024])

Yönetmen: Remzi Jöntürk

Görüntü Yönetmeni: Mahmut Demir

Senaryo: Remzi Jöntürk

Yapım: Duru Film

Yapımcı: Süreyya Duru

Film: Siyah-Beyaz

Yapım Yılı: 1966

Süre: 100 Dakika

Oyuncular: Cüneyt Arkın (Timur), Selda Alkor (Yıldız), Ulvi Uraz (Tahir), Fatma Bilgen (Piraye), Ersun Kazançel (Veli), Ali Şen (Veysel), Figen Han (Emel), Mürüvvet Sim

3.3.3.1. *Filmin Konusu*

Film; Kıbrıs'ta çatışmanın arttığı bir dönemde pilot Timur'un, Yıldız'la yaşadığı romantik ilişkisini anlatır. Timur zengin bir ailenin yetiştirdiği vatanperver bir savaş pilotudur ve yoksul bir çömlekçinin kızı olan Yıldız'a âşık olur. Timur, ailesi istemese de Yıldız'la evlenmek ister fakat tam o dönemde Kıbrıs'ta Rumlar ve Türkler arasında çatışmalar artar ve Timur göreve gitmek zorunda kalır. Gitmeden önce Yıldız'a bir mektup yazar fakat annesi mektubu teslim etmez. Birbirlerinden haber alamayan çiftin başına çeşitli badireler gelir. Timur, Kıbrıs'ta Rum çetelerine karşı kahramanca çatışır, Yıldız ise Timur'un çocuğuna hamiledir.

Timur'un Yıldız'a olan aşkının ve Kıbrıs'taki kahramanlıklarının anlatıldığı filmde, Kıbrıs meselesinin yanında zengin-fakir sınıf ayrılığı vurgusu sıkça yapılmıştır. Remzi Jöntürk tarafından çekilen film, başrollerini Selda Alkor ve Cüneyt Arkın'ın oynadığı, melodram türünde bir kahramanlık ve aşk hikâyesidir. *Göklerdeki Sevgili*'nin senaryosu özgün olmayıp, Mervyn Leroy'un *Waterloo Köprüsü*, filminden uyarlanarak çekilmiştir.²⁰⁰

3.3.3.2. *Filmin İçerik Analizi*

Film Kıbrıs haritası üzerindeki jenerik yazılarıyla açılır. Filmin ilk sahnesinde yoksul bir ailenin kızı Yıldız'ı çömlekçilik yapan babasına yemek götürürken görürüz. Zengin bir ailenin oğlu olan Timur ise avlanırken Yıldız'ı görür ve ikili tanışır. Girişken ve kibirli Timur'a karşılık çekingen Yıldız, kendini kötü hissetse de Timur'un cazibesine kapılır. Sonraki sahne Timur'u askeri bir üniforma içinde gördüğümüz bir fotoğrafla başlar, zengin bir eve giriş yapan Timur'u anne ve babası karşılar. Ailenin diyaloglarından Timur'un Türk Hava Kuvvetleri'nde jet pilotu olduğunu ve yakın zamanda bir gösteri uçuşuna gideceğini öğreniriz. Timur'un ailesi bu tehlikeli işini bırakmasını ister fakat Timur, "vatanın selameti için vazifesini terk etmeyeceğini" söyleyerek bu isteği reddeder. Ailesinin her zaman zengin yaşadığını bu tarz duyguları anlayamayacaklarını söyler. Timur burada vatanperver, maddiyata değer vermeyen birisi olarak tasvir edilerek, Türklük kimliği ve vatan sevgisi kavramları vurgulanmaktadır.

²⁰⁰ Duygu Alpan Çakmak, *Kolektif Hafıza Bağlamında Sinemada Kıbrıs Sorunu*, (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, s. 81.

Filmin devamında Yıldız'ın babası Tahir, kızına layık gördüğü aile dostu Veli'yi yemeğe çağırır ve ikisinin arasını yapmak için ertesi gün gerçekleşecek hava gösterisine gitmelerine izin verir. Yıldız da Timur'u tekrar görmek için gösteriye gitmeye karar verir. Gösteri sırasında Timur'un uçağı arıza yapar fakat iyi bir pilot olan Timur, uçağı arızalı halde piste indirmeyi başarır. Timur, Yıldız'la baş başa kalmak için Veli'yi başka bir yere gönderir ve ikilinin romantik ilişkisi başlar. İkilinin ilişkisinin en iyi günlerinde Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar arasında çatışmalar başlar ve Timur gizli bir göreve çağrılır. Timur, vazifenin aciliyetinden dolayı yola çıkar, annesi Piraye'ye bir mektup vererek Yıldız'la görüşmesini, niyetinin ciddi olduğunu söyler. Piraye'nin yoksul ve köylü bir kız olduğu için Yıldız'ı oğluna layık görmez ve mektubu teslim etmez.

Filmde Timur'un göreve gittiği kısımda, dış ses eşliğinde Kıbrıs'ta yaşananlar, gerçek askeri görüntüler ve dönemin gazete manşetleri eşliğinde seyirciye sunulmuş ve dört-beş aylık bir süre atlanmıştır. Bu süreçte Timur'dan haber alamayan Yıldız, terkedildiğini düşünmektedir ve Timur'un çocuğuna hamiledir. Timur ise görev yerinden annesiyle konuşur, Yıldız'dan hiç haber alıp almadığını sorar; annesi ise Yıldız'dan kurtulmak için onun evlendiği yalanını söyler. Timur aldığı bu haberle yıkılır ve Kıbrıs'a yapılacak olan bir göreve gönüllü olarak yazılır. Yıldız, vicdan azabıyla hamileliğini babasıyla paylaşır. Baba, yaşananlardan sonra köyde barınması zor olan Yıldız'ı, kız kardeşinin yanına gönderir ve yeni bir hayat kurması için onu teşvik eder.

Filmin devamında Kıbrıs'ta çatışmalar tekrar başlar ve idam edilmek üzere olan Türkleri görürüz. İdam edilmeden önce mahkûmun son sözleri: *“Yaşasın Türkiye! Yaşasın Anavatan!”* olur. Sahnenin devamında Rum militanlar, Türkleri toplu şekilde kurşuna dizer. Ezan okuyan bir imam öldürülür. Yine aynı sahnenin devamında Timur'un Kıbrıs'ta gözlem yaptığını tam bu esnada bir kadının ona doğru koşarak yaklaştığını görürüz. Kadın Pınarcık Köyü'nden geldiğini, Rum Kara Yorgi ve adamları tarafından tecavüze uğradığını ve onların Türk askerlerini aradıklarını söyler. Yaşanan bu olaylar üzerine Timur: *“Bu körpe kızdan, bu sivil halktan ne istediler! Bizde kızıyoruz, gözümüz dönüyor ama ırza geçmiyoruz. Çoluk çocuk katletmiyoruz, sivil halka hürmet bile ediyoruz.”* diyerek eline Türk bayrağı alır ve birliğiyle saldırıya geçer. Filmde bu ve benzeri birçok anlatı bulunmaktadır. Bu ifadelerle,

Kıbrıs'taki acı olaylarda Türklerin merhameti ve en kötü şartlarda bile hoşgörülü olduğu vurgulanmak istenir.



Şekil 3.9: Rum çetesinin Türk köyündeki mezalimi

Timur ve arkadaşları, Rumların elinde tuttuğu bir köye yıldırım harekâtı düzenler. Timur, Rumlara karşı kahramanca çarpışır ve Kara Yorgi karargâhına kaçar. Timur, arkadaşlarının hayatını riske atmadan tek başına Yorgi'nin karargâhına baskın düzenlemek üzere harekete geçer. Karargâha gittiğinde Rumlar eğlenmektedir ve birçoğu sarhoş durumdadır. Bundan istifade eden Timur, sarhoş numarası yaparak çete başının evine kadar ilerler. Yorgi'yi reşit olmayan bir kızı taciz ederken bulur ve kavgaya girer. Uzun bir kavganın ardından Timur, Yorgi'nin başını keser ve peşine düşen Rumlarla dövüşerek oradan kaçmaya çalışır. Timur'un cephanesinin bitmesi ve kaçacak yeri kalmaması üzerine, beyaz bayrak çekmek yerine, Yorgi'nin kafasını bir kazığa geçirerek, teslim olur. Bu esnada Timur'dan bihaber Yıldız, İzmit'te halasının yanında yaşamaya başlar ve Kıbrıs'ta yaşananları gazetelerden takip eder. Gazete, Rum çete lideri Kara Yorgi'yi öldüren Türk mücahidinin esir düştüğünü okur fakat esir düşenin Timur olduğundan haberi yoktur. Yıldız'ın haberi sesli okuması üzerine halası şunları söyler: *“Esir de olur ölür de vatan için değil mi ya! Hepsinin yeri cennet.”* Bu söylem, Kıbrıs'ın Türkiye'nin bir parçası olduğunu ve orada mücadele edenlerin vatan için ölümü de esareti de kabullendiğini ifade eder.

Rum çeteciler, Timur'u yakaladıktan sonra esiri karargâha götürmek üzere yola çıkarlar. Yolda Türk mücahitler, pusu kurarak Timur'u Rumların elinden kurtarır. Timur, Kıbrıs'ta çatışırken Yıldız, Timur Tahir ismini verdiği erkek çocuğunu dünyaya getirmiştir. Yıldız'ın babası Tahir, erkek bir torunu olması üzerine Yıldız'ı ve çocuğunu yanına alır.

Kıbrıs'ta ise önemli bir operasyon hazırlığı yapılmaktadır. Yunanistan'dan Kıbrıs'a harp gemileri gelmiştir ve adadaki mücadele zorlaşmıştır. Bu gemilerin koordinatlarının, Türk jetlerine bildirilip imha edilmesi gerekmektedir. Düşmanın en yoğun olduğu bölgeye gidilmesi gereken ve geri dönüşü olmayan bu göreve Timur gönüllü olur. Bütün dostlarıyla vedalaşan Timur, düşman saflarına gizlice sızar ve gemilerin koordinatlarını Türk kuvvetlerine bildirir. Fakat tam bu esnada Rumlar tarafından fark edilir ancak gidecek yeri olmayan Timur, bir uçurum kenarında köşeye sıkışır. Köşeye sıkışan Timur, onu kovalayan çete üyesi tarafında vurulur ve tam bu esnada gökyüzünde beliren Türk jetleri, Rum kuvvetlerini ve gemilerini bombalarlar. Başarıyla gerçekleşen operasyon Türkiye'de gazete haberlerine konu olur fakat Timur'un bedeni bulunamaz ve şehit olduğu farz edilir. Timur'un ailesine askerler acı haberi verir. Filmin son kısmında uzun bir aradan sonra gözlerini açan Timur'u görürüz. Çatışmada vurulmuş fakat ölmemiştir. İyileştikten sonra arkadaşlarıyla vedalaşarak Türkiye'ye dönmeye karar verir. Döner dönmez de Yıldız'ın, Veli ile evleneceği haberini alır ve koşarak nikâha gider. Tam nikâhın kıyılacağı anda Timur içeriye dalar ve Timur'u gören Yıldız bayılır. Filmin son sahnesinde Timur ve ailesi, Yıldız'ı istemeye gelirler ve tekrar bir araya gelirler.



Şekil 3.10: Filmde kullanılan gazete haberi ve protesto görüntüsü

Göklerdeki Sevgili filmi, Kıbrıs'taki katliamların en çok arttığı 1963 yılında geçmektedir. Bu sebeple sıkça Türk taraflı bir bakış açısına sahip filmde, Rumlar kötü gösterilmek istenmiştir. Timur'la Kıbrıs'ta görev yapan bir asker filmdeki şu söylemi: "Yetmiş iki buçuk millet için gerçek farkımız bu işte! Türk, adil ve müşfik!" bu durumu destekler niteliktedir. Ayrıca filmde Türk olmanın yüceliği ve şerefi, milliyetçi söylemlerle seyirciye yansıtılmıştır.

Göklerdeki Sevgili'nin Kıbrıs meselesi açısından en önemli yönü, Kıbrıslı Rumları gösteriş biçimidir. Filmde Rumlar, ezan okunurken müezzini öldürür, kadınlara tecavüz eder ve karakterler dişleri dökülmüş, tıraşsız kalmış bir şekilde gösterilir. Rum karakterlerin görsel biçimleri, 1966 yılında yapılmış bu filmde sonra çekilecek olan Kıbrıs konulu filmlerde de sıkça kullanılmış, adeta bir motif haline gelmiştir. Filmin orta kısmında yer alan Kıbrıs sekansı, 25 Aralık 1963 tarihindeki gazete manşetiyle başlamış ve o dönemde yaşanan gerçek protesto, gazete haberleri ve miting görüntüleriyle anlatılmıştır. Filmde Türkiye'den Kıbrıs'a giden Türk askerlerine yer verilmiş ve bu kişiler İstanbul Türkçesi ile konuşmuştur. Rumlar ise daha önce incelenen Kıbrıs filmlerinin aksine, Rumca konuşmuş, Timur'la olan konuşmaları Türkçe bilen Rumlar tarafında tercüme edilmiştir.

Yine *Göklerdeki Sevgili* filminde de, *Kartalların Öcü* filmindeki Türk jetleri motifi kullanılmıştır. Filmin son kısmında başarıyla gerçekleşen operasyon haberini alan Timur'a, aynı zamanda pilot Cengiz Topel'in şehit olduğu haberi de iletilir. 1964 yılında adaya düzenlenen hava operasyonunda şehit düşen Cengiz Topel, bu filmde de anılmış ve Türk hava kuvvetlerine sıkça değinilmiştir.

Filmin son kısmında Timur iyileştikten sonra adadan ayrılırken arkadaşı Durdu Dayı'ya: *"Allah bilir ya vatana hiç dönmek istemiyor Durdu Dayı."* der. Durdu ise *"Günün birinde her şey değişecek Timur, günün birinde tekrar geleceksiniz buraya."* der. Buna karşılık Timur'un cevabı manidardır: *"Uçaklar, tanklar, ay yıldızlı bayraklar... O zaman kahramanlara çiçekler atacaklar, zafer marşları çalacaklar, her şey değişecek. Her şey..."* diyerek Kıbrıs'a veda eder. Henüz Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yapılmadığı 1966 yılında çekilen filmdeki bu diyalogda; adada Rumlara karşı verilen mücadelenin son bulmadığı, Türk askerinin adaya tekrar geleceği ve düzeni sağlayacağı vurgusu yapılmaktadır. Buradaki vurgunun asıl sebebi de Türk hükümeti tarafından, 1964 yılında Kıbrıs'a yapılmak istenen harekâtın Johnson mektubu ile engellenmiş olmasıdır.

Ayrıca filmde Kıbrıslı Rumlara lojistik destek sağlamaya çalışan Yunan gemilerinin görünmesi, dönemin çok tartışılan önemli olaylarından biridir. Bu yardım çalışmalarının Türk bir pilot tarafından engelleme çalışması ise olası bir harekâta Türk pilotlarının ve hava gücünün yapabilecekleri doğrultusunda bir mesaj içermektedir.

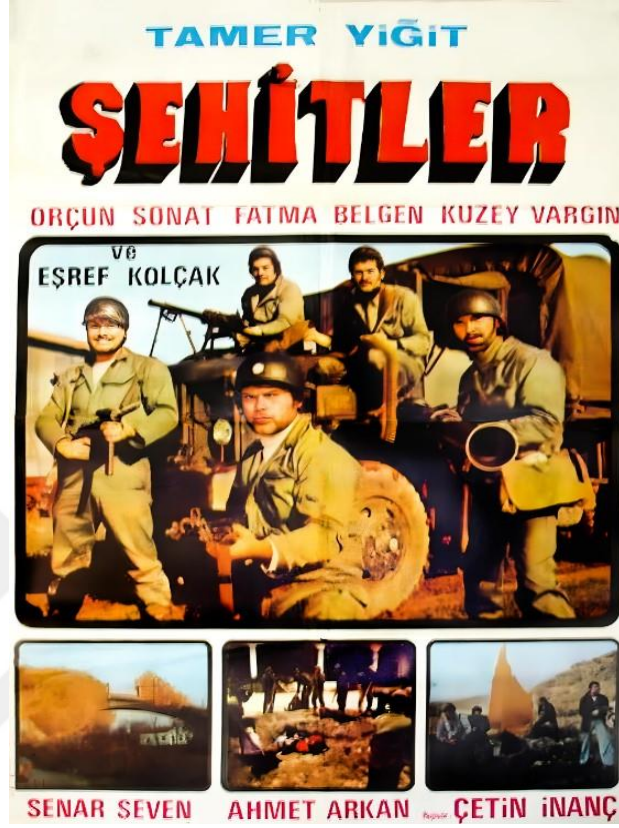
3.4. 1974 YILINDA TÜRK SİNEMASINDA KIBRIS MESELESİNİ KONU EDİLEN FİMLER

1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı döneminde yapılan bu filmlerin, en temel özelliği içerdiği askeri öğelerdir. Filmler milliyetçi söylemler üzerine kurulmuştur. Türk kimliği, cesaret, fedakârlık, kahramanlık gibi temalar benzer konularla ve farklı karakterlerle anlatılmıştır.

Teknik olarak bir önceki döneme göre daha başarılı olan filmler, renklidir. Bu filmlerin bir diğer ortak özelliği de çoğunluğunda dönemin gazete haberleri, Kıbrıs Barış Harekâtı ve resmi askeri geçit törenleri görüntülerinin sıklıkla kullanılmış olmasıdır.

Harekât nedeniyle, Kıbrıs sorununu anlatan filmlerde özellikle 1974 yılında büyük bir artış yaşanmıştır. 1974 yılında: *Göç-Kıbrıs Ufuklarında*, *Zindan*, *Şehitler*, *Kartal Yuvası*, *Kıbrıslı Fedailer*, *Esir Hayat*, *Kıbrısta Türk Aslanları*, *Önce Vatan*, *Sezercik Küçük Mücahit*; 1977 yılında *Silah Arkadaşları*, 1987 yılında *Cehennem Ateşi: Ölümüne Koşanlar* filmleri yapılmıştır. Bu bölümde çalışma kapsamında 1974 yılında çekilen *Şehitler*, *Kartal Yuvası*, *Zindan* ve *Sezercik Küçük Mücahit* filmleri değerlendirilmiştir.

3.4.1. Şehitler (1974) Filmi



Şekil 3.11: Şehitler Filmi Afışı

(https://www.imdb.com/title/tt10685796/mediaviewer/rm2417757441/?ref_=tt_md_1, [Erişim tarihi: 09.04.2024])

Yönetmen: Çetin İnanç

Görüntü Yönetmeni: Dinçer Önal

Senaryo: Tamer Yiğit

Yapım: Gaye Film

Yapımcı: Erdoğan Tilav

Film: Renkli, 35 mm

Yapım Yılı: 1974

Süre: 75 dakika

Oyuncular: Tamer Yiğit (Kemal), Fatma Belgen (Fatma), Orçun Sonat (Osman), Eşref Kolçak (Emin), Kuzey Vargın (Reşit), Ahmet Arkan (Ahmet), İsmail Hakkı Şen (Rum Albay), Ekrem Gökkaya (Rum Binbaşı)

3.4.1.1. Filmin Konusu

Şehitler filmi, özel bir vazife için Kıbrıs'a giden Kemal ve dört arkadaşının kahramanlıklarını konu edinir. Kemal, Kıbrıs'ta mücahitlerle beraber Rumlara karşı mücadele eder ve silah arkadaşlarını Rum esaretinden kurtarır. Türkiye'nin adaya yapacağı askeri sefer sırasında Kemal ve arkadaşlarının görevi Rumlara istihbarat sağlayan radar kulesini yok etmektir.

3.4.1.2. Filmin İçerik Analizi

Şehitler filmi, toplu halde kurşuna dizilen ve mezarlara gömülen insanların görüntüleriyle başlar. Kıbrıs'ta Rumlar, Türklere karşı katliam faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye de bu duruma kayıtsız kalmaz ve istihbaratta görev yapan Üsteğmen Kemal'i, Kıbrıs'ta gizli bir göreve gönderir. Kemal annesiyle vedalaşır ve Kıbrıs'a gider. Annesi, Kemal'e veda ederken, "*Türk anası, asker anasıdır. Anaların en şerefli sidir. Seni vatan için yetiştirdim. Allah'a emanet ol.*" der. Bu ifade senaristin Türk askerine özgü şeref ve onur gibi vasıflarına dair göndermesidir.

Üsteğmen Kemal, adada Rumların tutsağı olan silah arkadaşı Ahmet'i ve Kıbrıs Türklerini kurtarır. Ahmet'i kurtardıktan sonra yine eski dostları Osman'dan, Reşit ve Emin'inde bir yıldır Rum hapishanesinde tutulduklarını öğrenir. Arkadaşlarını kurtarmak için Rum askerleri tarafından tutuklanarak, hapishaneye götürülür. Filmin bu bölümünde Rumların, Kemal'e ve Kıbrıs Türklerine sık sık işkence ettiğini görürüz. Bu sahneler aynı dönemde Kıbrıs'ta yaşayan EOKA taraftarı Rumların, Türkler üzerinde oluşturduğu imajın temsilidir.



Şekil 3.12: Filmde kullanılan gazete haberleri

Kemal'in yaptığı kaçış planıyla dört arkadaş hapisneden kurtulur. Peşlerine düşen Rumlarla uzun bir çatışma yaşandıktan sonra Reşit bacağından vurulur ve mücahit kampına dönmek zorunda kalırlar. Burada sürekli Türkiye ile irtibatla olan Kemal'e, Rumlara istihbarat sağlayan bir radarın yok edilme emri gelir. Kemal'in yaptığı kaçış planıyla dört arkadaş hapisneden kurtulur. Radarı yok etmek üzere yola çıkan silah arkadaşları, yakalanmamak için Rum askerlerinin kıyafetlerini giyerek kamufle olurlar. Kemal, Osman, Reşit ve Emin, saldırı öncesinde aralarında geçen konuşmada, Kemal'in arkadaşlarına geri dönüşü olmayan bu operasyona gelmek zorunda olmadıklarını söylemesi üzerine silah arkadaşları: *"Gelmek mi? Anavatandan bizim için gelen binlerce Mehmetçik çarpışırken seyirci mi kalacağım?"*, *"Vatan bizim seve seve ölürüm."*, *"Bu uğurda ölmek ölümlerin en şerefli."* karşılıklarını verir. Kemal karşılık olarak *"Sağ olun dostlarım! Türkün ve Türklüğün, kahramanlığının en yücesi, en şerefli olduğunu gösterin dünyaya!"* diyerek saldırıyı başlatır. Buradaki milliyetçi söylemler özelinde, Türklük bilinci yüceltilmiştir.



Şekil 3.13: EOKA'cılarının filmdeki tasvirleri

Filmde Türkiye'nin adaya askeri çıkartmaya başlaması Rumlar tarafından duyulur. Rumların lideri, *"Ne kadar Türk varsa, yaşlı, genç, erkek, kadın, çoluk çocuk hepsini kurşuna dizin"* emri verir. Rum saldırısı ezan okuyan müezzinin öldürülmesiyle başlar, çocuklar kurşuna dizilir. Burada Rumların kutsal din adamlarını, masum çocukları öldürecek kadar acımasız ve zalim olduğu resmedilir. Türk kuvvetleriyle eş zamanlı olarak Kemal ve arkadaşları, Rumlara karşı direnişe başlarlar. Uzun, silahlı çatışmalardan sonra Türkler muzaffer olmayı başarır. Filmin son bölümünde Kemal ele geçirdiği tank ile bir kiliseyi yıkar. İlk sahnede tüm Türklerin yol edilmeye çalışılması, Ada'da yaşayan Rumların 1963 tarihli Akritas Planı'na dair bir göndermedir. Plan dâhilinde kapsamlı bir soykırım öngörülmektedir. Diğer yandan bir kilisenin yok edilerek zafere ulaşılması dönemin Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios'un aynı zamanda Kıbrıs Ortodoks Kilisesi

Başpiskoposu olmasına da bir göndermedir. Makarios eylemleri ile Kıbrıs Cumhuriyet'inin Yunanistan'a bağlanması için çaba sarf etmesi ve Kıbrıs'ı Türklere karşı girişilen terör faaliyetlerini destekler nitelikteki görüşleri filmde bu yolla eleştirilmiştir. Günümüzde de Rum kilisesi Kıbrıs Rum Kesimi'nin siyasi karara alma mekanizmalarında belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rumlar, şehirde mağlup edildikten sonra, Kemal ve arkadaşları, radar kulesini imha etmek üzere EOKA'cıların karargâhına doğru hareket ederler. Rumların karargâhında şiddetli çatışmalar yaşanır, Ahmet ile Reşit bu çatışmada şehit olurlar. Kemal, kuleye çıkarken EOKA lideriyle giriştiği mücadeleyi kazanır ve elinde Yunanistan bayrağı taşıyan Rum'u öldürür. Osman ve Emin ise kuleye tırmanırken şehit olurlar. Zorluklar içinde kulenin tepesine tırmanan Kemal, kendisini feda ederek bombayı patlatır ve şehit olur. Filmin kapanış sahnesinde askeri ve sivil resmi geçit törenlerinden görüntüler ve militer bir marş eşliğinde Mehmet Akif Ersoy'un *Çanakkale Şehitlerine* şiiri okunur. Kıbrıs meselesi Çanakkale Savaşına benzetilerek, adadaki mücadelenin bir bağımsızlık mücadelesi olduğu simgelenir.



Şekil 3.14: Filmde sıkça görülen duvar yazıları

Şehitler filminde, Rum askerlerinin acımasızlığı ve şiddet kullanımı çok yoğun bir şekilde gösterilmiştir. Türkler film boyunca Rum askerleri tarafından; dövülmüş, tutsak edilmiş ve öldürülmüştür. Türk kadınlarına tecavüz edilmiş; Türk bayrağı, Atatürk fotoğrafı gibi simgeler Rumlar tarafından yıkılmıştır. Duvar yazılarında sık sık “*Kahrolsun Türkler!*”, “*Yaşasın EOKA!*”, “*Enosis! Makarios!*” gibi ifadeler yer almıştır. Tarihsel olarak 1974 yılında geçen filmde, Türk milliyetçiliği yoğun olarak seyirciye yansıtılmıştır. Filmde Türk ve Rum karakterler, İstanbul Türkçesiyle konuşmuştur. Çok uzun çatışma ve dövüş sahneleri, hikâyenin arka plana atılmasına sebep olmuştur. Tek bir Türk askerinin çok sayıda Rum'u yenerek, Türkün her zaman “muzaffer” olacağı algısı yansıtılmıştır.

3.4.2. Kartal Yuvası (1974) Filmi



Şekil 3.15: Kartal Yuvası Film Afışı

(https://www.imdb.com/title/tt1694066/mediaviewer/rm1375994369/?ref_=tt_ov_i, [Erişim tarihi: 11.04.2024])

Yönetmen: Natuk Baytan

Görüntü Yönetmeni: Cahit Engin

Senaryo: Tarık Dursun Kakinç

Yapım: Çağdaş Film

Yapımcı: İzzettin Yılmaz

Film: Renkli, 35 mm

Yapım Yılı: 1974

Süre: 90 dakika

Oyuncular: Ceyda Karahan (Mary/Meryem), Yıldız Kenter (Makbule), Cemil Şahbaz (Murat), Ülkü Akbaba (Eleni), Türker Tekin (Hristo), Dinçer Çekmez (Vasili), Mete Sezer (Meyhaneci), Yılmaz Gruda (Muhtar)

3.4.2.1. *Filmin Konusu*

Kartal Yuvası filmi, Kıbrıs'ta yaşanan etnik gerilim ve çatışmaları konu alır. Film, Murat isimli genç bir doktorun İngiltere'deki tıp eğitimini tamamladıktan sonra nişanlısı Mary ile birlikte Kıbrıs'a dönüşünü ve adada yaşanan çatışmalara dair hikâyesini anlatır.

Murat'ın dönüşü, Kıbrıs'ta zaten devam eden Türk ve Rum nüfusu arasındaki gerginliğin ortasına düşer. Adadaki gerilim, Murat ve Mary'nin kişisel hayatlarını etkiler. Filmde, Murat'ın nişanlısı Mary, etnik kökeni nedeniyle Rumlar tarafından hedef alınır. Bu durum, Murat'ın ailesinin de içine çekildiği bir çatışma ortamına yol açar.

3.4.2.2. *Filmin İçerik Analizi*

Film Makbule'nin oğlu Murat ve Mary'yi karşıladığı sahne ile başlar. Onları uzaktan izleyen bir grup Rum arasından Vasili, Makbule için, *“Senin kocakarı geldi, bütün Türkleri kovduk köyden ama bu ihtiyar cadıyı atamadık bir türlü.”* der. Yolda araçlarının bozulması üzerine köyde duraksayan Makbule, Mary ve Murat, Rumların yoğunlukta yaşadığı köyde hoş karşılanmadıklarını görürler. Köyden uzak bir evde yaşayan, Makbule'nin evine yerleşen nişanlı çift, yakında evleneceklerdir fakat aslen İngiliz olan Mary, köydeki Rum çetecilerin dikkati çeker. Doktor olan Murat'ın başka bir köye yardıma gidip uzun süre dönmemesi üzerine evde yalnız kalan Makbule ve Mary, Rumlar tarafından taciz edilmeye başlar. Makbule'nin evde olmadığı bir gün Mary, Dimitri tarafından tecavüze uğrar.



Şekil 3.16: Film boyunca çatışan iki taraf: Makbule ve Mary – Rum çetesi

Filmin ikinci yarısında Rum kızı Eleni kaybolur ve sevgilisi Musa, Makbule'nin evine sığınır. Rum gençleri Musa'yı linç etmek için Makbule'nin evini kuşatır. Makbule, gençlere

karşı evini kahramanca savunur. Bunun üzerine Vasili ve adamları evi yakarlar fakat Makbule direnmeye devam eder. Filmin son kısmında Bülent Ecevit'in sesini duyarız: *"Kıbrıs'ta indirme ve çıkarma hareketi başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. İnsanlığa ve barışa büyük bir hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz."* Radyoda bu duyuruyu duyan Makbule göğsüne bir Türk bayrağı sıkıştırır ve evine girmeye çalışan Rumlarla mücadeleye devam eder fakat Mary ağır yaralanır.

Çatışma sahnelerine eş zamanlı olarak Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçek görüntüleriyle adaya hareket başlar. Rumlardan geriye sadece Dimitri kalır ve Makbule'yi yakalar. Tüfeğini alıp ona doğrulttuğunda, Makbule, göğsünü açarak Türk bayrağını gösterir ve haykırır: *"Beni öldürebilirsin! Ama bu bayrağın altında 40 milyon kişi var. Unutma!"* Dimitri tam ateş edecekken, Mary tarafından öldürülür. Mary, şehadet getirerek Makbule'nin dizlerinde vefat eder. Filmin finalinde "Tuna Nehri" marşı çalmaya başlar ve Makbule, evine sığınmış olan Musa'yı kurtarır. Filmin kapanış sahnesinde bu söylemle Türkiye'nin Kıbrıs'taki mücadeleden vazgeçmeyeceğini ve Türk halkının Kıbrıslı Türklerin yanında olacağı sembolize edilmektedir.



Şekil 3.17: Makbule ve Dimitri'nin yüzleşme sahnesi

Kartal Yuvası filmi diğer Kıbrıs filmlerinden ayıran en önemli özelliği, filmdeki mücadelenin kadın karakterler tarafından verilmiş olmasıdır. Özellikle Makbule, gelinini korumak için büyük bir cesaret, fedakârlık ve direnç gösterir. Filmin ana temalarını da bu kavramlar oluşturur. Mary'nin Müslüman olmaması ve aslen İngiliz olması, Rumlar tarafından "bizden" biri olarak karşılanmasına sebep olmuş fakat bir Türkün evine sığınması

ve onunla evlenecek olması da kendilerinden birisi olarak gördükleri Mary'ye saldırmalarına engel olamamıştır.

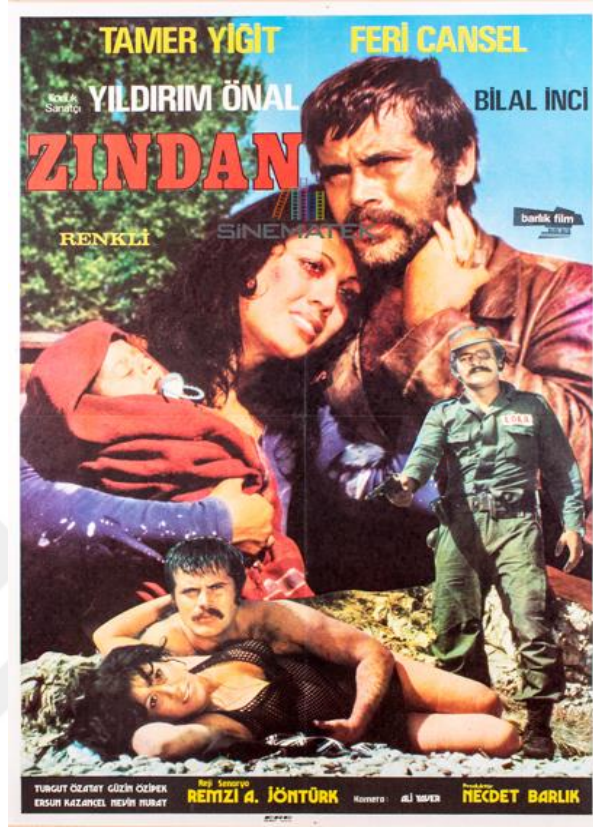
Film, aynı zamanda bir dönem eleştirisi sunar; etnik çatışmaların bireyler ve toplumlar üzerindeki yıkıcı etkilerini, insanlık dışı muameleleri gözler önüne serer. Aynı zamanda aile değerleri ve topluluk içinde dayanışma gibi temaları da işler. Özellikle Makbule'nin mücadelesi, filmde önemli bir dönüm noktası olarak işlenir ve aile içindeki kadınların güçlü karakterler olarak betimlenmesine olanak tanır. Film, bu kişisel dramalar üzerinden Kıbrıs'taki daha geniş çaplı etnik ve politik çatışmaları yansıtır. Karakterlerin yaşadıkları, ada üzerindeki tansiyonun ve toplumsal çatışmaların bireyler üzerindeki derin etkilerini gösterir. Bu çatışmalar sadece dışarıdan gelen baskılar değil, aynı zamanda iç çatışmalar, aile içi dinamikler ve bireysel kimlik mücadeleleri şeklinde de kendini gösterir.



Şekil 3.18: Vasili'nin saldırılarına karşı Makbule ve Mary

Kartal Yuvası bu temaları işlerken, aynı zamanda ada halkının dayanıklılığını, direncini ve çatışmalar karşısında sergiledikleri insanüstü çabaları ön plana çıkarır. Film, Kıbrıs'taki tarihi olayları dramatik bir şekilde ele alırken, aynı zamanda bireylerin yaşadıkları travmalara ve umutlarına da vurgu yapar. *Kartal Yuvası*, bir döneme tanıklık eden ve o dönemin sosyal ve politik yansımalarını detaylı bir şekilde ele alan bir yapımdır. Film, döneminin toplumsal gerçeklerini yansıtan önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

3.4.3. Zindan (1974) Filmi



Şekil 3.19: Zindan Film Afişi

(<https://sinematek.tv/zindan/>, [Erişim tarihi: 13.04.2024])

Yönetmen: Remzi Jöntürk

Görüntü Yönetmeni: Ali Yaver

Senaryo: Remzi Jöntürk

Yapım: Barlık Film

Yapımcı: Necdet Barlık

Film: Renkli

Yapım yılı: 1974

Süre: 59 Dakika

Oyuncular: Tamer Yiğit (Polat), Feri Cansel (Maria/Gülüm), Bilal İnci (Nikos), Turgut Özatay (Don Kilot), Ersun Kazançel, Süheyl Eğriboz (Petri), Nevin Nuray (Çerazza), Güzin Özipek (Fatma Kadın), Yıldıırım Önal (Baba Yorgo), Yadigar Ejder, Yusuf Sezer

3.4.3.1. Filmin Konusu

Film, Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan önce yaşananları Polat ve ailesinin üzerinden anlatır. Polat, bir Rum olan Maria'ya âşıktır. Uzun bir aradan sonra evine dönen Polat, Maria ile evlilik plânları yapmaktadır. Fakat Nikos isimli bir EOKA komutanı Rumların, Türklerle en ufak bir iletişim kurmasına dahi izin vermemektedir. Nikos zulmederek bu birlikteliğe engel olmaya çalışmaktadır.

3.4.3.2. Filmin İçerik Analizi

Zindan filmi, sevgi ve barış temasının sıkça işlendiği bir anlatıma sahiptir. Zulmün ve zalimliğin kötü olduğu, sevginin barışı getireceği mesajı verilmeye çalışılmıştır. Filmin başlarında, Maria'nın babası Baba Yorgo'nun, EOKA örgütü Rum Komutanı Nikos'a söylediği; *“Dünyanın bütün kinleri bir bebeğin gözyaşlarına değer mi Nikos?”* sözü zalimliğin değersiz olduğunu vurgulamak istemiştir. Nikos, Maria ve Polat'ın birlikte olmasını istememektedir. Polat'a zulmederek kolunu kestirmiştir. Bu sahnedeki Rumların gaddarlığı ve acımasızlığı resmedilirken, Polat tek kolu kaldıktan sonra annesine; *“Keşke dürüst yaşamak, barış içinde yaşamak, istediğini yapmak böyle zor olmasaymış.”* der. Geçmişte Polat'la cezaevinde tanışan Don Kişot, filmin başında Nikos'un zulümlerine destek verir. Fakat sonrasında bu karakter değişerek, Polat ve Maria'ya Nikos'un zorbalıklarından kaçmaları için yardımcı olur.



Şekil 3.20: Filmde sıkça kullanılan güvercin sembolü

Filmde, ana karakterlerin yanı sıra Rumların, Türk halkına yaptığı zorbalıklar yan karakterler üzerinden gösterilmektedir. Maria doğurmak üzereyken bir Rum evine sığınarak

yardım ister ancak kimse yardım etmemektedir. Maria zorda olsa bir kilisenin önünde doğurur. Doğum yaptıktan sonra Nikos kilisenin önünde tekrardan saldırır ve Maria'yı vurur, Maria bir süre daha yaşadıkdan sonra ölür. Çocuklarına Barış adını verirler. Don Kişot, Maria ve Polat'a yaşadıkları zorluklara rağmen çocuklarına neden Barış ismini verdiğini sorar; Polat ise *"Bir gün bebeler büyüyecek, bir gün insanlar uyanacak, yeşil adaya barış gelecek, belki silahlar patlayacak, bombalar atılacak, çiçekler kana bulanacak ama barış gerçekleşecek"* sözüyle umudunu kaybetmediğini ve Kıbrıs'ın barışa ulaşacağına inandığını belli etmektedir. Sonraki sahnede, Rumların birçok köye saldırdığı, insanları öldürüp gömdükleri, insanların korkudan Türk olmadıklarını söyledikleri anlatılmaktadır. Bu sahne Kıbrıs Türkünün yaşama hakkına ve özgürlüğüne yapılmış bir müdahale olarak dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu sahne, Yunanistan ve Rum Kesimi aracılığıyla 1974 Kıbrıs Harekâtı'nın Türkiye'nin Kıbrıs'a yerleşmek için yapılan kanlı bir eylem planı olarak gösterilme çalışmalarına karşı, Türkiye'nin huzur, barış ve güven ortamının sağlanması amacına yönelik olduğu söylemini desteklemektedir.



Şekil 3.21: Rum çeteciler ve Maria-Nikos

Hikâye, Rum çetesi komutanı Nikos'un, Polat ve Maria'nın peşine düşmesiyle kaçma-kovalamaca şeklinde devam eder. Filmdeki önemli çıkarımlardan birisi beyaz güvercindir. Birçok sahnede beyaz güvercin görülmektedir. Beyaz güvercin barışı temsil etmektedir. Polat, Maria'yı kaybettikten sonra Nikos'tan kaçarken beyaz güvercini görerek: *"Ve bir gün doğacak bebeklerin güler yüzleri dalgalanacak gönderlerde bayrak yerine. Ne dil ne din ne ırk ayrımı olacak gönlümüzde. Ve bu kör karanlıkları aydınlatacak güvercin, barış güvercini."* der. Film boyunca umudun simgesi olarak gösterilen beyaz güvercin, Kıbrıs Türkünün kurtuluşunun anahtarı olarak verilmiştir. Barışı temsil eden güvercin figürüne

vurgu yapılması, 1974 Harekâtı'nın aslında barış harekâtı olduğu fikrini desteklemektedir. Harekât emrini veren dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'i "Kıbrıs Fatih'i" olarak ele alan Kıbrıs konulu kartpostallarda da güvercin figürü öne çıkartılmıştır.

Polat'ın kaçacak yeri kalmadığında, filmin son sahnesinde yardımına Don Kişot yetişir ve çocuğu ona verir, Barış, oğlunu yaşatmasını ister. Filmin son sahnesinde Harbiye Marşı çalmaya başlar ve Kıbrıs Barış Harekâtına ait gerçek görüntüler eşliğinde Polat şu sözleri söyler: *"Kurtuluş umutları bitti tükendi derken, göğün dev kartalları gökyüzünden inerken, bakın ey ak güvercinler kartal olmuş savaşta. Mustafa Kemal gibi er komutan en başta. İşte böyle gelir, zalimlere ölüm, ezilenlere barış getirir işte bak gör. Perdesini yıkmaya geldik o ilkel çağların, çöktük bir volkan gibi üstüne bu dağların, gör de ibret al zalim. Tanklar alev kusarak kovalarken düşmanı, dalga dalga bir alev tuttu yavru vatani, bitti artık o acı karanlık zindan, yeni dünya kuruldu güvercin kanatlarından. Herkes kardeşçesine mutlu yaşayacak burada, borçluyuz bu günleri o canım anayurda."* Polat, Nikos ile kendisini bomba ile öldürür ve film sona erer. Bu söylemler ile film boyunca vurgulanan barışın harekât ile Kıbrıs'a geldiği vurgulanır. Harekât görüntüleri ve güvercin motifleriyle de bu durum güçlendirilmeye çalışılmıştır.



Şekil 3.22: Filmde kullanılan harekât görüntüleri

Zindan filminde, Türk karakterler film boyunca barış fikrini vurgulamış, Rum karakterler ise buna zulümle, saldırıyla karşılık vermiştir. Yine Türk tarafının Rumlarla olan çatışması kendilerini savunma olarak seyirciye sunulmuş, bazı sahnelerde şiddet kullanımında aşırıya kaçılmıştır. Bu doğrultuda filmde Rumlar, vahşi, acımasız ve vicdansız olarak temsil edilmiş; Türkler ise barış içinde yaşamak isteyen, zulme karşı kendini savunan bir toplum olarak gösterilmiştir. Filmin sonunda yaşanan askeri müdahale ile yine adaya barışı getirecek olanın Türkler ve Türkiye olduğu vurgusu yapılmak istenmiştir.

3.4.4. Sezercik Küçük Mücahit (1974) Filmi



Şekil 3.23: *Sezercik Küçük Mücahit* Filmi Afişi

(https://arsiv.tsa.org.tr/media/photos/sezercik_kucuk_mucahit_1974/sezercik_kucuk_mucahit_1974_1.jpg, [Erişim Tarihi: 08.04.2024])

Yönetmen: Ertem Göreç

Görüntü Yönetmeni: Orhan Kapkı

Senaryo: Erdoğan Tünaş

Yapım: Er Film

Yapımcı: Berker İnanoğlu

Film: Renkli, 35 mm

Yapım Yılı: 1974

Süre: 82 Dakika

Oyuncular: Sezer İnanoğlu (Sezercik), Orçun Sonat (Üsteğmen Murat), Perihan Savaş (Lale), Şükriye Atav (Lale'nin Annesi), Nedret Güvenç (Aynur), İsmail Hakkı Şen (Doktor Fikret), Turgut Özatay (Dmitri)

3.4.4.1. *Filmin Konusu*

Sezercik Küçük Mücahit filmi, öğretmen Lale ve pilot subay Murat'ın çocukları Sezer'in, Kıbrıs'ta başından geçenleri anlatır. Murat'ın beklenmedik ölümüyle Kıbrıs'ta kardeşi Aynur'un yanına yerleşen Lale, annesinin sağlık sorunları nedeniyle anavatana kısa bir süre için geri döner. Bu sırada Kıbrıs'taki EOKA terör örgütü tarafından Aynur ve eşi öldürülür. Sezer, olay yerindeki bir Türk çift tarafından kurtarılır ve yetiştirilir. Yıllar sonra Sezer, yine bir EOKA saldırısı sonucu, geçmişini öğrenir. Annesini bulmak ve onu yetiştiren ailenin intikamını almak üzere mücahitlerle EOKA'ya karşı savaşır.

3.4.4.1. *Filmin İçerik Analizi*

Film, öğretmen olan Lale'nin okulda ders verdiği sahneyle başlar. Okul zili çaldıktan sonra pilot subay olan nişanlısı Murat ile annesini ziyaret eder. Düğün hazırlıkları konuşulurken, Lale'nin ablası ve eniştesinin Kıbrıs'ta olduklarını ve Kıbrıs'ta sorunların başladığını annenin ifadelerinden anlarız. Düğünden kısa bir süre sonra Murat göreve gider ve Lale hamile olduğunu öğrenir. Bütün aile Murat'a bebek haberini vermek için bir araya geldiği sırada, Murat'ın uçağının düştüğü ve şehit olduğu haberi gelir. Aylar geçer, Lale kendini oğlu Sezer'e adar ve Kıbrıs'a ablasının yanına yerleşir. Kısa süre sonra Lale'nin annesinin kalp krizi geçirmesi üzerine, Lale bebeğini ablasına emanet ederek anavatana döner. Kıbrıs'ta ise EOKA'cılar Türklere karşı saldırılara başlamıştır. Doktorun köylülere sürekli yardımcı olması ve sahip çıkması üzerine EOKA üyeleri, doktor ve Aynur'un evini basar ve çifti öldürür fakat bebek Sezer'i fark etmezler. Saldırı sırasında evin yakınında bulunan Hasan ve Ayşe, evde Sezer'i fark ederler ve çocuk sahibi olamadıkları için bebeği sahiplenirler. Lale ise ailesinde yaşadığı acı kayıplar sonrasında akıl hastanesine yatırılır. Yıllar geçer, Sezer Kıbrıs'ta büyür.

Adada yaşanan Rum saldırılarından dolayı, Sezer'e ailesi sık sık, "*Rum mahallesinde dolaşma.*", "*Onlarla kavga etme.*", "*Rum kızlarından uzak dur.*" gibi uyarılarda bulunur fakat Sezer, Rum çocuklarının saldırısından kaçamaz. Buna şahit olan Türk esnafın "*Hep bizimkiler mi ezilecek! Hep bizimkiler mi yiyecek! Yerden yüzleri kalkmayacak mı hiç!*" serzenişi, çocukların kavgası üzerinden; Türklüğün yüceliği ve Kıbrıs Türk toplumunun haksızlığa uğradığı algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda iki toplum arasındaki

çatışmanın çocuklara kadar yansıdığı vurgulanmıştır. Sezer'in babası Hasan'ın oğlunun dayak yemesine tepkisi: “Çocuk, bebek dinlemez onlar. Kalp yerine taş taşır palikaryalar.” der. Burada kullanılan *palikarya* kelimesi, Kıbrıslı Türkler tarafından Yunanları ve Rumları küçük görmek için kullanılan argo bir terimdir.

Filmin devamında radyodan Nikos Sampson'un, Makarios'a darbe yaptığı ve EOKA'cıların Sampson'u cumhurbaşkanı ilan ettiği duyulur. Türk vatandaşlarının evlerinde kalmaları tembihlenir. Sahnenin devamında bir grup Rum asker, “Beklediğimiz gün geldi, adada bir tek canlı bile kalmayacak. ENOSİS gerçekleşecektir. Bize hiçbir kuvvet mâni olamaz. Kıbrıs bizimdir artık” diyerek Türklere karşı saldırıya geçerler. Rum askerin bu söylemi ile Kıbrıslı Rumların acımasız ve vicdansız olumsuz imajı öne çıkarılmaktadır. Minarede ezan okuyan müezzini ve masum sivilleri öldürürler. EOKA'cılar Sezer ve ailesinin kapısına dayanır, kaçmak istemeyen cesur Sezer'i, intikamlarını alması için kaçırmaya ikna eder ve gerçek ailesinin kendileri olmadığını, babasının şehit bir subay olduğunu ona anlatırlar. Sezer'i dolaba saklayan aile, EOKA'cılara teslim olurlar ve son sözleri “Vatan sağolsun!” olur.

Filmin ilk yarısında yaşanan bu olaylardan sonra Sezer, ailesini öldüren çetecilerden intikam almak üzere peşlerine düşer. Baskın yapacakları Bayraklı Köyü'ne onlardan önce giderek, köylüleri uyarır ve çeteyi peşine takarak Türk mücahitlerin tuzağına düşürür. Türk askeri burada EOKA'cılara “Masum silahsız insanları öldürdünüz. Sizin ulusunuz savaşımayı öğrenemeyecek! Şerefsizce çarpışanlar, şerefsiz ölürlər!” diyerek silahını intikamını alması için Sezer'e verir. Sezer ise büyük bir merhamet örneği göstererek, çetecileri öldürmez. Bu hareket üzerine “Türk ulusunun çocukları bile aman dileyene tetik çekmez.” der. Buradaki ifadeler, Türklerin yaşadığı acılara rağmen, af dileyeni affedecek kadar erdemli olduğu vurgulanır.



Şekil 3.24: Sezer'in tuzağına düşen EOKA'cılar

Filmin son bölümünde Sezer'in kahramanlıkları mübalağalı bir dille anlatılır. Sezer, Türk askerlerine yardım eder, birçok köyün kurtarılmasını sağlayan evrakları yetkililere iletir ve görev yaptığı her yerde rütbe alarak ve teğmenliğe kadar yükselir. Bir çocuk için çok zor şartlarda yolculuklar yapar ve bu yolculuklardan birinden masum bir kadını tecavüze uğramaktan kurtarır. Kadının hayatını kaybetmesi üzerine, bebeğini yanına alarak Türk askerine teslim eder. Sezer'in bebeği taşıdığı sahnede Kıbrıs Barış Harekâtı başlamıştır, Sezer ise Türk jetlerini görünce, "Geldiler! Bak işte Türkler geldi! Belki de babamın arkadaşları bunlar. Beni kurtarmaya, hepimizi kurtarmaya geldiler!" der ve gerçek harekât görüntülerinden oluşan bir kesit seyirciye sunularak harekât başarıyla gerçekleşir. Filmin sonunda Kıbrıs'a kardeşini ziyaret etmek için gelen Lale, oğlunun yaşadığını öğrenir ve Sezer'i askeri bir geçit töreninde madalya alırken bulur. Film birbirlerine kavuşan anne ve oğulun sarılmasıyla son bulur.



Şekil 3.25: Filmdeki Kıbrıs Barış Harekâtı görüntüleri

Sezercik Küçük Mücahit filmi, Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde adada yaşanan darbe döneminde geçmiştir. Kıbrıslı Türkler, İstanbul Türkçesiyle; Kıbrıslı Rumlar ise Rumca ve Türkçe, karışık olarak konuşmuşlardır. Rumcadan, “bre” gibi dile özgü hitaplar filmde yer almış ve Rumlara karşı; zalim, alçak, katil, nankör gibi ithamlar sıkça kullanılmıştır. Ayrıca EOKA’cılar özelinde Rumların, kötü gösterilmek istendiği filmde, Türkiye’nin Kıbrıs Türklerini yalnız bırakmayacağını ve intikamlarını alacağı ifade edilir. Filmin sonundaki başarıyla gerçekleşen askerî harekât ile de bu algının gerçekleştiğini görürüz.

Militer unsurların çok yoğun bir şekilde kullanıldığı filmde iki toplum arasındaki meselenin çözümsüzlüğü, Türkleri kendilerini korumak zorunda bırakmıştır. Sezer’in dayanıklılığı, cesareti ve intikam arzusu; Kıbrıslı Türkler ve Rumların arasında nefret söylemi üretmek için kullanılmıştır. Dönem itibarıyla Türk sinemasında çocuk temalı filmler yükselişe geçmiştir. Sezercik serisi ile ünlünen Sezer İnanoğlu, babası yapımcı Berker İnanoğlu’nun da desteğiyle seriye üç film kazandırmıştır. *Sezercik Küçük Mücahit*, serinin son filmidir. Gişe kaygısının öne çıkığı görülen filmde çocuk kahramanın kullanılması Yeşilçam tarzı yıldız merkezli gişe filmleri anlayışıyla örtüşürken, diğer yandan gündemde bir konuya da çocuk gözüyle bakılması açısından önemlidir.

3.5. GÜNÜMÜZDE TÜRK SİNEMASINDA KIBRIS MESELESİNİ KONU EDİLEN FİMLER

2000 yılı sonrasında yapılan filmlerin, Kıbrıs sorununu ele alış biçimleri geçmişteki filmlerden çok farklıdır. Bu dönemin eserleri, Kıbrıs'ta yaşananları tarafsız şekilde ele alır ve geçmişte yaşananlardan dolayı vicdan azabı çeken iki toplum filmlere yansır. Bu filmlerin anlatım dilleri sembollere ve metaforlara dayanır, bu sebeple doğrudan seyirciye bir mesaj verme kaygısı bulundurmazlar.

Teknik olarak sinematografileri ve mekân seçimleri başarılıdır. 1990'lı yıllarda değişen Türk sinemasının çağdaş etkilerini yansıtırlar. Yönetmenlerin, oluşturdukları karakterler, mekânlar ve farklı sanat anlayışlarıyla kişisel dünyalarını ifade ederler.

Kıbrıs meselesi, 2000 yılı sonrasında *Çamur* (2002), *Gölgeler ve Suretler* (2010) ve *Kod adı: Venüs* (2012) filmleriyle Türk sinemasında konu edinilmiştir. Bu dönemde konu hakkında birçok belgesel çalışması yapılmışsa da tez kapsamında bu bölümde *Çamur* ve *Gölgeler ve Suretler* filmi değerlendirilmiştir.

3.5.1. Çamur (2002) Filmi



Şekil 3.26: Çamur Filmi Afişi

(<https://www.derviszaim.com/wp-content/uploads/2020/12/6-camur-afis-scaled.jpg>, [Erişim tarihi: 10.04.2024])

Yönetmen: Derviş Zaim

Görüntü Yönetmeni: Feza Çaldıran

Senaryo: Derviş Zaim

Yapım: Downtown Pictures, Marathon Filmcilik

Yapımcı: Marco Müller, Derviş Zaim

Film: Renkli

Yapım Yılı: 2003

Süre: 95 Dakika

Oyuncular: Mustafa Uğurlu (Ali), Yelda Reynaud (Ayşe), Taner Birsel (Temel), Bülent Emin Yarar (Halil), Tomris İncir (Oya), Arslan Kacar (Mafya elemanı), Ümit Çırak (Mahir), Nadi Güler (Çavuş), Serhan Ernak (Er), Erdiñç Olgaçlı (Komutan)

3.5.5.1. Filmin Konusu

Askerliğinin son zamanlarında gizemli bir hastalığa yakalanan Ali, konuşamamaya başlar. Nöbet yerindeki çamurun kendisine iyi geldiğini fark eden Ali, sık sık bölgedeki kuyuya inmeye başlar. Kuyuda bulduğu tarihi bir heykeli, kardeşi Ayşe ve nişanlısı Halil'e teslim eder. Halil'in para hırsı nedeniyle heykeli satmak istemesi hem Ali'ye hem Ayşe'ye zarar verir. Çocukluk arkadaşları Temel ise geçmişinin kötü yaşadıklarının suçluluğunu hâlâ hissetmektedir.

Filmde Kıbrıs Türkü olan Ali, Temel, Halil ve Ayşe'nin, gençlik yıllarında yaşadıkları olumsuz olayların, yetişkin hayatlarına olan etkileri sembolik motiflerle anlatılmaktadır.

3.5.5.2. Filmin İçerik Analizi

Ali, Halil ve Temel, Kıbrıs'ın en kötü günlerini yaşamış, Kıbrıs Türkü üç arkadaştır. Ali, geç yaşında zorunlu askerliğini yapmaktadır ve görevinin bitmesine üç hafta kalmıştır. Ali, gençliğinde Rum katliamından kurtulmuş, Halil ve Temel ise 1974 yılında, Kıbrıs Barış Harekâtı döneminde Rumlarla savaşmışlar. Temel, bir restoran işletmektedir ve harekâta yaşananlardan dolayı büyük bir vicdan azabı çekmektedir. Halil ise Ali'nin doğum uzmanı olan kız kardeşi Ayşe ile nişanlıdır ve tek derdi para kazanmaktır. Geçmişte yaşananları umursamaz ve Rumlarla aralarının iyi olamayacağına inanır.

Film dış ses eşliğinde bir gün doğumuyla başlar, bir tabur askere komutanları seslenmektedir: "Askerler! Kıbrıs'ta otuz yıl öncesini hatırlayın. Kıbrıs'ta bu adada can ve mal güvenliğiniz yoktu. Türk olarak Rumların tehdidi altında yaşıyordunuz. Katliamlar, ırza geçmeler, göçler, kayıplar vardı. Türk ordusu adaya çıktığında, kurtaracak Türk bulamayacak deniliyordu. Türk ordusu adaya çıktı, sizler için güvenli bir bölge yarattı. Şimdi Rumlar, Güneyde kendi bölgelerinde; Türkler Kuzeyde kendi bölgelerinde huzur içerisinde yaşıyorlar. Hem de otuz yıldır, kimsenin burnu kanamadan. Yalnız son zamanlarda aldığımız habere göre, Rumlar tekrar silahlanmaya başlamışlar. Bu yüzden hazırlıklı olmalıyız." Komutan sözlerini tamamlar tamamlamaz, zorunlu askerlik görevini yapan Ali bayılır ve revire kaldırılır. Ali, gizemli bir hastalığa yakalanmıştır ve bu hastalık sebebiyle konuşamamaktadır.



Şekil 3.27: Filmi karakterleri Halil, Ayşe, Temel ve Ali.

Birlik komutanı, terhisine az bir süre kalan Ali'yi birliğin ücra bir yerinde nöbet tutması için görevlendirir. Ali, çamurlu bir bölgede tuttuğu nöbetleri sırasında, yerel halkın çamurdan şifa bekleyerek, vücutlarına sürdüğünü görür. Kendisi de çamuru kullanmaya başladıktan sonra iyileştirici bir etkisi olduğunu fark eder ve her nöbetinde nöbet yerindeki kuyuya inerek kendisine çamur sürer.

Temel filmin başında kendini kameraya alarak konuşur: “Ben adam öldürdüm. Birçok adam. 18 Ağustos 1974’te, savaşta. İntikam için. Rum, Rum oldukları için. Mezarları, çamurların orada, açılmamış. Kimse bilmez yani yapanlar hariç, ben Temel, Hüsnü, Halil...” Konuşmasına daha fazla devam edemez ve kamerayı kapatıp, kaseti parçalar. Temel, savaş zamanında intikam uğruna öldürdüğü Rumların suçluluğunu yaşamakta ve yaşadığı vicdan azabını itiraf etmektedir. Fakat kaseti parçalaması bu itirafı sadece kendisine yapabilecek cesareti olduğunu gösterir. Ayrıca Temel Birleşmiş Milletler projesi kapsamında Türk ve Rum toplumlarının heykellerini yaptırır ve evlere yerleştirir. Temel’in desteklediği bu kültürel faaliyetler, geçmişte işlenen günahlarına karşılık bir kefaret olarak algılanmaktadır. Bu durum filmin çekildiği yıllarda Türkiye ve Yunanistan arasındaki siyasi uzlaşma ortamının bir sonucudur. İsmail Cem’in dışişleri bakanlığı döneminde hem Yunanistan hem de Birleşmiş Milletler ile Türkiye’nin ikili ilişkilerinin iyi olması, dönemin filmlerine de yansımıştır.

Ali, kuyuya indiği zamanlardan birinde tarihi bir heykel bulur (Kibele Heykeli) ve kardeşi Ayşe’ye haber verir. Durumdan çok para kazanabileceğini düşünen Halil, Ali’nin nöbeti sırasında heykeli ondan teslim alır ve etrafına sordurduğunda heykelin çok para

ettiğini öğrenir. Ali'nin, nöbetleri sırasında heykelin kolu ve bacağını bulmasıyla, çamur bölgesinde daha çok tarihi eser olduğu ortaya çıkar. Ali, heykel parçaları karşılığında, Halil'den nöbet yerinin sınırlarını belirleyen tellerin yerini değiştirmesini ister. Fakat bu durumun fark edilmesi üzerine Ali, askeri hapisaneye atılır. Halil'in tarihi eser kaçakçılığı yaptığını duyan mafya, peşine düşer ve Halil ortalıktan kaybolur.

Ali, Kuzey ve Güney sınırına gönderilir ve orada ayağından vurulduğu için terhis edilir. Aylar geçmiş Ali hâlâ çamur kullanmaktadır ve sesi geri gelmeye başlamıştır. Kardeşi Ayşe ise hamiledir. Ayşe'den kendisi için protez bacağı çamura gömmesini ister, Ayşe protezi gömerken çamura sıkışır ve bebeğini düşürür. Onu kurtarması için Temel'den yardım ister. Temel, geçmişte öldürdükleri Rumları, çamur bölgesine gömdükleri için oraya gidemez fakat Ayşe için gidecektir. Bu olaydan sonra Temel'in suçluluk duygusu tekrar gün yüzüne çıkar ve filmin sonuna doğru, katıldığı bir toplantıda geçmişte yaşananları itiraf eder: “Ben iki kişiyi öldürdüm. Yan köyden, iki Rum. İntikam için, Ağustos 18'di. Rum aşırıları, köydeki kadın erkek, çocuk kim varsa öldürüp çukura doldurmuşlardı. Hırs doluydum, intikam peşindeydik. Rastgele adam bulduk, kaçamayan, saklanamayan iki kişi. Silahsız... Öldürdüğüm iki Rum'un eline ölen akrabalarımın fotoğraflarını sıkıştırdım, Ali Sezgin'in. Onu öldü sandık, Ali karşımda şu an. Mezarları çamurların orada, kalıntılara yakın. Hepimiz on altı yaşında liseli çocuklardık. Özgürlük kaderi yenebildiğimiz ölçüde vardır.” Temel, bu konuşmasında herhangi bir taraf tutmaz. Hem Türk tarafında hem Rum tarafında suçlu olduğu kadar, masum olan insanlar vardır. Fakat son sözündeki gibi, özgür olabilmeleri için kendi kaderlerini yani Rumları yenmeleri gerekmektedir.



Şekil 3.28: Filmde sıkça vurgulanan çamur bölgesi

Filmin sonunda Halil bir çanta dolusu parayla ortaya çıkar fakat mafya hâlâ peşindedir. Kibele heykelinin başının peşinde olan mafya Ayşe, Temel, Ali ve Halil'i yakalar. Temel, mafyayı kandırmak için, yerini bilmediği heykel başının, yerini bildiğini söyler ve çamura giderler. Temel bir yeri kazar ve oradan geçmişte öldürdüğü kişinin kemikleri çıkarır. Geçmişle orada yüzleşen Temel, mafya tarafından öldürülür. Ayrıca Ali'nin de öldürüldüğü, bir sonraki sahnede Ayşe'nin mezarlık ziyaretinden anlaşılmaktadır. Filmin sonunda Ayşe, Ali'nin daha önce bağışladığı spermini alır, başka bir yumurta ile dölleyerek kendi rahmine yerleştirerek taşıyıcı annelik yapar. Kapanış sahnesinde sahilde, Ayşe ve iki çocuğunu görürüz. Ayşe yere düşen heykeli kaldırır ve çocuklarıyla oynar.

Çamur filminin Kıbrıs meselesi açısından ana anlatısı, geçmişte yaşananlardan pişmanlık duyan iki toplumun, çatışmayı bırakarak barış yapması gerektiğidir. Kıbrıs meselesi daha önce yapılan filmlerdeki gibi tarafsız bir tutumla ele alınmaz ve resmi söylemi de reddetmez. Kıbrıs Türkü bir grup arkadaşın hikâyesinin anlatıldığı filmde, Rumların zulümlerine karşılık Türklerin de saldırılara karşılık verdiği; masum Türklerin öldüğü gibi masum Rumların da öldüğü, yaşananlar göz ardı edilmeden anlatılmaya çalışılmıştır. Böylece iki tarafında hem mağdur hem de suçlu olduğunu kabul etmeden geçmişte yaşananların bir telafisi olamayacağı mesajı verilmeye çalışılmıştır.

Metaforların ve sembolik anlatımların oldukça yoğun olarak kullanıldığı yapımda Ali'nin hastalığı aslında Kıbrıslı Türklerin travmalarını ve yalıtılmış tarihini sembolize eder. Diğer bir metafor da bütün ailesini kaybetmiş Ayşe'nin jinekolog olması ve kendi genetiğini devam ettirmek için alinin spermlerini kullanmasıdır. Başlı başına filme ismini veren çamur metaforu ise anlatımı desteklemek için kullanılmış olan önemli sembollerden birisidir. Çamur herkesin bir kesişim noktasıdır. Ali, çamura olan ilgisi nedeniyle kendini riske atarak, sınır çitlerini değiştirir. Yine bu hırsı yüzünden kardeşinin düşük yapmasına neden olur. Temel, geçmişini çamura gömmüştür ve bu sebeple ona yaklaşmak istememektedir. Halil ise çamurdan çıkan heykeller ile sahip olacağı para nedeniyle, herkesin ölümüne sebep olur. Çamur metaforu filmde hem iyiliği hem kötülüğü getirmiştir.



Şekil 3.29: Ali ve çamur

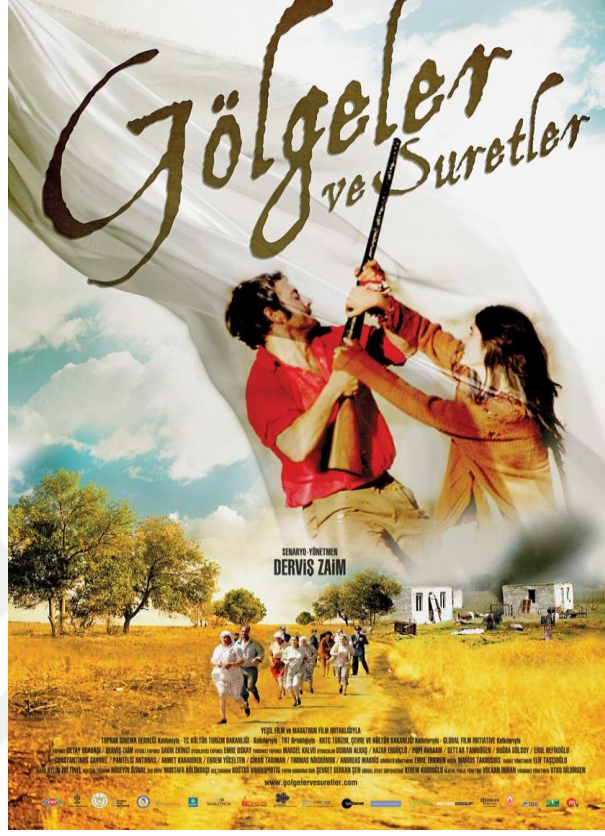
Çamur filminde ayrıca, Kıbrıs'ta geçmişte yaşanan acı ve üzücü olayların bıraktığı sosyal bir travma resmedilir. Fakat böyle dramatik bir olayda Derviş Zaim, ironi ve mizahı sık sık kullanmıştır. Film çoğunlukla İstanbul, Tuz Gölü ve Gökçeada'da bazı sahneler de Kıbrıs'ta çekilmiştir. Bu durumun ilk sebebi ekonomik olmakla birlikte, Tuz Gölü gibi filmdeki sembolik anlatıma uygun mekânların kullanılması bilerek tercih edilmiştir. Filmde Rumlar gösterilmemiş fakat Kıbrıslı Türkler gerek konuşmalarıyla gerek kültürel motifleriyle iyi bir şekilde temsil edilmiştir.



Şekil 3.30: Filmde kullanılan heykel ve antik alan

Zaim, bir söyleşide *Çamur* filmi için şunları söyler: “*Kıbrıs'ın yaşadığı göç, savaş, toplu kıyım gibi olayları, bir sürü açıdan ama her şeyden önce yazgının önceden belirlenmiş olması açısından, antik trajedilere benzeten birisi bu düşüncesinde fazla yanılmayacaktır. Çamur, mütevazı bir yaklaşımla bu yazgının kaçınılmazlığını sorgulayan bir girişim.*” Aslen Kıbrıslı olan Derviş Zaim, Kanlı Noel'in yaşandığı dönemde doğmuş, 1974 Harekât yıllarında çocukluğu Kıbrıs'ta geçmiştir. *Çamur* filmiyle, seneler sonra Kıbrıs meselesini yeniden ele alması, Derviş Zaim'in geçmişle hesaplaşmadır.

3.5.2. Gölgele ve Suretler (2010) Filmi



Şekil 3.31: *Gölgele ve Suretler* Film Afışı

(<https://www.derviszaim.com/wp-content/uploads/2020/12/2-golgeler-ve-suretler-afis.jpg>, [Erişim tarihi: 13.04.2024])

Yönetmen: Derviş Zaim

Görüntü Yönetmeni: Emre Erkmén

Senaryo: Remzi Derviş Zaim

Yapım: Yeşil Film, Marathon Film

Yapımcı: Oktay Odabaşı, Derviş Zaim

Film: Renkli

Yapım Yılı: 2010

Süre: 113 Dakika

Oyuncular: Hazar Ergüçlü (Ruhsar), Osman Alkaş (Veli), Popi Avraam (Anna), Settar Tanrıöğén (Cevdet), Buğra Gülsoy (Ahmet), Erol Refikoğlu (Karagözcü Salih), Constantinos Gavriel (Hristo), Pantelis Antonas (Thanasis), Ahmet Karabiber (Dimitri), Ekrem Yücelten (Arif), Cihan Tarıman (Rıza)

3.5.2.1. *Filmin Konusu*

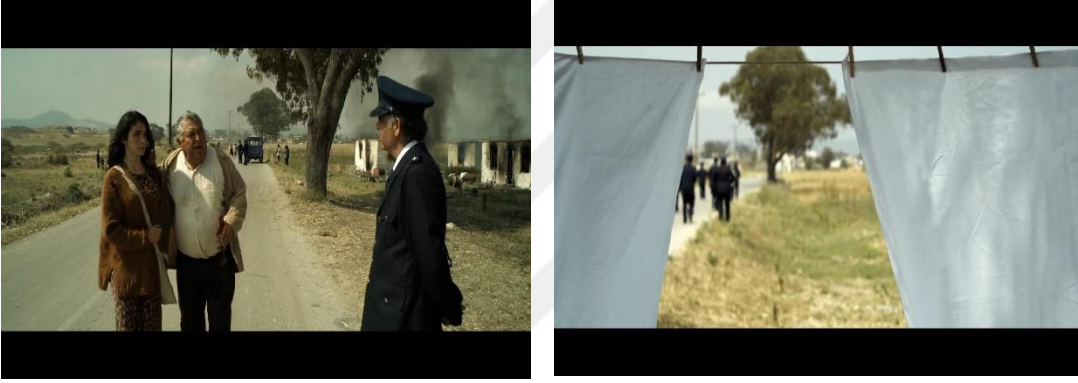
Gölgeler ve Suretler filmi, 1963 yılında Kıbrıs'ta gerilimin arttığı bir dönemde Rum ve Türk, iki ailenin yaşadığı olayları konu edinir. 1963 yılında Kıbrıs'ta gerilimin arttığı bir dönemde, Karagöz ustası Salih ve kızı Ruhsar, köyelerine yapılan Rum baskını sonucunda göçmek zorunda kalırlar ve akrabaları Veli'nin köyüne giderler. Salih'in şehre giderken kaybolması üzerine Ruhsar, babasını bulmaya çalışır. Köyde yıllardır birlikte yaşayan iki toplum arasında gerginlik ve huzursuzluk artmakta; zamanla Rumlar ve Türkler birbirlerine karşı bir hazırlık içine girerler.

3.5.2.2. *Filmin İçerik Analizi*

Gölgeler ve Suretler filmi, beyaz bir çarşaf görseliyle başlar. Kameranın hareketiyle çarşafın arasından geçmekte olan polisleri görürüz. Görüntüler bir Karagöz oyunuyla devam eder, oyunu oynatanın "*Hacivat'ım, insanlar görünmez olsalardı neler yaparlardı? Çalar, çırpar, ham yaparlardı. İsterlerse katliam yaparlardı...*" dediğini duyarız. Bu ifadeler filmin genel akışında karşımıza çıkmaktadır. Filmin başlangıcındaki ikiye bölünmüş çarşafın arasında beliren polisler, iki toplumun iktidarın gücü karşısında çaresizliğini ve ayrışmak zorunda kalışlarını ifade etmektedir.

Karagözcü Salih ve kızı Ruhsar, Rum polislerin saldırısı sonucu köyelerinden göçmek zorunda kalır ve akrabaları Veli'nin köyüne giderler. Salih, şehirde daha güvende olacaklarını düşündüğü için Rum tanıdığı Anna ile yola çıkarlar fakat yolda Rum polisinin çevirmesinde kaçarken Salih kaybolur. Ruhsar mecburen Veli'nin yanına döner ve köyde yaşamaya başlar. Veli ve Cevdet, kendilerini korumak için evin bahçesine gömdükleri silahları çıkarırlar, gizlenmek için etraflarını kapattıkları perde, gölgeleriyle onları göstermektedir. Bu sırada Anna'nın oğlu Hristo, onları izlemektedir. Türklerin silahlandığını düşünen Hristo, Rum polisinden silahlar temin eder ve eve taşırken Veli tarafından görülür. Yaşanan bu yanlış anlaşılmalarda köyde, iki toplum arasındaki gerilim artmaya başlar. Veli, olabilecek bir saldırıya karşılık Türk gençlerine silah talimi yaptırır. Gençlerden Ahmet, Rumlardan önce saldırmaları gerektiğini söylese de Veli temkinli davranmaya devam eder.

Ruhsar, babası hakkında bilgi almak için TMT komutanını görmeye, Mağusa'ya gider. Yolda Rumlar tarafından çevrilir, Ruhsar'ın polislere, adayı terk edeceğini söylemesiyle salıverilir. TMT komutanı babası hakkında bilgi olmadığını, köyün etrafının Rumlarca sarıldığı; orayı terk etmeleri gerektiği ya da kendilerini güçlü göstermeleri önerisinde bulunur. Köye dönünce bu bilgiyi öğrenen Ahmet, Veli'den habersiz köyde güç gösterilerinde bulunur. Yeterli ekmek tedarik eder, tepelerde silah atışları yapar, evleri kalabalık göstermek için kandiller yakar. Bunun üzerine Rum polisi, bilgi almak için sıkıştırdıkları Cevdet'i öldürür ve köyde gerilim yükselir. Ruhsar ve Ahmet, Cevdet'in intikamını almak için köyün Rum çobanı ve şoförü Dimitri'yi öldürür.



Şekil 3.32: Filmden başlangıcından görüntüler

Filmin sonlarına doğru, Ahmet ve Türk gençleri Rum polislerine pusu kurmaya çalışır fakat başarısız olurlar. Köyde çatışmalar başlar, bu çatışmalar sırasında Anna ve Veli ölür. Bu olay filmin kırılma noktasıdır, milliyetçi duygularla ve öfkeyle tetiklenen Türk ve Rum gençlerin çatışması sonucunda uzlaşmacı 'iyiler' ölür. Ahmet, Rumların bulunduğu bir otobüsü rehin alarak Ruhsar ve bir grup Türk ile köyden uzaklaşır. Türklerin bulunduğu bölgeye gelen Ruhsar, babasından kalan Karagöz ve Hacivat kuklalarını gömmek ister. Tam bu esnada babasının sesini duyar, Salih yakınlarda bir yerde Karagöz oynatmaktadır. Buradaki karakterin karagözcü olması karagöz oyununun estetik bir referans noktası olarak kullanılmak istenmesidir. Karagöz ve Hacivat, Osmanlı geleneğinden gelen bir oyundur ve Karagöz'ün buradaki kullanımıyla Osmanlıların kozmopolit yapısını temsil etmesi amaçlanmıştır. Yine Karagözcü Salih karakteri geçmişinde Rumlarla birlikte Karagöz oynatmış ve Karagöz, adada hem Türkler hem de Rumlar tarafından bilinen bir Osmanlı geleneğinden gelen bir oyundur.

Kızıyla kavuştuktan sonra Salih, oyununu şu sözlerle bitirir: “*Belki bir gün aklımız, ruhumuz, hırslarımız arasında denge olur, iyi insanlar oluruz da mağaradan korkmadan çıkarız, hiç korkmadan çıkarız.*” Bu sözlerle son bulan filmde Salih’in ifadesi, kızına karşı suçluluktan doğan bir günah çıkartmadır. Ayrıca yaşananların, hırs ve akıl arasındaki kurulacak olan dengeyle son bulacağını gösterir.

Derviş Zaim, geleneksel Türk sanatlarını tema edindiği *Cenneti Beklerken* (minyatür) ve *Nokta*’dan (hat) sonra üçlemenin son filmi olan *Gölgeler ve Suretler*’de gölge oyununu merkezine almış ve sembolik anlatıma çok sık başvurulmuştur. Filmin açılış sahnesindeki bölünmüş çarşafların sembolize ettiği, ayrışma; babasını bulamayan Ruhsar’ın bahçedeki beyaz çarşafı yere atması; Veli’nin silahları çıkartırken yine çarşaflarda ortaya çıkan gölge sureti; Anna’nın köyde çatışmanın çıktığı sırada beyaz değil, koyu renkli bir çarşafı sermesi, filmdeki sembolizm anlatımının ne kadar yoğun olduğunu göstermektedir.



Şekil 3.32: Filmde sıkça kullanılan çarşaf motifi

Veli, film boyunca iki toplum arasındaki gerilimin azaltmaya çalışır. Köyde huzuru korumak için Rum büyükleriyle yaptığı konuşmada Rum köylü Veli’ye: “*Biz bu kadar sene beraber yaşadık. Geçtikten sonra bari birbirimizin yüzüne bakabilelim.*” der. İki taraf köyde olay olmaması adına anlaşılır, yaş almış kişilerin temkinli, barışçıl bir tutumuna karşılık; gençler milliyetçi hislerle şiddete başvururlar. Özellikle Hristo ve Ahmet, çatışan iki tarafın fitilini ateşleyen karakterler olmuşlardır. Yine Ruhsar’ın hırsla hareketleri ve pervasız davranışlarına karşılık Anna, çatışmayı engellemek için elinden geleni yapmıştır. Filmdeki en masum iki karakter olan Cevdet ve Dimitri’nin ilk öldürülenler olması, yine sembolik anlatımda, iyi-kötü çatışmasının göstergesidir. Cevdet’in öldürüldüğü sahnede, beyaz koyunlar arasında sekerek yürüyen siyah keçi kötülüğün simgesidir. *Gölgeler ve Suretler*

film, siyasi konjonktüre uygun bir anlatıya sahip değildir. Kimlik siyaseti yapılmadan, savaşın kendisine odaklanmak yerine karakterler üzerinden insanın kötülüğüne odaklanmış bir temaya sahiptir. Derviş Zaim, *Çamur* filmindeki gibi 1974 dönemindeki filmlerden farklı olarak Kıbrıs meselesini yeni bir sinemasal gerçeklikle anlatmıştır.

Filmde birçok yerde ortak kültür unsurlarına rastlanır. Rum polisler haricinde Türkler ve Rumlar birbirinden ayırt edilemez. Kıbrıslı Türkler adanın ağzıyla konuşur, Rumlarla Rumca selamlaşır. Kıbrıslı Rumlar ise Türkçeyi kendi aksanlarıyla konuşur ve kendi aralarında Rumca konuşurlar. Film her ne kadar Kıbrıs Türkleri tarafında yaşanan dramı ele alsada, daha önce yapılan Kıbrıs filmlerindeki milliyetçi söylemlerden ve kalıplardan uzaktır. Derviş Zaim filminde ‘biz’in aslında hem mağdur hem de suçlu olduğunu anlatır. Kıbrıs’ta yaşanan acıların, bir arada yaşayan iki toplumun ortak acısı olduğu vurgulanır. Filmde geçmişe hesap sormak yerine, toplumların aynı hataların gelecekte tekrar etmemesi için kişisel ve toplumsal hırslarını dengelemesi gerektiği anlatılır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1896 yılında yolculuğuna başlayan Türk sineması, Osmanlı Devleti döneminde ilk eserlerini 1908’lerde vermeye başlar. Türk sinema tarihinde genel kabul gören ilk film, Fuat Uzkınay tarafından 1914’te çekilen *Ayestefanos’taki Rum Abidesi’nin Yıkılışı*’dır. Kişisel ve özel kurumlar tarafından çeşitli sinema çalışmaları yapılmış olup, 1915 yılında kurulan Merkez Ordu Sinema Dairesi, ilk askeri propaganda filmlerini üretmiştir. Bu durum dönemin yöneticilerinin, sinemanın toplum üzerindeki etkisini görmesi ve bunu hayata geçirmiş olmaları açısından önemlidir. Kemal Film ve İpek Film, cumhuriyetin kuruluş yıllarında sinema sektörüne öncülük eden özel film yapım şirketleridir. Bu firmalar özellikle Milli Mücadele, I. Dünya Savaşı ve Balkan Savaşları konulu filmler üretmiş; Mustafa Kemal Atatürk’ün görüntülerini kaydederek filmlerinde kullanmışlardır. Bu bağlamda yeni kurulan Türk sineması, Türkiye’de hızlı bir şekilde popülerleşmeye başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti sinemaya olan ilgiyi görmüş, bu durumu toplumu eğitmekte bir araç olarak kullanmak üzere çeşitli halkevleri, sinema salonları ve projeler yapılmıştır.

Türk sineması, 1950’li yıllara kadar özellikle Muhsin Ertuğrul ve Darülbedayi oyuncularını tekeline milli temalı filmler üretmiştir. Bu tarihten sonra teknik eğitim almış, Avrupa ve Amerikan sinemalarını takip eden, idealist, yeni yönetmenlerin filmler yapmaya başlamasıyla önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönemde melodram temelli filmleriyle Yeşilçam sektörü hayata geçmiş ve özellikle Mısır sineması etkisinde, gişe kaygısıyla filmler üretilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda 1950’de başlayan Kore Savaşı’nı konu edinen, milli duyguların hâkim olduğu filmler bu dönemde yapılmış ve 1960’lı yıllarda bu tema yerini Kıbrıs konulu filmlere bırakmıştır.

Kıbrıs’ta enosis isteyen Rum kesimi, amaçlarını gerçekleştirmek üzere kurdukları EOKA terör örgütü ile 1955 yılında Türklere karşı faaliyete geçmişlerdir. Kıbrıslı Türklere karşı yapılan sabotaj, taciz, yakma-yıkma ile başlayan faaliyetler, süreç içerisinde artarak devam etmiş ve 1960’lı yıllarda soykırım düşüncesine evrilmiştir. Kıbrıs’ta yaşanan bu sorun, Türk sinemasında ilk olarak 1959 yılında yapılan *Kıbrıs’ın Belası Kızıl EOKA* filmiyle konu edinilmiştir. 1974 yılında gerçekleşecek olan Kıbrıs Barış Harekâtı’na kadar konuyla ilgili *Kıbrıs Şehitleri* (1959), *On Korkusuz Adam* (1964), *Kıbrıs Volkanı* (1965), *Kartalların Öcü: Severek Ölenler* (1965), *Fedailer* (1966), *Fırtına Beşler* (1966), *Göklerdeki Sevgili*,

(1966), *Fedai Komandolar Kıbrıs'ta* (1967), *Komandolar Geliyor* (1966) filmleri çekilmiştir. Çalışma kapsamında bu dönemin *Kıbrıs Şehitleri*, *Kartalların Öcü: Severe Ölenler ve Göklerdeki Sevgili* yapımları değerlendirilmiştir. Kıbrıs'ta olayların hâlâ devam ettiği yıllarda çekilmiş olan bu filmler, her ne kadar gişe kaygılarıyla yapılmış olsalar da Türkiye'de Kıbrıs'ta yaşananlara karşı bir kamuoyu oluşturması açısından oldukça önem arz etmiştir.

1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Türk sinemasında Kıbrıs konulu filmlerde büyük bir artış gerçekleşmiştir. Sadece harekâtın gerçekleştiği 1974 tarihinde Kıbrıs ile alakalı dokuz film çekilmiştir. Bunlar *Göç-Kıbrıs Ufuklarında* (1974), *Zindan* (1974), *Şehitler* (1974), *Kartal Yuvası* (1974), *Kıbrıslı Fedailer* (1974), *Kıbrısta Türk Aslanları* (1974), *Önce Vatan* (1974), *Zafer Kartalları* (1974), *Sezercik Küçük Mücahit* (1974) filmleridir. Çalışma kapsamında bu dönemdeki filmlerden *Zindan*, *Şehitler*, *Kartal Yuvası* ve *Sezercik Küçük Mücahit* filmleri değerlendirilmiştir. Bu yapımların ortak içeriği olan Türk kimliği ve milli söylemler dönemin konjonktürüne uygun olarak propaganda amaçlı olarak kullanılmıştır. Kıbrıs sorununun popülerliğini yitirmesiyle, Türk sinemasında Kıbrıs konulu filmlerin de popülerliğini yitirdiği görüşmüştür.

2000 yılı sonrasında Kıbrıs'la ilgili birçok belgesel film yapılmış, kurgusal olarak ise *Çamur* (2002), *Gölgeler ve Suretler* (2010) ve *Kod Adı: Venüs* (2012) filmleri ile Kıbrıs sorunu Beyaz Perdeye taşınmıştır. Çalışma kapsamında günümüzdeki bu eserlerden *Çamur* ve *Gölgeler ve Suretler* filmleri değerlendirilmiştir. Aslen Kıbrıs Türkü olan yönetmen Derviş Zaim'in filmlerinde Kıbrıs'a yaklaşımı, Türk sinemasında Kıbrıs meselesinin ele alınış şeklindeki dönüşümün öncüsü ve belirleyicisi olmuştur.

Çalışma kapsamında 1959-2010 yılları arasında üç farklı dönemden seçilen dokuz film değerlendirilmiştir. Kıbrıs sorununun 1959-1974 yılları arasında çekilen filmler Türk milliyetçiliğinin hâkim olduğu muzaffer bir anlatıya sahiptir. Filmlerin en önemli ortak özelliği, Türkiye açısından soydaşlarının yaşadığı Kıbrıs'ın, kurtarılması gereken bir yer ve halk olduğu algısını paylaşmasıdır. *Kıbrıs Şehitleri* filmi haricinde diğer filmlerde, kahramanlar Türkiye'den yola çıkarak Kıbrıs'a ulaşır ve Kıbrıslı Türkleri, Kıbrıslı Rumların saldırılarından kurtarırlar. Bu dönemin diğer filmlerinden olan, *Göklerdeki Sevgili* ve *Kartalların Öcü*'nün ortak özelliği ise karakterlerin pilot olması ya da film içerisinde sıkça Türk jetlerine yer verilmesidir. Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel'in 1964 yılında adaya düzenlenen

operasyon sırasında uçağının düşürülerek şehit olması, bu olayın hemen ardından çekilen bu filmlerde konu edilmiştir.

Barış Harekâtının yapıldığı 1974 yılında çekilen Kıbrıs konulu filmler, Yeşilçam sinemasının en çok kullandığı motiflere sahiplerdir. Bunlar ayrı kalan kardeşler, dramatik ayrılıklar, çocukların kahramanlıkları, kendini feda eden kahramanlar ve olumsuz olarak kadın karakterlere karşı gerçekleşen taciz ve tecavüz ögeleridir. Bu ögeler 1974 yılı öncesinde çekilen filmlerde de sıkça görülmüştür fakat 1974 yılının önceki dönemden en büyük farklılığı filmlerde yoğun şekilde militarist imgeler ve Türk milliyetçiliği kapsamındaki söylemlerin varlığıdır. Yine bu dönemdeki filmlerin doğası daha şiddetli ve karakterleri daha sert ve baskın yapıdadır.

1974 yılında çekilen filmlerin başlıca ortak özelliği ise gerek duvar yazılarıyla gerek Rum karakterlerin kostümleri ve söylemleriyle, EOKA örgütü vurgusunun öne çıkarılmasıdır. EOKA terör örgütü üyesi Rumlar, vahşi, acımasız ve vicdansız olumsuz imajlarına sahipken Türkler barış içinde yaşamak isteyen, zulme karşı kendini savunan bir toplum olarak imgelenmiştir. Filmlerin sonunda Kıbrıslı Türkler ve Türkiye “haklı mücadelesi”ni kazanan taraf olmuştur. Yine filmlerde Türk kimliğine “güç”, “cesaret” ve “kahramanlık” gibi olumlu özellikler yüklenirken Rum ve Yunan kimlikleri ötekileştirilerek “zulüm”, “terör”, “tecavüz” ve “korkaklık” gibi olumsuz imajlarla betimlenmiştir. Bu filmlerin başrolleri Yeşilçam’ın yıldız oyuncu merkezli gişe filmi anlayışına uygun şekilde seçilmiştir. Yıldız Kenter, Tamer Yiğit, Feri Cansel, Cüneyt Arkın ile Sezer İnanoğlu gibi çocuk oyuncuların kahramanlıkları, bahsi geçen drama ögeleri ile Türk izleyicisine sunulmuştur. Ayrıca Yıldız Kenter’in başrolü oynadığı *Kartal Yuvası* filmi, Kıbrıs’ta Rumlara karşı kadın karakterlerin verdiği mücadeleyi ele alması açısından diğer filmlerden ayrılan önemli bir yapımdır.

1980’li yıllarda Kıbrıs meselesinin popülerliğinin azalmasıyla Türk sinemasında arabesk ve erotizm temalı yeni akım filmler üretilmeye başlanmıştır. Bu dönemden 2002 yılına kadar sadece *Cehennem Ateşi: Ölümüne Koşanlar* (1987) filmi yapılmıştır. 1990’lı yıllarda ortaya çıkan modern Türk sineması ile yeni nesil yönetmenler yaptıkları filmlerde klasik bir anlatım yerine, içsel dünyalarını ve sembolizmi kullanarak yeni bir dönem başlatmışlardır. Yönetmen sineması olarak da isimlendirilen bu dönemin yapımları, gişe

kaygılarıyla üretilmemiş düşük bütçeli filmlerdir. 2000 yılı sonrasında çekilen Kıbrıs konulu filmler de bu sebeple geçmişteki yapımlara göre çok farklı bir anlayışla ele alınmış eserlerdir.

Sembolik anlatımlara sıkça yer verilen filmlerde, Kıbrıs'ta yaşananlarda haklı ya da haksız aranmaz ve iki toplumun birbirine karşı olan tutumlarının karşılıklı olduğu anlatılır. Milliyetçi söylemlerden uzak bu filmlerde, Rumlar ve Türklerin çatışmadan uzaklaşarak barış yapması gerektiği ve yaşanan acıların sadece Kıbrıslı Türklere ait olmadığı, iki toplumun ortak acısı olduğu vurgulanır. Özellikle *Çamur* filmi yakın bir tarihte geçer ve geçmişte yaşanan olumsuz olayların günümüze olan travmatik mirasını ele alır. Bu dönemin filmlerinin yönetmeni olan Derviş Zaim'inde aslen Kıbrıs Türkü olması ve Kıbrıs'taki çatışma döneminde doğup büyümesi kişisel tecrübelerinin sinemasına yansımaları sağlamıştır. 2000 sonrası ele alınan filmler Kıbrıs meselesini daha çok çift taraflı ele alan propaganda yerine sorgulayan filmlerdir. Milliyetçi ve ötekileştirici bir yaklaşımdan çok, uzlaşmacı bir tutum ile insanı merkeze alarak milliyetleri, dini ve siyasi kimlikleri ikinci planda bırakan filmlerdir. Ayrıca bu dönemde yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda Kıbrıs meselesine olan çözüm odaklı yaklaşımlar, yapılan filmlerin içeriğindeki değişiminde etkili olmuştur. Dönemin siyasi atmosferi gereği Türkiye'nin Avrupa Birliği ve Yunanistan ile olan ikili ilişkileri Türk sinemasına da yansımıştır.

Sonuç itibarıyla Türk sinemasında Kıbrıs sorunu konulu filmlerin geçmişte yaşananları izleyiciye yansıtarak kolektif hafızada depolanmasını sağlamış ve çeşitli dönemlerde farklı amaçlar için kullanılmış eserler olduğu görülmektedir. 1974 yılı ve öncesindeki süreçte yapılan, teknik ve biçim olarak eksiklikleri olan filmler, ekonomik kazanç ve propaganda amaçlı üretilmiş yapımlar olup, kullanılan gerçek görüntüler ve gazete haberleriyle Kıbrıs sorununu Türk toplumuna aktarmıştır. Günümüzde yapılan filmler ise 1974 yılı döneminden çok farklı olarak haklı veya haksız gözetmeden iki toplum arasında yaşanan çatışmanın çözülmesi gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. 2000'li yıllarda çekilen bu filmler, meseleye yeni bir bakış açısı getirdiği gibi çözüm odaklı, yeni bir sürecin de unsurlarından biri olmuşlardır.

EKLER

Ek 1. Çalışma Kapsamında İncelenen Film Künyeleri

1- *Kıbrıs Şehitleri* (1959) Filmi

Yönetmen: Behlül Dal

Görüntü Yönetmeni: Ali Uğur

Senaryo: Behlül Dal

Yapım: Ata Film

Yapımcı: Behlül Dal

Film: Siyah-Beyaz

Yapım Yılı: 1959

Süre: 77 Dakika

Oyuncular: Öztürk Serengil (Yorgi), Mine Coşkun (Ayşe), Teoman Atalay (Ömer), Saliha Tekneci (Eleni), İhsan Aşkın (İhsan Baba), Mustafa Dağhan (Hristo), Zuhal Dal (Zeynep), Ahmet Kostarika (Niko)

2- *Kartalların Öcü: Severek Ölenler* (1965) Filmi

Yönetmen: Osman Fahir Seden

Görüntü Yönetmeni: Kenan Kurt

Senaryo: Osman F. Seden

Yapım: Kemal Film

Yapımcı: Osman Fahir Seden

Film: Siyah-Beyaz

Yapım Yılı: 1965

Süre: 79 Dakika

Oyuncular: İzzet Günay (Kemal), Fatma Girik (Güner), Süleyman Turan (Samim), Cahit Irgat, Serpil Gül (Gül), Nubar Terziyan (Hadi Bey), Muzaffer Tema (Yüzbaşı Turan Özbek), Kadir Savun (Başçavuş Kadir), Faik Coşkun (Samim'in Babası)

3- Göklerdeki Sevgili (1966) Filmi

Yönetmen: Remzi Jöntürk

Görüntü Yönetmeni: Mahmut Demir

Senaryo: Remzi Jöntürk

Yapım: Duru Film

Yapımcı: Süreyya Duru

Film: Siyah-Beyaz

Yapım Yılı: 1966

Süre:100 Dakika

Oyuncular: Cüneyt Arkın (Timur), Selda Alkor (Yıldız), Ulvi Uraz (Tahir), Fatma Bilgen (Piraye), Ersun Kazançel (Veli), Ali Şen (Veysel), Figen Han (Emel), Mürüvvet Sim

4- Şehitler (1974) Filmi

Yönetmen: Çetin İnanç

Görüntü Yönetmeni: Dinçer Önal

Senaryo: Tamer Yiğit

Yapım: Gaye Film

Yapımcı: Erdoğan Tilav

Film: Renkli, 35 mm

Yapım Yılı: 1974

Süre: 75 dakika

Oyuncular: Tamer Yiğit (Kemal), Fatma Belgen (Fatma), Orçun Sonat (Osman), Eşref Kolçak (Emin), Kuzey Vargın (Reşit), Ahmet Arkan (Ahmet), İsmail Hakkı Şen (Rum Albay), Ekrem Gökkaya (Rum Binbaşı)

5- *Kartal Yuvası* (1974) Filmi

Yönetmen: Natuk Baytan

Görüntü Yönetmeni: Cahit Engin

Senaryo: Tarık Dursun Kakinç

Yapım: Çağdaş Film

Yapımcı: İzzettin Yılmaz

Film: Renkli, 35 mm

Yapım Yılı: 1974

Süre: 90 dakika

Oyuncular: Ceyda Karahan (Mary/Meryem), Yıldız Kenter (Makbule), Cemil Şahbaz (Murat), Ülkü Akbaba (Eleni), Türker Tekin (Hristo), Dinçer Çekmez (Vasili), Mete Sezer (Meyhaneci), Yılmaz Gruda (Muhtar)

6- *Zindan* (1974) Filmi

Yönetmen: Remzi Jöntürk

Görüntü Yönetmeni: Ali Yaver

Senaryo: Remzi Jöntürk

Yapım: Barlık Film

Yapımcı: Necdet Barlık

Film: Renkli

Yapım yılı: 1974

Süre: 59 Dakika

Oyuncular: Tamer Yiğit (Polat), Feri Cansel (Maria/Gülüm), Bilal İnci (Nikos), Turgut Özatay (Don Kilot), Ersun Kazançel, Süheyl Eğriboz (Petri), Nevin Nuray (Çerazza), Güzin Özipek (Fatma Kadın), Yıldırım Önal (Baba Yorgo), Yadiğar Ejder, Yusuf Sezer

7- Sezercik Küçük Mücahit (1974) Filmi

Yönetmen: Ertem Göreç

Görüntü Yönetmeni: Orhan Kapkı

Senaryo: Erdoğan Tünaş

Yapım: Er Film

Yapımcı: Berker İnanoğlu

Film: Renkli, 35 mm

Yapım Yılı: 1974

Süre: 82 Dakika

Oyuncular: Sezer İnanoğlu (Sezercik), Orçun Sonat (Üsteğmen Murat), Perihan Savaş (Lale), Şükriye Atav (Lale'nin Annesi), Nedret Güvenç (Aynur), İsmail Hakkı Şen (Doktor Fikret), Turgut Özatay (Dmitri)

8- Çamur (2002) Filmi

Yönetmen: Derviş Zaim

Görüntü Yönetmeni: Feza Çaldıran

Senaryo: Derviş Zaim

Yapım: Downtown Pictures, Marathon Filmcilik

Yapımcı: Marco Müller, Derviş Zaim

Film: Renkli

Yapım Yılı: 2003

Süre: 95 Dakika

Oyuncular: Mustafa Uğurlu (Ali), Yelda Reynaud (Ayşe), Taner Birsell (Temel), Bülent Emin Yarar (Halil), Tomris İncir (Oya), Arslan Kacar (Mafya elemanı), Ümit Çırak (Mahir), Nadi Güler (Çavuş), Serhan Ernak (Er), Erdiñç Olgaçlı (Komutan)

9- Gölgele ve Suretler (2010) Filmi

Yönetmen: Derviş Zaim

Görüntü Yönetmeni: Emre Erkmen

Senaryo: Remzi Derviş Zaim

Yapım: Yeşil Film, Marathon Film

Yapımcı: Oktay Odabaşı, Derviş Zaim

Film: Renkli

Yapım Yılı: 2010

Süre: 113 Dakika

Oyuncular: Hazar Ergüçlü (Ruhsar), Osman Alkaş (Veli), Popi Avraam (Anna), Settar Tanrıöğen (Cevdet), Buğra Gülsoy (Ahmet), Erol Refikoğlu (Karagözcü Salih), Constantinos Gavriel (Hristo), Pantelis Antonas (Thanasis), Ahmet Karabiber (Dimitri), Ekrem Yücelten (Arif), Cihan Tarıman (Rıza)

KAYNAKÇA

- Adıyke, Ayşe Nükhet. "Osmanlı Egemenliğinin Kurgulanması Açısından Kıbrıs ve Giriş'in Karşılaştırılması Benzerlikler Farklılıklar." *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu* (11-13 Nisan 2016), haz. Osman Köse, 264. Ankara: 2017.
- Akbaş, Emel. "Mısır Filmlerinin Türk Sinemasında Yarattığı Etki." *Etkileşim Dergisi* 4 (2019).
- Akdemir, Betül Buzbay. "Kıbrıs Krizlerinde ABD'nin Tutumu ve Etkilileri." *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu* (11-13 Nisan 2016), haz. Osman Köse, 950. Ankara: 2017.
- Akman, Halil. "Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna Kıbrıs Sorunu." *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 22 (2012).
- Akmaral, Kemal. *Akritas Planı ve Kıbrıs*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2004.
- Altay, Sezen ve Ufuk Uğur. "Sinemanın Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Ben Küba Filmi." *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi* IV/8 (2018).
- Arabacı, Yunus. *Sinemada Kıbrıs Meselesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- Arıboğan, Deniz Ülke - Yılmaz Odabaşı, Hadiye. *Travmadan Zafere Türk Ulusal Kimliğinin Psikopolitik Hikâyesi*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2023.
- Arslan, Savaş. *Cinema In Turkey: A New Critical History*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Aslan, İmran. "1990 Sonrası Türk Sineması'nda Film Dilinin Kullanımı." *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* III/3 (2004).
- Aydemir, Buket. *1970'ler Türk Sinemasında Seks Filmleri Furyası Ve Artan Müstehcenliğin Toplumda Yükselen Gerilim Üzerinden İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.
- Aytekin, Mesut. "Tarih Sinema İlişkisi Bağlamında Türk Sineması'nda Tarihi Filmler: Yavuz Sultan Selim Filmleri." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* I/40 (2019).

Baba, Kadir. *Kıbrıs Fotoğraf Tarihi 1839-1939 Yüz Yılın Öyküsü*. Lefkoşa: Cypriot Photographers Gallery, 2021.

Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayınları, 2020.

Berktaş, Esin. *1939-1950 Dönemi Türk Sinemasının Ekonomik, Politik, Toplumsal ve Kültürel Yapısı*. Sanatta Yeterlilik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Betton, Gerard. *Sinema Tarihi Başlangıcından 1986'ya kadar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1986.

Beyoğlu, Süleyman. *İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sineması*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2018.

Bostan, İdris. "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı". *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001.

Bostancı, Mustafa. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı ve Buna Yönelik Tepkiler Türk Kamuoyundaki Yankıları." *Tarih Araştırmaları Dergisi* XXXIV/57 (2015).

Cankut, Ayhan. "Rumların Akritas Soykırım Planları ve Kıbrıs'ta Çözumsuzlüğün Başlangıcı." *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* VIII/19 (2021).

CHP 1939'da Halkevleri. Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 1939.

Coşkun, Yasin. "Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kuruluş İlanına İngiliz Parlamentosunun Tepkisi." *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi* 37 (2020).

Çakı, Caner et al. "Goebbels Liderliğinde Nazi Almanyası'nda Propaganda Sineması." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* XIX/4 (2019).

Çakmak Alpan, Duygu. *Kolektif Hafıza Bağlamında Sinemada Kıbrıs Sorunu*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Çakmak, Zafer. "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü." *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* XIV/36 (2010).

Çalışkan, Sadık ve Derya Karaburun Doğan. "Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Türkülerin Propaganda Amaçlı Kullanılması: 'Kıbrıs'a Çıktık' Türküsü Üzerine İnceleme." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* XX/2 (2020).

Çelikcan, Peyami. "Türkiye'de Belgesel Sinemanın Kısa Bir Gelişimi." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* XVIII/36 (2020).

Çeliktemel-Thomen, Özge. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sinema ve Propaganda (1908-1922)." *Kurgu Dergisi* XXIII/1 (2011).

Demiryürek, Mehmet. "Fetihten Günümüze Türk Varlığı." *Toplumsal Tarih Dergisi* 103 (2002).

Denktaş, Rauf R. *Hatıralar 1964-1974*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1996.

Denktaş, Rauf Raif. *Kıbrıs Girit Olmasın*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.

Dinçer, Melih. "Kıbrıslı Rumlar ve Annan Planı." *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi* III/5 (2019).

Ediş, Enis. *Kıbrıs Barış Harekâtı Odağında Bülent Ecevit*. Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, 2018.

Ekinci, Barış Tolga. "Dijital Film Arşivlerinden Hareketle Türk Belgesel Sineması ve Yabancılar Rolü." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* XIX/37 (2021).

Eltut, Nükhet. "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları." In *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (10-15 Eylül 2007), 126. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2008.

Erdem, Nilüfer. "Venizelos Arşivi'ndeki Belgelerle Kıbrıslı Ortodoks Din Adamlarının Enosis'e Yönelik Girişimlerine Örnekler." *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi* 38 (2020).

Erdoğan, Aras. *Umut Adam Ecevit*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2006.

Esen, Şükran. *80'ler Türkiye'sinde Sinema*. İstanbul: Beta Basım Yayınevi, 2000.

Göktürk, Turgay Bülent. "Lozan Konferansı'nda Kıbrıs ve Kıbrıs Türk Basınındaki Yansımalar." *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu* (11-13 Nisan 2016), haz. Osman Köse, 37. Ankara: 2017.

Gönlübol, Mehmet. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.

Gülboy, Pınar Erkem. *Sömürgeci Ulus Devlete: Çok Etnikli Coğrafyalarda Ortak Yaşam*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2015.

Gülen, Ahmet. "İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 50 (2012).

Gürel, Şükrü Sina. *Kıbrıs Tarihi 1878-1960*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2020, s. 408.

İsmail, Sebahattin. *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1998.

Kapluhan, Erol. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Coğrafi Özellikleri ve Bu Özelliklerin Eğitime Yansıması*. İKSAD Publishing House.

Kapucu, Davud. "1974 Kıbrıs Hava Harekâtı." *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* IV/2 (2020).

Karaburun Doğan, Derya ve Caner Çakı. "Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Müziğin Milliyetçilik İnşasında Propaganda Amaçlı Kullanılması." *Eurasian Journal of Music and Dance* 14 (2019).

Karpuzcu, Tevfik. "Neo-Klasik Realizm Teorik Çerçevesinde İsmail Cem ve Türk Dış Politikasının Dönemsel Oluşumu" *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi* MMXXII/1 (2022).

Kaya, Dilek. "Kırık Bir İlk Hikayesi: Türk Sinemasının 100. Yılına Dair." *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi* V/2 (2019).

Keser, Ulvi. "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XI, sy.23 (2011).

Kırık, Ali Murat. *Türk Sineması'nda Arabeskin Doğuşu ve Gelişimi*. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi II/3 (2014).

- Kızılyürek, Niyazi. *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Kiraz, Betül Özyılmaz. "Popüler Jeopolitik ve Sinema: Önce Vatan Filmi Özelinde Türkiye'nin Jeopolitik Söyleminde Kıbrıs'ın Analizi." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* VIII/2 (2020).
- Kovacı, Onur. *İnsan, Zaman, Mekan Perspektifinden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Jeopolitiği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2023.
- Kurnaz Şahin, Feyza. "I. Dünya Savaşı'nda Sinema Üzerinde Osmanlı Askeri Sansürü." *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi* 43 (2023).
- Kürkçüoğlu, Hakan. *Son Dönem Anaakım Türkiye Sineması'nın Popüler Kültür Kuramları Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.
- Muratoğlu, Abdullah. *Selanik'ten İstanbul'a İpekçiler ve İsmail Cem*. İstanbul: Bakış Yayınları, 2002.
- Odabaşı, İ. Arda. "Ayastefanos Filmi Hakkında Yeni Bilgiler ve Sinema Haberleri Gazetesi." *Müteferrika Dergisi* 53 (2018).
- Odabaşı, İ. Arda. "Osmanlı'da Sinema Yayıncılığı ve Bilinen İlk Türkçe Sinema Gazetesi: Türk Sineması" *Journey of Universal History Studies* II/2 (2019).
- Okkar, Remziye. "Eski Çağlardan Roma Dönemine Kıbrıs Adasındaki Siyasi Oluşumlara Genel Bir Bakış." *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu* (11-13 Nisan 2016), haz. Osman Köse, 37. Ankara: 2017.
- Oktay, H. Emre. *Türk Tarihinin Kayıp Yılları*. İstanbul: Akis Kitap, 2015.
- Onaran, Alim Şerif. *Türk Sineması*. Cilt 1. Ankara: Kitle Yayınları, 1994.
- Osmanoğlu, Ayşe. *Babam Sultan Abdülhamit*. İstanbul: Kent Basımevi, 1986.
- Önalp, Ertuğrul. *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2010.

- Önder, Selahattin ve Ahmet Baydemir. "Türk Sinemasının Gelişimi (1895-1939)." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* VI/2 (2005).
- Özarslan, Bahadır Bümin. *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Özgüç, Agah. *100 Filmde Başlangıcından Günümüze Türk Sineması*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1993.
- Özgüç, Agâh. *Ansiklopedik Türk Filmleri Sözlüğü*. İstanbul: Horizon International, 2012.
- Özön, Nijat. *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*. İstanbul: Doruk Yayınları, 2013.
- Özsüer, Esra. "Eleftherios Venizelos ve Kıbrıs Sorunu: 'Megali İdea'dan Yeni Bir Politik Dönemece." *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu* (11-13 Nisan 2016), Yayıma Hazırlayan Osman Köse, 264. Ankara: 2017.
- Satan, Ali. "Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi* 6 (2012).
- Satan, Ali. *Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2012.
- Savrun, Ergenekon. "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekatının Belgelerle Kısa Tarihi." *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* IV/9 (2018).
- Sayar, Aptullah. *Kuzey Kıbrıs'ta Belgesel Sinema*. Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa, 2017.
- Saydam, Barış. "Türk Sineması'nın Tarihine Genel Bir Bakış." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* XVIII/36 (2020).
- Set, Fatih. *Sinema Savaş İlişkisi ve Türk Sineması'nda Kore Savaşı*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.
- Soydan, Ersoy. "Türk Sinemasında Kıbrıs Konulu Filmler." *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu* (11-13 Nisan 2016), haz. Osman Köse, 1038. Ankara: 2017.

Şahin, Güneş. *Kıbrıs Barış Harekatı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

Şahin, Murat. *Türk Sinemasında Kıbrıs Temalı Filmlerde Ötekinin Temsilindeki Dönüşüm*. *Erciyes İletişim Dergisi* IV/2 (2015).

Şen, Abdurrahman (Ed.). *Türk Sinemasında Yeni Arayışlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010.

T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*. Ankara: T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000.

Tarkan, M. Tevfik. *Kıbrıs: Genel Çizgileriyle*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1975.

Tekerek, Meltem. "Bir Propaganda Aracı Olarak Türkiye’de Sinema: Atatürk Dönemi." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi* 37 (2020).

Tekinsoy, Rekin. *Sinema Tarihi Birinci Cilt*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2005.

Tolgay, Ahmet. *Kıbrıs Türk Toplumunda Sinema Olayı*. Lefkoşa: Meral Tekin Birinci Vakfı Yayını, 1995.

Tolgay, Ahmet. *Kıbrıs'ın Orta Yeri Sinema*. Lefkoşa: BEM Yayınları, 2016.

Tuna, Sinem. *Toplumsal Bellek Çerçevesinde Türk Arkeoloji Belgesellerinde İnsan-Mekân İlişkisi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Tunç, Ertan. *Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı (1896-2005)*. İstanbul: Doruk Yayınları, 2012.

Tutaman, Ferda Tuncer. "1489-1570 Kıbrıs'ta Venedik Hakimiyeti." *Akdeniz Üniversitesi Tarihte Kıbrıs Sempozyumu* (11-13 Nisan 2016), haz. Osman Köse, 99. Ankara: 2017.

Türkkol, Fatma. "Türk Filmlerinde Kıbrıs ve Kıbrıslı Türkler." *Sinecine: Sinema Araştırma Dergisi* IV/1 (2019).

Uçarol, Rıfat. *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978.

Üstündağ, Ünal. *Demokrat Parti Siyasetinin Türk Sinemasına Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2018.

Vardar, Bülent. "Türkiye’de Sinemanın Gelişimi ve Ulusal Sinema Tartışmaları." *Öneri Dergisi* VI/23 (2005).

Vatansever, Müge. "Kıbrıs Sorunun Tarihi Gelişimi." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XII, Özel S. (2012).

Yüksel, Dilek Yiğit, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı." *Atatürk Araştırmaları Dergisi* XXXIV/98 (2018).

Yılmaz, Hasan (Dr.). *Siyaset Toplum Medya*. Ankara: Orion Kitabevi, 2020.

Zannetos, Filios. *İstoria tis nisu Kipru. Apo tis Angilikis katohis mehri simeron (Kıbrıs Tarihi İngiliz Hakimiyetinden Günümüze)*. Cilt 2. Larnaka: 1911.

Elektronik Kaynaklar

Güncel Kıbrıs, *Toplumun Sanata Duyarlı Olması Gerek*, [Erişim tarihi: 26.03.2024],
<https://www.guncelkibris.com/toplumun-sanata-duyarli-olmasi-gerek/>

TSA-Türk Sineması Araştırmaları, *Kıbrıs Şehitleri* film, [Erişim Tarihi: 01.04.2024],
<https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/6020/kibris-sehitleri>

TSA-Türk Sineması Araştırmaları, *Sezercik Küçük Mücahit* filmi, [Erişim Tarihi: 08.04.2024],
https://arsiv.tsa.org.tr/media/photos/sezercik_kucuk_mucahit_1974/sezercik_kucuk_mucahit_1974_1.jpg

Derviş Zaim, *Gölgeler ve Suretler* filmi, [Erişim tarihi: 13.04.2024],
<https://www.derviszaim.com/wp-content/uploads/2020/12/2-golgeler-ve-suretler-afis.jpg>

British Pathé Youtube Kanalı, [Erişim tarihi: 15.01.2024],
<https://www.youtube.com/watch?v=RMGyL8HhUKY>

Yeni Düzen Gazetesi, [Erişim tarihi: 19.02.2024],
<https://www.yeniduzen.com/dellalarla-beraber-biletciler-15549yy.htm>

IMDB, *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA*, [Erişim tarihi: 20.03.2024],
https://www.imdb.com/title/tt0353623/mediaviewer/rm1993170432/?ref_=tt_ov_i

IMDB, *Kartalların Öcü* filmi, [Erişim tarihi: 05.04.2024],
https://www.imdb.com/title/tt0410576/?ref_=tt_mv_close

IMDB, *Göklerdeki Sevgili* filmi, [Erişim tarihi: 07.04.2024],
https://www.imdb.com/title/tt0304118/mediaviewer/rm3485861120/?ref_=tt_ov_i

IMDB, *Şehitler* filmi, [Erişim tarihi: 09.04.2024],
https://www.imdb.com/title/tt10685796/mediaviewer/rm2417757441/?ref_=tt_md_1

Derviş Zaim, *Çamur* filmi, [Erişim tarihi: 10.04.2024],
<https://www.derviszaim.com/wp-content/uploads/2020/12/6-camur-afis-scaled.jpg>

IMDB, *Kartal Yuvası* filmi, [Erişim tarihi: 11.04.2024],
https://www.imdb.com/title/tt1694066/mediaviewer/rm1375994369/?ref_=tt_ov_i

Sinematik, *Zindan* filmi, [Erişim tarihi: 13.04.2024], <https://sinematik.tv/zindan/>

